زانستی

(تجوید)

دانانی: سیروان حامد

مۆڵەتی خوێندنەوەی قورئانی بەریوایەتی (حفص) لە(عاصم)ەوە پێدراوە

PDF4Kurd

پێداچوونەوەو پێشەکی

د.دیاری أحمد

الجامع للقراءات العشر من طريق الشَّاطبيَّة والدُّرَّة

چاپی دووەم

١٤٣١ - ٢٠١١

ناوی کتێب: زانستی تەجوید

نوسینی: سیروان حامد

تایپ و دیزاینی ناوەوە: سیروان حامد

دیزاینی بەرگ:

نۆرەی چاپ: دووەم

تیراژ: ١٥٠٠ دانە

چاپخانە:

شوێنی چاپ: سلێمانی

ژمارەی سپاردن: ژمارە (١٦١٦)ی ساڵی ٢٠٠٩ی وەزارەتی پۆشنبیری پێدراوە.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

ٱلَّذِينَ ءَاتَيۡنَٰهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ يَتۡلُونَهُۥ حَقَّ تِلَاوَتِهِۦٓ أُوْلَٰٓئِكَ يُؤۡمِنُونَ بِهِۦۗ وَمَن يَكۡفُرۡ بِهِۦ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡخَٰسِرُونَ ﴿١٢١﴾

البقرة (١٢١)

نزاو پارانەوەی خەم و پەژارە

پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێت:

[مَا أَصَابَ أَحَدًا قَطُّ هَمٌّ وَلا حَزَنٌ فَقَالَ:

(اللَّهُمَّ إِنِّي عَبْدُكَ، وَابْنُ عَبْدِكَ، وَابْنُ أَمَتِكَ، نَاصِيَتِي بِيَدِكَ، مَاضٍ فِيَّ حُكْمُكَ، عَدْلٌ فِيَّ قَضَاؤُكَ، أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ سَمَّيْتَ بِهِ نَفْسَكَ، أَوْ عَلَّمْتَهُ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ، أَوْ أَنْزَلْتَهُ فِي كِتَابِكَ، أَوْ اسْتَأْثَرْتَ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ، أَنْ تَجْعَلَ الْقُرْآنَ رَبِيعَ قَلْبِي، وَنُورَ صَدْرِي، وَجِلاءَ حُزْنِي، وَذَهَابَ هَمِّي)

إِلا أَذْهَبَ اللَّهُ هَمَّهُ وَحُزْنَهُ وَأَبْدَلَهُ مَكَانَهُ فَرَجًا.

قَالَ: فَقِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَلا نَتَعَلَّمُهَا ؟ فَقَالَ: بَلَى، يَنْبَغِي لِمَنْ سَمِعَهَا أَنْ يَتَعَلَّمَهَا][1]

واتە: هیچ کەسێك نیە کەخەم وپەژارەیەکی تووش ببێت و بڵێت:

(خوایە من بەندەی تۆم و کوڕی بەندەی تۆم و کوڕی کەنیزەکی تۆم، ناوچەوانم بەدەست تۆیەو بڕیارت بەسەرمدا جێبەجێیە، فەرمانت بەسەرمدا دادپەروەرانەیە، داوات لێدەکەم بەهەموو ناوێك کەهی تۆیەو خۆتت پێ ناو ناوە، یا

[1] رواه أحمد عن ابن مسعود ﷺ (برقم : ٣٧١٢) وصححه الألباني في السلسلة الصحيحة (١٩٩).

لەکتێبەکەتدا ناردووتەتە خوارەوە، یا فێری یەکێك لەدروست کراوەکانت کردووە، یان لە عیلمی غەیبدا لای خۆت هەڵت گرتووە، قوڕئان بکەیتە بەهاری دڵم‌و نوری سنگم‌و لابەری خەم‌و پەژارەم)

ئیللا خوای گەورە خەم و پەژارەکەی لادەبات و بۆی دەگۆڕێ بە خۆشی و شادی.

دەڵێ:

وترا: ئەی پێغەمبەری خوا ئایا لەبەری نەکەین ؟

فەرمووی: بەڵێ پێویستە هەرکەسێك کە دەیبیستێت لەبەری بکات.

پێشەکی د. دیاری أحمد

الحمد لله والصَّلاة والسَّلام على رسول الله ...

گەر بەوردی سەیری فەرموودە بەنرخەکەی پێغەمبەری خودا (ﷺ) بکەین کەدەفەرمووێت: (خيرُكم من تعلَّمَ القُرآن وعلَّمَهُ) دەردەکەوێت کەئەم (چاکترینە) ئەو کەسانە دەگرێتەوە کەپاش ئەوەی خۆیان فێری قورئان خوێندنەوە دەبن، خەڵکانی تریش فێردەکەن ...

دیارە چاکترین زانستیش زانستەکانی قورئانە.

خوای گەورەش دەفەرموێت: ﴿وَرَتِّلِ ٱلْقُرْءَانَ تَرْتِيلاً﴾ کەواتە پێویستە قورئان بەجوانی، واتە بە (تجوید)ەوە بخوێنرێتەوە ...

هەر بۆیە لای زانایان چاکخوێندنەوەی قورئان پێویست (واجب)ە، گەرچی زانینی وردەکاری زانستی (تجوید) فەرزی کیفایەیە.. لێرەوە دەردەکەوێت نووسین لەبابەتی (تَجوید)و بلاوکردنەوەی ئەم زانستە کارێکی زۆر پیرۆزەو پێویستە گرنگی پێ پدرێت، بەتایبەتی لەکردنەوەی خولی فێربوونی (تجوید)و چاکخوێندنەوەی قورئان، چونکە تەنها زانستە (نظري)یەکە بەس نی یە بۆ فێربوون، بەتایبەتی لەناو گەلانی غەیرە عەرەب، چونکە دەربڕینی پیتەکانی و دەرهێنان لە (مخرج)ەکانیانەوە کارێکە پێویستی بەڕاهێنان هەیە لەبەردەم مامۆستایانی شارەزادا..

کاتێك برای بەڕێزم (مامۆستا سیروان حامد) داوای لێکردم کەبەسەر چاپی دووەمی کتێبەکەی (زانستی تەجوید) بچمەوە، بینیم بەشێوەیەکی زانستی و شارەزایانە بابەتەکانی داڕشتووەو جیاوازە لە

کتێبە کوردیەکانی دی کە کەباسی ئەم زانستە دەکەن لە (ترتیب) کردنی بەشەکان و چڕی زانیاریەکانی کەتیایدایە، کەئەویش دەگەڕێتەوەو بۆ شارەزایی خۆی لەوانە وتنەوەو فێربووندا، کەماموّستا سیروان مۆڵەت (إجازة)ی خوێندنەوەی قورئانی هەیە بەریوایەتی (حَفص) لە (عاصِم)ەوە .. هەروەها زۆری ئەو سەرچاوە بەپێزانەی کە بەکاری هێناوە.

کتێبی (زانستی تجوید) هەرچۆن بۆ خوێندکاران بەسوودە ماموّستایانیش دەتوانن بەکاری بهێنن وەك سەرچاوەیەکی گرنگ، بەڕای من دەکرێت بکرێت بەپڕۆگرامی خولەکانی فێربوونی قورئان. خوای گەورە پاداشتی نووسەر بداتەوەو بیکاتە تەرازووی چاکەکانی لەڕۆژی دواییداو لەئێمەو ئەویش خۆش بێت.

وآخرُ دعوانا أنِ الحمدُ للهِ ربِّ العالمين

د. دیاری أحمد إسماعیل
الجامع للقراءات العشر من الشَّاطبيَة والدُّرَّة
سلێمانی
٢٣/شعبان/١٤٣٢

پێشەکی چاپی دووەم

الحمدُ لله الذي بنعمته تتمّ الصَّالحات، والصلاة والسلام على نَبيِّ الرّحمات الذي باتباعه تنال المكرمات، وتتمّ السّعادات في الحياة وبعد الممات، وعلى آله وصحبه دعاة الخير وأئمة الهدى ومصابيح الرّشاد.

وبعد:

سوپاس بۆ خوای بێ وێنەو بیسەرو بینەر، پاش تەواوبوونی[٢] چاپی یەکەمی کتێبی (زانستی تەجوید) لەماوەیەکی کەمدا، بریارم دا بۆ جاری دووەم لەچاپی بدەمەوەو گرنگیەکی تایبەتتری پێ بدەم و، کات و کۆششێکی زیاتری بۆ تەرخانبکەم، بۆیە ئەم چاپە جیاوەزە لەچاپی یەکەم ئەویش بە:

١- ڕاستکردنەوەی هەڵەی چاپ و هەڵە هونەرییەکان.

٢- سەر لەنوێ دارشتنەوەیەکی تازەم بۆ زۆرێك لە پێناسەکان و بابەتەکانی تری کردۆتەوە .

٣- سوود وەرگرتن لەچەندین سەرچاوەی تری بەهێزو باوەڕ پێکراو کەلەکۆتایی کتێبەکەدا ئاماژەم بۆ کردووە.

٤- زیاد کردنی چەندین بابەتی تر وەك: سیفەتی شاردنەوە (الخفاء)و، مینگە (الغنّة)و، وەستان (وقف)ی جبریل و، دستپێکردن (الإبتداء)و، (الروم والإشمام)و، بڕین (القطع)و، دەنگ بەرزکردنەوە (النَّبر)و ...

---

[٢] چاپی یەکەم (١٥٠٠) دانەی لێ چاپ کرابوو!

٥- ڕووونکردنەوەی زیاتر بۆ ئەو بابەتانەی کەپێویستییان بەڕووونکردنەوە هەبوو وەك: مەخرەج و سیفەتی پیتەکان و وەستان (الوقف)و ...

٦- گۆڕینی سەرجەم وێنەکان بەوێنەی تازەترو لەگەڵ زیادکردنی هەندێکی تریش.

٧- بەڵگە هێنانەوە بۆ زۆربەی بابەتەکان ئەویش بەدێرە شیعرەکانی پێشەوای زانستی تەجویدو (القراءات) (ابن الجزري) لەپێشەکیەکەیدا، هەندێ جاریش لە (التُحفة)ی (الجمزوري)و، هەروەها (التحفة)ی (السَّمَنُّوديّ)- ڕەحمەتی خوایان لێ بێ- هەم بۆ بتەوکردنی بابەتەکەو هەروەها بۆ ئاشناکردنی خوێنەریش بەو سەرچاوانە.

٨- نووسینەوەی ئایەتەکانی قورئانی پیرۆزی ناو ئەم کتێبە بە خەتی (عثماني).

٩-ئەزمونی خۆیشم کە خوای گەورە یارمەتیدام بۆ خویندنەوەی (ختمة)یەك بەریوایەتی (حفص) لە (عاصم)ەوە، لەخزمەت مامۆستای بەڕێزو خۆشەویستماندا (د.دیاری أحمد)، بێگومان ئەم ئەزمونە تازەیەش ئاشناتری کردم بەم زانستە.

لەکۆتاییدا دوعای سەرفەرازی دونیاو قیامەت بۆ ئەو برا بەڕێزانە دەکەم یارمەتیان دام بۆ دووبارە بەچاپگەیاندنەوەی ئەم کتێبە بەتایبەت مامۆستای بەڕێزمان (د.دیاری أحمد) کە ئەرك و زەحمەتی کێشا بۆ پێداچوونەوەی ئەم کتێبە، بێگومان وردبینی و تێبینیەکانی

بەڕێزیان کتێبەکەیان بتەوترو بەهێزتر کرد، خوای گەورە پاداشتی بەخێری بداتەوە.

خوایە لەو کەسانە بم قوڕئان دەخوێنن و سنورەکانی دەپارێزن، لەو کەسانە نەبم قوڕئان دەخوێنن و سنورەکانی دەبەزێنن. آمین.

سیروان حامد

هەڵەبجەی تازە

٢٠١١/٧/١٠ – ١٤٣٢/٨/٨

Sirwanhamed13@yahoo.com

پێشەکی چاپی یەکەم

إنَّ الحمدَ لله نحمده ونستعينه ونستغفره ونعوذ بالله من شرور أنفسنا وسيئات أعمالنا إنه من يهده الله فلا مضلَّ له ومن يضلل فلا هادي له وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له وأشهد أن محمَّداً عبده ورسوله.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِۦ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسۡلِمُونَ﴾

(آل عمران:١٠٢)

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُواْ رَبَّكُمُ ٱلَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفۡسٖ وَٰحِدَةٖ وَخَلَقَ مِنۡهَا زَوۡجَهَا وَبَثَّ مِنۡهُمَا رِجَالٗا كَثِيرٗا وَنِسَآءٗۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ ٱلَّذِي تَسَآءَلُونَ بِهِۦ وَٱلۡأَرۡحَامَۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَيۡكُمۡ رَقِيبٗا﴾ (النساء:١)

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَقُولُواْ قَوۡلٗا سَدِيدٗا ٧٠ يُصۡلِحۡ لَكُمۡ أَعۡمَٰلَكُمۡ وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡ ذُنُوبَكُمۡۗ وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَقَدۡ فَازَ فَوۡزًا عَظِيمًا ٧١﴾

(الأحزاب: ٧٠-٧١)

أما بعد" فإنَّ أصدقَ الحديث كتابُ الله تعالى، وخيرَ الهدي هَديُ محمّدٍ (ﷺ)، وشرَّ الأمور محدثاتها، وكلَّ محدثة بدعة، وكلَّ بدعةٍ ضلالة، وكلَّ ضلالةٍ في النار.

خوێنەری بەڕێز:

بێگومان یەکێك لەکردەوە پیرۆزو هەرەچاکەکان خوێندنی قورئانی پیرۆزە، خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ يَتۡلُونَ كِتَٰبَ ٱللَّهِ وَأَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَنفَقُواْ مِمَّا رَزَقۡنَٰهُمۡ سِرّٗا وَعَلَانِيَةٗ يَرۡجُونَ تِجَٰرَةٗ لَّن تَبُورَ﴾ (فاطر: ٢٩)

واتە: بەڕاستی ئەوانەی کە پەڕاوەکەی خوا ئەخوێننەوە و، نوێژی ڕێك و پێك ئەکەن و، لەو ڕۆزییەی پێمان داون بەنهێنی و بەئاشکرا دەبەخشن، بەئومێدی بازرگانییەکن کەهەرگیز لەبرەو ناکەوێ، تاخوای گەورە لەبەرامبەر هەوڵەکانیان بەچاکی پاداشتیان بداتەوەو لەبەهرەی خۆی زێدەشیان بداتێ، چونکە بەڕاستی ئەو لێبوردەو پێزان و پاداشت دەرەوەیە .

پێغەمبەری پێشەوایشمان (ﷺ) دەفەرموێ: (اِقرءُوا القرآنَ فإنَّهُ يأتي يوم القيامةِ شفيعاً لأصحابِه)[٣]

واتە: قورئان بخوێنن چونکە لەڕۆژی دواییدا تکا کارە بۆ خاوەنەکانی.

خوێندنەوەی قورئانیش جیاوازە لەهەموو کتێبێکی تر،چونکە بنەماو یاسای تایبەتی خۆی هەیە، کەپێویستە لەسەر هەموو موسڵمانیك جێ بەجێیان کات لەکاتی خوێندنیدا.

منیش لەسۆنگەی ئایەتی ﴿وَتَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡبِرِّ وَٱلتَّقۡوَىٰۖ﴾ (المائدة:٢) خوای گەورە سەرکەوتوی کردم کە ئەم کتێبە بە ناونیشانی (زانستی تەجوید) بخەمە بەردەست خوێنەری بەڕێزەوە بەهیوای سوود لێ وەرگرتنی.

جائەگەر لەئامادەکردن و وەرگێڕانی بابەتەکەدا پێکابێتم ئەوا فەزڵ و بەخششی پەروەردگارە، ئەگەر کەم و کوڕی تێدابوو ئەوا داوای لێبووردن دەکەمو، داواکارم لەخوای بەبەزەیی بیخاتە تەرازووی چاکەکانم.

دەستخۆشی لەهەر خوشك و برایەك دەکەم کەلەهەر کەم و کوڕی و هەڵەو بیرچوونێك – کەهیچ کەس لێیان بەدوور نابێت– ئاگادارم بکاتەوە.

---

[٣] دواتر (تخریج)ی دێت.

سبحانك اللهم وبحمدك أشهد أن لاإله إلاّ أنت، أستغفرُك وأتوبُ إليك.

سيروان حامد

هەڵەبجەی تازە

٢٢ جمادي الثاني ١٤٣٠ – ١٥/ ٦/ ٢٠٠٩

بەشی یەکەم

زانستی (تجويد)

وشەی (تجويد) لەزمانەوانیدا واتە: چاککردن وشارەزابوون.

لەزاراوەشدا دەبێت بە دوو بەشەوە:

١- تەجویدی زانستی (التجويدُ العِلْميّ): زانینی ئەو بنەماو یاسایانەی کە زانایان داینان ناوەو نوسیویانەتەوە، وەك: شوێنی دەرچوونی پیتەکان و، زانینی سیفەتەکانی و، ئەحکامەکانی نون و میمی زەننەدارو مەددو بەشەکانی و ... هتد.

٢- تەجویدی کردەیی (التجويدُ العَمَليّ): إخراجُ كلِّ حرفٍ من مخرجه، وإعطاءهُ حقَّهُ ومستحقّهُ.

إخراجُ كلِّ حرفٍ من مخرجه: واتە: دەرکردنی پیتەکان لەمەخرەجی خۆیانەوە.

حقَّهُ: ئەوسیفەتانە دەگرێتەوە کەخۆیی (ذاتي)ن و لەپیتەکە جیا نابنەوە، وەك: الهمس والجهر، الإستعلاء والإستفال و ... هتد.

مستحقّهُ: ئەوسیفەتانە دەگرێتەوە کە کاتی (عرضي)ن، لەهەندێ کاتدا تووشی پیت دەبن ولەهەندێ کاتیشدا لێی جیادەبنەوە، وەك:

(إظهار) و(إدغام) و(إخفاء) و(إقلاب) و (ترقيق) و(تفخيم)[٤]

---

[٤] بڕوانە: الوجيز في تجويد الكتاب العزيز: د محمد بن سيدي محمد الأمين ل ٢٨، غاية المريد في علم التجويد: عطية قابل نصر ل ٢١.

تێبینی: هیچ کەسێك ناتوانێت لەڕێگەی پەرتووك و کتێبەکانی زاستی تەجویدەوە فێری جۆری دووەم (التجويد العَمَلِيّ) ببێت، بەڵکو فێربوونیان تەنها لەڕێگەی مامۆستایانی شارەزاوە (خاوەن سەنەدی نەبچڕاو) دەبێت، ئەویش بە بیستن و بینین و وەرگرتن لێیانەوە.

چۆنێتی فێربوونی تەجویدی کردەیی (عملي)

ئەم فێربونە دوو شێوازی هەیە:

١- گوێگرتنی فێرخواز بۆ خوێندنی مامۆستا، ئەمە شێوازی پێشینانە.

٢- گوێ گرتنی مامۆستا بۆ خوێندنی فێرخوازو ڕاستکردنەوەی هەڵەکانی.

واباشترە سوود لەهەردوو شێوازەکە وەربگیرێت، بەڵام ئەگەر کات کەمبوو سوود لە شێوازی دووەم وەردەگیرێت.

گرنگی تەجوید

بەڕاستی تەجوید هۆکارێکە بۆ گەیشتن بەمەبەستێك، ئەو مەبەستەش لەم چەند سوودەی خوارەوەدا خۆی دەبینێتەوە:

١- پەرستن و بەجێهێنانی فەرمانی خواو، شوێنکەوتنی پێغەمبەرە (ﷺ) لە چۆنیەتی خوێندنی قورئاندا.

٢- دەرکەوتنی ئیعجازی قورئان.

٣- ڕوونبوونەوەی جیاوازی نێوان خوێندنەوەی قورئان و خوێندنەوی کتێبی ئاسایی.

٤- جوانکردنی خوێندنەوەو ڕازاندنەوەی.

٥- لەسەر خۆیی وهێواشی کەهەل دەڕەخسێنی بۆ:

أ- تێڕامان و وردبوونەوە و تێگەشتن لەقورئانی پیرۆز.

ب- ملکەچبوون بۆ خوا.

ج- دەربڕین بەشێوەیەکی ڕاست و ڕەوان.

٦- بەدیلێکی شەرعی جوانە بۆ مۆسیقاو ... هتد.

٧- فێربوونی شێوازی (عثماني) کەقورئانی پێ نوسراوە.

حوکمی فێربوونی تەجوید

سەبارەت بە حوکمی فێربوونی تەجوید و جێبەجێکردنی یاساکانی زانایان دوو ڕایان هەیە:

یەکەم: فێربوون و شارەزابوونی ئەم زانستە واتە: (التجويد العلمي) فەرزی کیفایەیە، بەڵام جێبەجێکردنی لەکاتی خوێندنەوەی قورئانی پیرۆزدا، واتە: (التجويد العَمَلي) فەرزی عەینەو پێویستە لەسەر هەموو موسڵمانێك ژن بێت یان پیاو لەکاتی قوڕئان خوێندندا پەیڕەوی بکا، ئەمە ڕای زۆربەی هەرە زۆری زانایانە.

دووەم: ڕەچاوگرتن و جێبەجێکردنی بنەماو یاساکانی ئەم زانستە سوننەتەو پابەندبوون پێوەی لەکاتی قوڕئان خوێندندا شتێکی باشە، ئەمەش ڕای هەندێ لە شەرعزانان (فقهاء)ە[٥]، بەڵام ڕای یەکەم بەهێزترە.

چونکە خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَرَتِّلِ ٱلْقُرْءَانَ تَرْتِيلاً﴾

واتە: زۆر بەجوانی و لەسەر خۆیی قورئان بخوێنەرەوە.

پێغەمبەریش ﷺ فەرموویەتی : (لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَتَغَنَّ بِالْقُرْآنِ.)

واتە: لە ئێمە نییە ئەو کەسەی بەدەنگەوە قورئان نەخوێنێت.

---

[٥] (محمد بن صالح العثيمين)یش ڕەحمەتی خوای لێبێت لە کتێبی (شرح رياض الصالحين ل١١٤٠، ١١٥٤)دا ڕای دووەم بەپەسەند دەزانێت !!

هەر بۆیە پێشەوا (ابن الجزري)یش لە پێشەکیەکەیدا وتویەتی:

وَالأَخْذُ بِالتَّجْوِيدِ حَتْمٌ لازِمُ مَنْ لَمْ يُجَوِّدِ الْقُرآنَ آثِمُ
لأَنَّهُ بِهِ الإِلَهُ أَنْزَلاَ وَهَكَذَا مِنْهُ إِلَيْنَا وَصَلاَ

واتە: خوێندنەوەی قورئان بە تەجویدەوە پێویستە، هەرکەسێك بە تەجویدەوە قورئان نەخوێنێت تاوانبارە، چونکە پەروەردگار قورئانی بە تەجویدەوە دابەزاندوە، هەر بەو شێوەیەش نەوە بە نەوە بە (تواتر) پێمان گەشتووە.

گەورەیی و پاداشتی فێربوونی قورئان و فێرکردنی

١- خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿إِنَّ هَٰذَا ٱلْقُرْءَانَ يَهْدِى لِلَّتِى هِىَ أَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ ٱلْمُؤْمِنِينَ ٱلَّذِينَ يَعْمَلُونَ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا﴾ (الإسراء: ٩)

واتە: بێ گومان ئەم قورئانە ڕێگاو بەرنامەیەکی وا نیشانی خەڵکی دەدا، کەڕاستترین ڕێگایەو مژدەیش دەدا بەو بڕوا دارانەی کە کارو کردەوەی چاك ئەنجام دەدەن کە بەڕاستی پاداشتێکی زۆر گەورەیان بۆ هەیە لەبەهەشتدا.

٢- عن عقبة بن عامر ﷺ قال: خرج رسول الله ﷺ ونحن في الصُّفّة فقال: ((أيّكم يحب أن يغدو كل يوم إلى بطحان أو إلى العقيق فيأتي منه بناقتين كَوْماوَيْن في غير إثم ولا قطع رحم))؟ فقلنا: يا رسول الله ﷺ نحبُّ ذلك، قال: ((أفلا يغدو أحدكم إلى المسجد فيعلم أو يقرأ آيتين من كتاب الله عز وجل خير له من ناقتين وثلاث خير له من ثلاث، وأربع خير له من أربع ومن أعدادهن من الإبل؟))[٦]

واتە : (عقبة)ی کوڕی (عامر) دەڵێت : لەکاتێکدا ئێمە لە (الصُّفّة)[٧] دا دانیشتبووین پێغەمبەری خوا ﷺ هاتو فەرمووی:

---

[٦] رواه مسلم (٧٠٣).

[٧] جێگایەکی سەرگیراو بووە لەبەشی دواوەی مزگەوتەوە دروست کراوە بۆ ئاوارەو هەندێك لەکۆچەران.

کام لەئێوە حەز دەکات کە هەموو ڕۆژێک سەر لەبەیانی بچێت بۆ (بطحان) یان (العقیق)و دوو وشتری کۆپارە گەورەی قەڵەو لەوێ بێنێتەوە بێ ئەوەی گوناهبار ببێت یا دڵی هیچ خزمێکی لێ بئێشێت؟
وتمان: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ هەموومان حەز بەوە دەکەین.
فەرمووی: ئەی ناکرێت هەر یەکێ لەئێوە سەر لەبەیانی بڕوات بۆ مزگەوت و دوو ئایەت لە قورئان فێر ببێت یان بخوێنێت کە باشترە بۆی لەدوو وشتری مێ، سیانیش باشترە بۆی لە سیان و چواریش باشترە بۆی لەچوار، و بە ئەندازەی ژمارەی ئایەتەکان باشترە بۆی لە وشتر.

٣- عن عثمانَ بن عفانَ ﷺ قال : قالَ رسولُ اللَّهِ ﷺ:
« خَيرُكُم مَنْ تَعَلَّمَ القُرْآنَ وَعلَّمهُ» [٨]
واتە: باشترینتان ئەو کەسەیە قورئان فێر ببێت و کەسانی تریش فێرکات.

٤- عن أبي هريرة ﷺ قال: قال رسول الله ﷺ : (... ما اجتمع قوم في بيت من بيوت الله يتلون كتاب الله، ويتدارسونه بينهم ؛ إلا نزلت عليهم السكينة، وغشيتهم الرحمة، وحفتهم الملائكة، وذكرهم الله فيمن عنده.)[٩]
واتە: هەر کۆمەڵێک کۆببنەوە لەماڵێک لەماڵەکانی خواو قورئان بخوێننەوەو بەیەکتری بڵێنەوە، ئەوا بێگومان ئارامی دادەبەزێت بەسەریانداو، بەزەیی دایان دەپۆشێت و، فریشتەکان چواردەوریان دەدەن و، خوای گەورەش باسیان دەکات لای ئەوانەی کەلای ئەون.

---

[٨] رواه البخاري (٥٠٢٧).
[٩] رواه مسلم (٢٦٩٩).

٥- عن أنس بن مالك ﷺ قال: قال رسول الله ﷺ : (إنّ لله أهلين من الناس) قالوا يا رسول الله: من هم ؟ قال: (هُم أهلُ القرآن أهلُ الله وخاصَّته)[١٠]

واتە: بەڕاستی خوا لەناو خەڵکیدا دۆستانێکی هەیە.

وتیان: کێن ئەوانە ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ؟

فەرمووی: ئەوانە قورئان خوێنەکانن، دۆست و هەلبژێرراوی خوان.

٦- عن عمرَ بن الخطابِ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ (ﷺ) قال: « إِنَّ اللَّه يرفَعُ بِهذَا الكتاب أَقواماً ويضَعُ بِهِ آخَرين »[١١]

واتە: بەڕاستی خوا بەهۆی ئەم قورئانەوە چەند گەلو هۆزێك سەربەرز دەکاتو چەندانی تریش نزم ونەوی دەکات.

٧- عن أبي مسعودٍ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قال: (يَؤُمّ القومَ أقرؤهُم لكتاب الله وأقدمُهم قراءةً)[١٢]

واتە: ئەوەی پێشنوێژی دەکات بۆ خەڵك باشارەزاترینیان بێت لەخوێندنی قورئاندا.

٨- عن أبي أمامة قال سمعت رسول الله ﷺ يقول: (اِقرَءوا القرآنَ فإنه يأتي يومَ القيامة شفيعاً لأصحابه)[١٣]

---

[١٠] رواه أحمد في مسنده وصححه الأرناؤوط (١٢٣٠١)، وابن ماجة في سننه وصححه الألباني (٢١٥)

[١١] رواه مسلم (٨١٧).

[١٢] رواه مسلم (٦٧٣).

[١٣] رواه مسلم (٨٠٤).

واتـه: قورئـان بخـوێنن چـونکه لـەڕۆژی دوایـی دا تکـا کـاره بـۆ خاوەنەکانی.

٩- عن عائشة رضي اللَّه عنها قالتْ: قال رسولُ اللَّهِ (ﷺ):« الَّذِي يَقرَأُ القُرْآنَ وَهُو ماهِرٌ بِهِ معَ السَّفَرةِ الكرَامِ البررَةِ، والذي يقرَأُ القُرْآنَ ويتَتَعْتَعُ فِيهِ وَهُو عليهِ شَاقٌّ له أجْران »[١٤]

واتـه : ئـەو کەسـەی قورئـان بـەڕەوانی دەخوێنێتـەوە لەگـەڵ فریشـتە بەڕێزو پاکەکاندایە، ئەو کەسەشی قورئان دەخوێنێت و زمانی تەتەڵە دەکات تیایداو لەسەر زاری قورسە دوو پاداشتی هەیە .

١٠- عن أَبي موسى الأشْعريِّ ﷺ قال: قال رسولُ اللَّهِ (ﷺ): « مثَلُ المؤمنِ الَّذِي يقْرَأُ القرآنَ مثلُ الأُتْرُجَّةِ: ريحهَا طَيِّبٌ وطَعمُهَا حلْوٌ ، ومثَلُ المؤمنِ الَّذي لا يَقْرَأُ القُرْآنَ كَمثَلِ التَّمرةِ: لا رِيح لهَا وطعْمُهَا حلْوٌ، ومثَلُ المُنَافِقِ الذي يَقْرَأُ القرْآنَ كَمثَلِ الرَّيحانَةِ: رِيحها طَيّبٌ وطَعْمُهَا مرٌّ، ومَثَلُ المُنَافِقِ الذي لا يَقْرَأُ القرآنَ كَمَثلِ الحَنْظَلَةِ: لَيْسَ لَها رِيحٌ وَطَعمُهَا مُرٌّ »[١٥]

واتـه: نموونـەی بـڕواداری قورئـان خـوێن وەك نموونـەی نارنجـه، بـۆنی خۆشـەو تامیشـی خۆشـه، بـڕواداری قورئـان نـەخوێنیش وەك خورمـا وایه، بۆنی نییەو تامی شیرینه، نموونەی دوو ڕووی قورئان خـوێنیش وەك ڕێحانه وایه بۆنی خۆشەو تامی تاڵه، نموونەی دوو ڕووی قورئـان نەخوێنیش وەك کوژاڵکه وایه، بۆنی نییەو تامیشی تاڵه.

---

[١٤] متفق عليه: صحيح البخاري (٤٦٥٣)،صحيح مسلم (٧٩٨).

[١٥] متفق عليه: أخرجه البخاري (٥٤٢٧)، ومسلم (٧٩٧).

١١- عنِ ابن عمر رضي اللَّه عنهما عن النَّبِيِّ (ﷺ) قال: «لا حَسَدَ إلاَّ في اثنَتَيْن : رجُلٌ آتَاهُ اللَّه القُرآنَ ، فهوَ يقومُ بِهِ آناءَ اللَّيلِ وآنَاءَ النَّهَارِ، وَرجُلٌ آتَاهُ اللَّه مالاً، فهُو يُنْفِقهُ آنَاءَ اللَّيْلِ وَآنَاءَ النهارِ »[١٦]

واتە: ئیرەیی بردن دروست نییە لەدوو شتدا نەبێت : پیاوێك خوا قورئانی پێ خەلآت كردبێ بەردەوام هەستێ بەخوێندنی بەڕۆژوو بەشەو، پیاوێكیش خوا سامانی پێبەخشیبێت بەردەوام لەڕێی خوادا خەریكی بەخشینی بێت بەشەو بەڕۆژ.

١٢- عنِ البراء بنِ عَازِبٍ ﷺ قال: كَانَ رَجلٌ يَقْرَأُ سورةَ الكَهْفِ، وَعِنْدَه فَرسٌ مَربوطٌ بِشَطَنَيْنِ فَتَغَشَّته سَحَابَةٌ فَجَعَلَت تَدنو، وجعلَ فَرسُه ينْفِر مِنها. فَلَمَّا أَصبح أَتَى النَّبِيَّ (ﷺ)، فَذَكَرَ له ذلكَ فقال:« تِلكَ السَّكِينَةُ تَنَزَّلتْ للقُرآنِ»[١٧]

واتە: (البراء) دەڵێت: پیاوێك سورەتی (الكهف)ی دەخوێند، ئەسپێكی لەلابوو بەدوو گوریسی دریژ بەستراباوویەوە، پەڵە هەورێك دایگرتەوەو هەربەسەریەوە سووڕی دەخواردەوە لێ ی نزیك دەباوویەوە، ئەسپەكەشی هەر لێ ی ئەسڵەمیەوە، كەڕۆژ باوویەوە هاتە خزمەتی پێغەمبەرو ﷺ بۆی باسكرد، ئەویش فەرمووی: (ئەوە ئارامی بووە لەبەر قورئان دابەزیوە).

[١٦] متفق عليه: أخرجه البخاري في التوحيد (٧٥٢٩)، ومسلم في صلاة المسافرين (٨١٥).

[١٧] متفقٌ عليه: أخرجه البخاري في فضائل القرآن (٥٠١١)، ومسلم في صلاة المسافرين (٧٩٥).

١٣- عن ابن مسعودٍ ﷺ قالَ: قال رسولُ اللَّهِ (ﷺ): منْ قرأَ حرْفاً مِنْ كتاب اللَّهِ فلَهُ حسنَةٌ ، والحسنَةُ بِعشرِ أَمثَالِهَا لا أَقول : الم حَرفٌ، وَلكِن : أَلِفٌ حرْفٌ، ولامٌ حرْفٌ، ومِيَمٌ حرْفٌ » [١٨]

واتە: هەرکەسێك پیتێك لەپەڕاوەکەی خوا(قورئان)بخوێنێت چاکەیەکی بۆ دەنوسرێت، چاکەکردنیش بەدەئەوەندەی خۆیەتی، من نالێم (ألـم) پیتێکە، بەڵکو (ألِف) پیتێکەو (لام)یش پیتێکەو (میم)یش پیتێکە.

١٤- عن النَّوَّاسِ بنِ سَمْعَانَ ﷺ قال: سَمِعْتُ رسولَ الله ﷺ يقولُ:
« يُؤْتَى بِالْقُرْآنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَأَهْلِهِ الَّذِينَ كَانُوا يَعْمَلُونَ بِهِ تَقْدُمُهُ سُورَةُ الْبَقَرَةِ وَآلُ عِمْرَانَ » وَضَرَبَ لَهُمَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ثَلاَثَةَ أَمْثَالٍ مَا نَسِيتُهُنَّ بَعْدُ قَالَ:
« كَأَنَّهُمَا غَمَامَتَانِ أَوْ ظُلَّتَانِ سَوْدَاوَانِ بَيْنَهُمَا شَرْقٌ أَوْ كَأَنَّهُمَا حِزْقَانِ مِنْ طَيْرٍ صَوَافَّ تُحَاجَّانِ عَنْ صَاحِبِهِمَا ».[١٩]

واتە: (النَّوَّاس)ی کوڕی(سَمعان) دەڵێ: گوێم لەپێغەمبەری خوا بوو ﷺ دەیفەرمو: (لەڕۆژی قیامەتدا قورئان دەهێنرێت لەگەڵ خاوەنەکانی - ئەوانەی کاریان پێکردووە- لەپێشیەوە سورەتی (البقرة)و (آل عمران) ئینجاپێغەمبەری خوا ﷺ سێ نموونەی بۆ هێنانەوە هێشتا لەبیرم نەچوونەتەوە، فەرمووی: (وەك دوو پەڵە هەور، یا وەك دوو سێبەر کە لەنێوانیاندا ڕوناکی هەیە، یا وەك دوو پۆل باڵندە کە باڵیان ڕاخستووە لەئاسماندا، دێن بەرگری لەخاوەنەکانیان دەکەن)

[١٨] رواه الترمذي، بڕوانە: السلسلة الصحيحة (٣٣٢٧).
[١٩] رواه مسلم (٢٥٣).

دەنگخۆشکردن لەکاتی قورئان خوێندندا

١- عن البراء ﷺ قال : سمعت النَّبي (ﷺ) يقرأ { والتين والزيتون } في العشاء، وما سمعتُ أحداً أحسن صوتاً منه أو قراءة.[٢٠]

واتە: گوێم لە پێغەمبەر ﷺ بوو کەلەنوێژی خەوتنان سورەتی: {والتينِ والزيتون}ی دەخوێندەوە، گوێم لەکەس نەبووە کەوەک ئەو دەنگی خۆش بێت یان جوانتر بیخوێنێتەوە.

٢- عن أبي هريرة ﷺ قال: قال رسول الله ﷺ: « ما أَذَنَ الله لشيء ما أذن لنبيٍّ حسن الصوتِ يَتغنَّى بالقرآن يجهرُ به)[٢١]

واتە: خوای گەورە گوێی لەهیچ شتێك نەگرتووە ئەوەندەی گوێ ی لەپێغەمبەرێکی دەنگ خۆش گرتووە بەدەنگێکی خۆشو بە ئاشکرا قورئان بخوێنێت.

٣- عن البراء بن عازب ﷺ أن رسول الله(ﷺ) قال: (زَيِّنوا القرآن بأصواتكم؛ فإنّ الصوتَ الحسن يزيدُ القرآنَ حُسناً)[٢٢]

واتە: قورئان بڕازێننەوە بە دەنگەکانتان، بێگومان دەنگی خۆش جوانی زیاتر دەبەخشێت بە قورئان.

---

[٢٠] رواه البخاري (٧٣٥) ومسلم (٤٦٤).

[٢١] أخرجه البخاري: فضائل القرآن (٥٠٢٣)، ومسلم: صلاة المسافرين (٧٩٢).

[٢٢] رواه أحمد وأبو داود وابن ماجة والحاكم وصححه الألباني في صحيح الجامع (٣٥٨٠).

٤- عن سعد بن أبي وقاص ﷺ قال: قال رسول الله (ﷺ) « ليس مِنّا من لم يَتغَنَّ بالقرآن »[٢٣]

واتە: لە ئێمە نییە ئەو کەسەی بەدەنگەوە قورئان نەخوێنێت.

٥- عن أبي موسىﷺ أن النبيّ ﷺ قال له: (يا أبا موسى لقد أوتيتَ مزماراً من مزاميرِ آلِ داود)[٢٤]

واتە: ئەی (أبو موسی) بەڕاستی تۆ دەنگێکی خۆشت لەدەنگەخۆشەکانی بنەماڵەی داودت پێدراوە.

[٢٣] أخرجه البخاري برقم (٧٥٢٧).

[٢٤] رواه البخاري: فضائل القرآن (٥٠٤٨)، ومسلم: صلاة المسافرين (٧٩٣).

گەورەیی و پاداشتی قورئان لەبەرکردن

١- عن أبي سعيد الخدري ﷺ قال: قال رسول الله (ﷺ): (يُقال لصاحب القرآن إذا دخل الجنّة اقرأْ واصعدْ، فيقرأ ويصعد بكلّ آيةٍ درجة حتى يقرأ آخرَ شيءٍ مَعه)[٢٥]

واتە: بە قورئان خوێن دەوترێت کاتێک دەچێتە بەهەشتەوە: بخوێنەو سەرکەوە، ئەویش دەخوێنێ و بەخوێندنی هەموو ئایەتێک لەبەهەشتدا پلەیەک سەردەکەوێت، تا کۆتا ئایەت کەلەبەری کردووە.

٢- عن أبي موسى الأشعري ﷺ أن رسول الله ﷺ قال: إنّ من إجلالِ الله إكرامُ ذي الشّيبة المسلم، وحامل القرآن غير الغالي فيه ولا الجافي عنه، وإكرام ذي السلطان المقسط. [٢٦]

واتە: بەڕاستی ڕێزگرتن لە: پیرو بەسالاچووی موسڵمان و، قورئان لەبەرێک کە تووند ڕەوی و شلگیری تێدا نەکردبێت و، فەرمانڕەوایەکی دادپەروەر، ڕێزگرتنە لەخوای گەورە.

٣- عن أبي موسى الأشعري ﷺ عن النبي (ﷺ) قال: « تعاهدُوا القرآنَ فوالّذي نفسي بيده لهو أشدُّ تفصيًا من الإبل في عُقُلِها »[٢٧]

---

[٢٥] رواه أبوداود، بڕوانە: (السلسلة الصحيحة للألباني) رقم: (٢٢٤٠).

[٢٦] رواه أبو داود في سننه، وابن أبي شيبة في المصنف، والبيهقي في الشعب وحسّنه ابن حجر في (التلخيص الحبير (١٨١/٢) والألباني في صحيح أبي داود رقم (٤٠٥٣).

[٢٧] متفق عليه: البخاري (٤٦٤٧)، ومسلم (٧٩١).

واتە: بەردەوام بن لەپیاچوونەوەی قورئان، سوێند بەو کەسەی گیانی منی بەدەستە خێراتر لەدەست دەرئەچێت لەو وشترەی کە جڵەوی لەدەست ئەدرێ و ناگیرێتەوە.

٤- عن عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قال: إِنَّ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) قَالَ: لَوْ جُعِلَ الْقُرْآنُ فِي إِهَابٍ ثُمَّ أُلْقِيَ فِي النَّارِ مَا احْتَرَقَ.[٢٨]

واتە: ئەگەر قورئان بخرێتە ناو پێستێك و فرێبدرێتە ناو دۆزەخەوە ناسوتێت، (هەر ئیماندارێك قورئانی لەبەر بێت ئاگری دۆزەخ نایسوتێنێ، لەشی قورئان لەبەر دەبێتە پێستێك بۆ قورئانەکە)

٥- وعن ابن عباس رضي الله عنهما قال: قال رسول الله(ﷺ): « إِنَّ الذي ليسَ في جوفه شيءٌ من القرآن كالبيتِ الخَرِب »[٢٩]

واتە: ئەوکەسەی هیچ لەقورئانی لەسنگدا نییە (هیچی لێ لەبەر نەکردبێت) وەك خانووی وێران وایە.

---

[٢٨] رواه أحمد في المسند: (٤ / ١٥١ ، ١٥٥)، والدَّارميُّ في السنن : (٢/ ٤٣٠)، وأبو يَعْلى في المسند : (٢/ ٣٠٧) برقم (١٧٣٩)، وحسّنه المناوي في (فيض القدير: ٥ / ٣٢٤) والألباني في (السلسلة الصحيحة: ٣٥٦٢).

[٢٩] رواه أحمد (١٩٤٧)، والترمذي (٢٩١٣)، وضعّفه الألباني في ضعيف الجامع برقم (١٥٢٤) وأبو إسحاق الحويني في فتاويه الحديثية: (٦٤/١)، والأرنؤوط في تحقيقه لمسند أحمد برقم (٤٠٢).

ڕەوشت و ئادابەکانی قورئان خوێن

١- نیاز پاکی بۆ خوای تاکو تەنهاو دوور کەوتنەوە لەڕووپامایی و شۆرەت.

پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەفەرموێت: « من قرأ القرآن فلْيسألِ الله به فإنّه سيجيءُ أقوامٌ يقرؤون القرآن يَسألونَ به الناس »[٣٠]

واتە: هەرکەسێك قورئانی خوێند با داوای پێبکات لەخوا، چونکە لە داهاتوودا خەڵکانێك پەیدا دەبن قورئان دەخوێننو بەهۆیەوە داوا لەخەڵکی دەکەن.

هەروەها دەفەرموێت: (اقرؤوا القرآنَ ولا تغلُوا فيه ولا تجفوا عنه ولا تأكلوا به ولا تستكثروا به)[٣١]

واتە: قورئان بخوێنن و زێدەڕەوی و شلگیری تێدا مەکەن و، بەهۆیەوە مەخۆن و ماڵی پێ زیاد مەکەن.

هەروەها (عُبادة) کوڕی (الصامت) دەڵێ: پێغەمبەری خوا (ﷺ) زۆربەی کات سەرقاڵبوو کاتێك کۆچەرییەك خۆی دەگەیاندە لای، دەیدایە دەست پیاوێك تاکو قورئانی فێرکات، جارێکیان پیاوێکی دایە دەست من لەماڵەوە لەلام دەمایەوەو ئێواران لەخواردنی ماڵەوە خواردنم پێدەداو قورئانم فێردەکرت، دوای گەڕانەوەی بۆلای کەسوکاری کەوانێکی بەخەڵات بۆ ناردم، تائێستە لەو کەوانە چاکترو جوانترم

---

[٣٠] رواه الترمذي (٢٩١٧)، وأحمد (١٩٩٤٤)، وابن أبى شيبة، والطبرانى البيهقى عن عمران بن حُصين، وصححه الألباني في السلسلة الصحيحة :٢٥٧).

[٣١] رواه أحمد ، والطبرانى ، والحاكم ، والبيهقى عن عبادة بن الصامت و قال ابن حجر فى الفتح: سنده قوي (٢٨٢/١٤)، وصححه الألباني (السلسلة الصحيحة :٢٦٠).

نەبینیبوو، منیش پرۆشتم بۆ لای پێغەمبەری خوا (ﷺ) وتم: چی تێدا دەبینی ئەی پێغەمبەری خوا ؟

فەرمووی: (جَمرةٌ بين كتفيك تقلدْتها أو تعلقتها)[٣٢]

واتە: سکڵێکە لەنێوان هەردوو شانتدایە، جا ئیتر لە ملی کەیت یان هەڵیواسیت.

٢- باشتر وایە لە حاڵەتی لەش گرانی و، بێ دەستنوێژی دا قورئان نەخوێنرێت.

٣- پاك وخاوێنی شوێن ولەش و جل وبەرگ.

٤- پاککردنەوەی دەم بە (سواك).

پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەفەرموێت: « إنَّ العبدَ إذا تسوّك ثُمّ قام يُصلّي قام الملك خلفَه فسمع لقراءته فيدنو منه أو كلمة نحوها حتى يضعَ فاه على فيه وما يخرج من فيه شيءٌ من القرآن إلا صار في جوف الملك فطهّروا أفواهَكم للقرآن.[٣٣]

واتە: بەڕاستی هەربەندەیەك (سواك) بەکاربهێنێ و پاشان هەستێ نوێژ بکات، فریشتەیەك لەپشتیەوە دەوەستێ و گوێ لە خوێندنی دەگرێت و، لێی نزیك دەبێتەوە تا وەکو دەم دەخاتە سەر دەمی، بەراستی ئەو قورئانەی کە لەدەمی دێتە دەرەوە دەچێتە ناو سنگی فریشتەکەوە، کەوابوو دەمتان پاککەنەوە بۆ قورئان.

---

[٣٢] رواه أبوداود، وأحمد وصححه الألباني في صحيح أبي داود (٢٩١٦)و، شعيب الأرنؤوط في مسند أحمد (٢/٣).

[٣٣] رواه البيهقي عن علي بن أبي طالب (٣٨/١) وصححه الألباني في السلسلة الصحيحة (١٢١٣).

پێشەوا (علي)یش (ﷺ) دەڵێت:

(إنَّ أفواهَكُم طُرقٌ للقرآنِ فطيّبوها بالسواك)[٣٤]

واتە: بەڕاستی دەمتان ڕێگایە بۆ قورئان، کەوابوو پاکی بکەنەوە بە (سواك).

٥- سوننەتە ڕوو لە ڕووگە (قبلة) بکرێت، بەڵام بەپێوەو لەکاتی ڕێکردنداو بەدانیشتن و لەسەر تەنیشت و بەڕاکشانیش دروستە.

خوای گەورە دەفەرموێت :

﴿ٱلَّذِينَ يَذۡكُرُونَ ٱللَّهَ قِيَٰمٗا وَقُعُودٗا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمۡ ... ﴾ (آل عمران : ١٩١)

واتە: ئەو کەسانەی بەپێوەو بەدانیشتن و لەسەر تەنیشت و ڕاکشان یادی خوا دەکەن.

پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەفەرموێت:

«إنّ لكلّ شيء سيّداً وإن سيّدَ المجالس قبالة القبلة»[٣٥]

واتە: بە ڕاستی هەموو شتێك گەورەیەکی هەیەو، گەورەی هەموو نشتگەیەکیش بەرامبەر ڕووگەیە.

٦- خوێندنی (أعوذ بالله من الشيطان الرجيم)

خوای گەورە دەفەرموێت :

﴿فَإِذَا قَرَأۡتَ ٱلۡقُرۡءَانَ فَٱسۡتَعِذۡ بِٱللَّهِ مِنَ ٱلشَّيۡطَٰنِ ٱلرَّجِيمِ﴾ (النحل : ٩٨)

واتە: جا هەرکە ویستت قورئان بخوێنیت، بەر لەوە پەنا بگرە بەخوا لە شەیتانی نەفرین لێ کراو.

---

[٣٤] رواه بن ماجة وصححه الالباني في السلسلة الصحيحة (١٢١٣).

[٣٥] رواه الطبراني عن أبي هريرة ﷺ وحسنه الألباني في صحيح الترغيب والترهيب. (١٠٧/٣).

٧ – ملکەچبوون و ئارام گرتن لە گەڵ هەست کردن بەگەورەیی ئەو زاتەی فەرمایشتەکەی دەخوێنیتەوە.

خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿ لَوۡ أَنزَلۡنَا هَٰذَا ٱلۡقُرۡءَانَ عَلَىٰ جَبَلٖ لَّرَأَيۡتَهُۥ خَٰشِعٗا مُّتَصَدِّعٗا مِّنۡ خَشۡيَةِ ٱللَّهِۚ وَتِلۡكَ ٱلۡأَمۡثَٰلُ نَضۡرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمۡ يَتَفَكَّرُونَ ﴾

(الحشر ٢١)

واتە: ئەگەر ئەم قورئانەمان بۆسەر کێوێك دابەزاندایە، ئەوا دەتبینی بەکزیی و لەت لەت بوویی لە ترسی خوا، ئێمە ئەم نموونانە لە قورئاندا بە چەند شێوەو وێنەیك دێنینەوە بۆ خەڵکی بەڵکو بیر بکەنەوەو تێ بگەن.

هەروەها دەفەرموێ : ﴿وَيَخِرُّونَ لِلۡأَذۡقَانِ يَبۡكُونَ وَيَزِيدُهُمۡ خُشُوعٗا﴾

(الإسراء: ١٠٩)

واتە: هەر کات قورئانیان بۆ بخوێنرێتەوە چەناکە نەوی دەکەن ودەگرین و ئیمانیان زیاتر دەبێت.

٨– ورد بوونەوەو بیرکردنەوە لە ئایەتەکانی.

خوای گەورە دەفەرموێ:

﴿أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ ٱلۡقُرۡءَانَ أَمۡ عَلَىٰ قُلُوبٍ أَقۡفَالُهَآ﴾ (محمد: ٢٤)

واتە: ئایا ئەوانە بۆ لەئایەتەکانی قورئان ڕانامێنن و بیر ناکەنەوە، بەڵکو ئەوانە قوفڵ لەسەر دڵیان دراوە .

هەروەها دەفەرموێ:

﴿ كِتَٰبٌ أَنزَلۡنَٰهُ إِلَيۡكَ مُبَٰرَكٞ لِّيَدَّبَّرُوٓاْ ءَايَٰتِهِۦ وَلِيَتَذَكَّرَ أُوْلُواْ ٱلۡأَلۡبَٰبِ﴾ (ص: ٢٩)

واتە: ئەمە کتێبێکی پیرۆزە، دامان بەزاندووە بۆتۆ ئەی محمد (ﷺ) تا ئەوانە لە ئایەتەکانی ڕابمێنن‌و، ژیرو هۆشیارەکانیش ئامۆژگاری لێوەرگرن.

پێشەوا (علي)یش (ﷺ) دەڵێت: لا خير في عبادة لا فقه فيها، ولا في قراءة لا تدبر فيها.[٣٦]

واتە: خێر لەو بەندایەتیەدا نی یە کە تێگەشتنی تێدا نەبێت و، هەروەها ئەو خوێندنەوەش ورد بوونەوەی تێدا نەبێت.

(ابن عباس)یش (ﷺ) دەڵێت: لَأن أقرأَ البقرةَ في ليلة فأدَبَّرها وأرتّلها أحبّ إليَّ من أن أقرأ القرآن أجمعَ هَذْرَمَةً.[٣٧]

واتە: بەڕاستی ئەگەر سوڕەتی (البقرة) لەشەوێکدا بەتێگەشتنەوە و بەجوانی و لەسەرخۆیی بخوێنمەوە پێم خۆشترە لەوەی هەموو قوڕئان بەپەلە بخوێنمەوە.

٩- خوێندنەوەی قوڕئان بە لەسەرخۆیی و بێ پەلەکردن و خەتم نەکردنی لەماوەی سێ شەو کەمتردا.

خوای گەورە دەفەرموێ : ﴿وَرَتِّلِ ٱلْقُرْءَانَ تَرْتِيلاً﴾ (المزمل ٤)

واتە: زۆر بەجوانی و لەسەر خۆیی قوڕئان بخوێنەرەوە.

پێغەمبەری خوایش (ﷺ) دەفەرموێت:

لا يفقهُ من قرأ القرآن في أقلّ من ثلاث.[٣٨]

واتە: تێناگات لە قوڕئان کەسێك لەماوەی سێ ڕۆژ کەمتردا بیخوێنێتەوە.

---

[٣٦] إحياء علوم الدين، بتخريج الحافظ العراقي (٢/ ٤٢).

[٣٧] فضائل القرآن، لابن كثير: ١٥٧.

[٣٨] رواه أحمد وأبو داود والترمذي وابن ماجة وصححه الألباني في صحيح أبي داود (١٣٩٠).

١٠- داوا كردنى بەزەيى لە خواى گەورە لەكاتى خوێندنى ئايەتەكانى بەزەيى و پەنا گرتن بە خوا لەسزاكانى لەكاتى ئايەتەكانى سزادا.

عن عوف بن مالك الأشجعي قال: قمتُ مع رسول الله (ﷺ) ليلةً فقام فقرأ سورة البقرة لا يمرّ بآية رحمة إلا وقف فسأل ولا يمر بآية عذاب إلا وقف فتعوّذَ.[٣٩]

واتە: شەوێكيان لەگەلّ پێغەمبەرى خوادا (ﷺ)نوێژم كرد، سورەتى (البقرة)ى خوێند، كاتێك دەگەشتە ئايەتێك لەئايەتەكانى بەزەيى دەوستاو داواى بەزەيى دەكرد و كاتێكيش دەگەشتە ئايەتێك لە ئايەتەكانى سزا دەوەستاو پەناى بەخوا دەگرت.

١١- خوێندن بەئاوازو دەنگێكى خۆشەوە، وەك پێشتر باسمان لێوەكرد.

١٢- وەستان لە كۆتايى ئايەتەكاندا.

سەبارەت بەچۆنێتى قورئان خوێندنى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) پرسيار كرا لە (أمّ سلمة) -خواى لێ رازيبێت- ئەويش فەرمووى: كان يقطع قراءته آيةً آية {الحمد لله رب العالمين} ثم يقف { الرحمن الرحيم} ثم يقف.[٤٠]

واتە: پێغەمبەرى خوا (ﷺ) لەكۆتايى ئايەتەكاندا دەوەستا، {الحمد لله رب العالمين}ى دەخوێند پاشان دەوەستا، {الرحمن الرحيم}ى دەخوێندو پاشان دەوەستا.

---

[٣٩] رواه أحمد وأبو داود والنسائي وصححه الألباني في صحيح أبي داود (٧٧٦).

[٤٠] أخرجه أبو داود برقم (٤٠٠١)، وأحمد في المسند (٦/ ٣٠٢)، بڕوانە: صحيح الجامع الصغير للألبانى برقم (٥٠٠٠).

١٣- كـار كـردن بـه فەرمانـەكانى قورئـان و دوورکەوتنـەوە لـە قەدەغەكراوەكانى.

پێغەمبەرى خوا (ﷺ)دەفەرموێت: (سيَخرُجُ أقوامٌ من أمّتي يشرّبون القرآنَ كشرْبهمُ اللبن)[٤١]

واتە: لە داهاتوودا لە ناو ئوممەتەكەمدا خەڵكانێك پەیدا دەبن قورئان دەخوێنەوە – بیرى لێناكەنەوەو كارى پێناكەن و بەسەر زمانیاندا تێدەپەڕێت – وەك چۆن شیر دەخۆنەوە.

(ابن عمر)یش ﷺ **دەڵێت :** لقد عشتُ برهة من دهرٍ وإنَّ أحدَنا يُؤتى الإيمان قبل القرآن وتنزل السورة على محمّد(ﷺ)فيتعلم حلالها وحرامها... .[٤٢]

واتە: هەریەكێك لەئێمە فێرى باوەڕ (إيمان) دەبوو پێش ئەوەى فێرى قورئـان بێـت، كاتێـك سـورەتێك بـۆ محمّـد (ﷺ)دەهاتـە خـوارەوە فێـرى حـەڵاڵو حـەڕامى دەبـووین و لەشـوێنى پێویسـتدا دەوەسـتاین و تێدەفكراین.

(ابن مسعود)یش ﷺ **دەڵێت:** كَانَ الرَّجُلُ مِنَّا إِذَا تَعَلَّمَ عَشْرَ آيَاتٍ لَمْ يُجَاوِزْهُنَّ حَتَّى يَعْرِفَ مَعَانِيَهُنَّ وَالْعَمَلَ بِهِنَّ.[٤٣]

واتـە: هـەرپیاوێك لەئێمـە دە ئایـەتى لـەقورئان لەبەركردایـە بەسـەریدا تێنەدەپەڕى تاوەكو مانای نەزانیبایەو كارى پێنەكردبایە.

---

[٤١] صحيح الجامع للألباني (٢/ ٣٤٠).

[٤٢] رواه البيهقي في سننه برقم(٥٤٩٦)،والحاكم في المستدرك برقم (١٠١) وقال: صحيح على شرط الشيخين، ووافقه الذهبي، وصححه الهيثمي في مجمع الزوائد (٤٠٤/١).

[٤٣] أخرجه الطبري في التفسير وصححه(٧٤/١، ٨٣)، والحاكم في المستدرك (٥٥٧/١)، وصححه ووافقه الذهبي.

١٤- گوێگرتن و بێدەنگ بوون بۆ خوێندنەوەی قورئان.

خوای گەورە دەفەرموێت:

﴿وَإِذَا قُرِئَ ٱلۡقُرۡءَانُ فَٱسۡتَمِعُواْ لَهُۥ وَأَنصِتُواْ لَعَلَّكُمۡ تُرۡحَمُونَ﴾ (الأعراف ٢٠٤).

واتە: ئەگەر قورئان خوێنرا گوێی بۆ بگرن و بێدەنگ بن بەڵکو خوا بەزەیی پێتانا بێتەوە.

١٥- نەبچراندنی خوێندن مەگەر پێویست کات.

جابر ﷺ دەڵێت: لەگەڵ پێغەمبەری خوادا (ﷺ) چوینە دەرەوە بۆ غەزای (ذات الرقاع) لەوێ پیاوێک ژنی یەکێك لەبێباوەڕەکان دەکوژێت، بێباوەڕەکەش سوێند دەخوات کە واز نە هێنێت تا خوێنی یەکێك لەهاوەڵانی محمد (ﷺ) نەڕژێت، دەڕوا بەشوێنیاندا، پێغەمبەریش (ﷺ) لەشوێنێکدا دادەبەزێت و دەفەرموێت: (منْ رجل يكلؤنا)؟

واتە: کێ پاسەوانیمان دەکات ؟ پیاوێك لە کۆچەرەکان پیاوێکیش لەپشتیوانان هەستانو، پێغەمبەریش (ﷺ)فەرمووی: (كونا بفم الشعب)

واتە : لە دەم ئەم شیوەدا بن، کاتێك گەشتنە ئەوێ، کۆچەریەکە ڕاکشاو هاوڕێکەی دەستی کرد بەنوێژ کردن، بێباوەڕەکەش هات و کاتێك زانی ئەوانن، تیرێکی تیگرت و پێکای، ئەویش تیرەکەی دەرهێناو نوێژەکەی نەبڕی تا سێ تیری لێدا ،پاشان چەمایەوەو کڕنوشی برد،پاشان هاوەڵەکەی بێدار بوویەوە، کاتێك بێباوەڕەکە دڵنیا بوو کەناسیویانەتەوە هەڵهات و، کۆچەریەکەش بەهاوڕێکەی گوت: (سبحان الله) بۆچی بێدارت نەکردمەوە ؟

وتی: له خوێندنی سورەتێکدا بووم حەزم نەکرد بیبڕم.[٤٤]

١٦- کڕنوش بردن لەکاتی خوێندن یا بیستنی ئایەتی کڕنوش (سجدة)دا.

أبو رافع دەڵێ: لەگەڵ (أبو هريرة) نوێژی شێوانم کرد، (إذا السماء انشقت)ی خوێندو کڕنوشی تێدا برد، منیش پێم وت: ئەم کڕنوشە چییە ؟ فەرمووی : لەپشت (أبو القاسم)ەوە ئەم کڕنوشەم بردووە، بەردەوام ئەم کڕنوشە دەبەم تادەگەم بەخزمەتی.[٤٥]

تێبینی: ئەم (سجدة)یە لەنوێژو لەدەرەوەی نوێژدا فەرز نی یە بەڵکو سوننەتە، چونکە (زید)ی کوڕی (ثابت) ﷺ دەڵێ: سورەتی ﴿وَٱلنَّجۡمِ﴾م بۆ پێغەمبەر (ﷺ) خوێندو کڕنووشی تێدا نەبرد.[٤٦]

پێشەوا (عمر) یش ﷺ دەڵێ: فمن سجد فقد أصاب ومن لم يسجد فلا إثم عليه، إنَّ الله لم يفرضِ السّجودَ إلا أن نشاء)[٤٧]

واتە: هەر کەسێ کڕنوش ببات پێکاوێتی و هەرکەسێکیش کڕنوش نەبات تاوانی لەسەر نییە، خوای گەورە فەرزی نەکردووە و ویستی خۆمانە.

وەلەسەر ڕای بەهێزی زانایان پێویستی بەدەست نوێژو ڕوو لە ڕووگە (قبلة)و، سەلام دانەوە نیە چونکە نوێژ نیە تا ئەمانەی پێویست بێت،

---

[٤٤] رواه أبوداود وحسّنه الألباني في صحيح أبي داود (٢٧٦/١) برقم (١٨٢).

[٤٥] رواه البخاري (٧٣٤، ١٠٢٤، ١٠٢٨)، ومسلم (٥٧٨).

[٤٦] رواه البخاري (١٠٢٣)، ومسلم (٥٧٧).

[٤٧] رواه البخاري (١٠٢٧).

ئەوەشی دەڵێت نوێژە بەڵگەی بەدەستەوە نیە.[٤٨]

ژمارەشیان (١٥) (سجدة)یە:

١- الأعراف (٢٠٦)
٢- الرعد (١٥)
٣- النحل (٥٠)
٤- الإسراء (١٠٩)
٥- مريم (٥٨)
٦- الحج (١٨)
٧- الحج (٧٧)
٨- الفرقان (٦٠)
٩- النمل (٢٥)
١٠- السجدة (١٥)
١١- ص (٢٤)
١٢- فصّلت (٣٧)
١٣ -النجم (٦٢)
١٤- الإنشقاق (٢١)
١٥ - العلق (١٩)

٤٨ **بڕوانە: المحلى لإبن حزم: (١١١/٥)، تمام المنّة للألباني: (٢٧٠/١)، مجموع فتاوي ومقالات بن باز: (٤٠٦/١١).**

بەشی دووەم
جۆرەکانی خوێندنەوەی قورئان

١- التحقيق: خوێندنەوەی قورئان بەهێواشی و لەسەرخۆیی، لەگەڵ تێڕامان و وردبوونەوە لەواتاکانی، بەڕەچاوگرتنی گشت یاساکانی (تجوید).

٢- الحَدْر: خوێندنەوەی قورئان بەخێرایی، لەگەڵ ڕەچاوگرتنی یاساکانی (تجوید)و (إعراب).

٣- التدوير: حاڵەتی مام ناوەند، کە پەسەند کراوە لەلایەن زۆرینەی زانایان و خوێنەرانەوە.

(ابن الجزري) لەپێشەکیەکەیدا دەڵێت :

وَيُقْرَأُ الْقُرْآنُ بِـ : التَّحْقِيقِ مَعْ حَدْرٍ وَتدْوِيرٍ، وَكُلٌّ مُتَّبَعْ

خوێندنەوەش بەهەرکام لەم سێ جۆرە دروستەو، لەژێر ئایەتی:

﴿وَرَتِّلِ ٱلْقُرْءَانَ تَرْتِيلاً﴾ (المزمّل: (٤٠) **جێی دەبێتەوە .**

تێبینی: هەندێ لە زانایان پلەی (الترتيل) بە پلەیەکی سەربەخۆ لەدوای پلەی (التحقيق)ەوە دادەنێن وخوێندنەوەش لەهەردووکیاندا بەهێواشی و لەسەرخۆیە، بەوە لێکیان جیادەکەنەوە کەدەڵێن (التحقيق) بۆ فێربوونە چونکە شێوازێکی خاوترەو یاساکانی تەجوید باشتر تێیاندا جێبە جێدەکرێت، بەڵام (الترتيل) ئەو شێوازەیە کە خوێنەر دوای فێربوونی قورئان لەسەری بەردەوام دەبێت.

(الزَّمْزَمَة): قورئان خويّن لەبەرخۆيەوەو بەدەنگێکی نزم قورئان بخويّنێت بەشێوەيەك ئەوانەی دەوروبەری بە باشی نەيبيستن.
ئەم جۆرەش هەندێ لە زانايان باسيان لێوەكردووەو دەڵێن بەشێكە لە شێوازی (الحدْر)[٤٩]

(الهَدْرَمَة)يا(الهَذّ): خويّندنەوەی قورئان زۆر بەخێرايی بە جۆرێك كە خويّنەر نەتوانێت رەچاوی ياساكانی تەجويدو، تێڕامێ لەئايەتەكان.
بۆيە زانايان بەپشت بەستن بەچەند بەڵگەيەك ئەم جۆرە خويّندنە بە دروست نازانن، لەوانە:
جارێكيان پياوێك دێتە لای (ابن مسعود)ﷺ و پێی دەڵێ:
من سورەتەكانی (المفصل)[٥٠] لەيەك (ركعة)دا دەخوێنم.
(ابن مسعود)يش وتی: هَذًّا كَهَذِّ الشِّعْرِ !! لَقَدْ عَلِمْتُ النَّظَائِرَ الَّتِی كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَقْرَأُ بِهِنَّ سُورَتَيْنِ فِی رَكْعَةٍ.[٥١]
واتە: وەك لەبەركردن و خويّندنەوەی شيعر !! من دڵنيام كە پێغەمبەری خوا (ﷺ) دوو لەو سورەتانەی –كە لە كورتی و درێژيدا لە يەكەوە نزيكبوون– لەيەك (ركعة)دا دەخوێند.

---

[٤٩] بڕوانە: نهاية القول المفيد في فن التجويد للشيخ محمد نصر ل ٢٨.
[٥٠] سورەتەكانی (المفصل) لەسورەتی (الحجرات)ەوە تا كۆتايی سورەتی (الناس)ە.
[٥١] متفقٌ عليه: البخاري (٧٧٥) و مسلم (٢٠٤).

هەڵەکردن (اللَحْن)

(اللَحْن) لە زمانەوانیدا: هەڵەو لادان لەڕاستی.
لە زاراوەشدا: هەڵەیەکە لەناکاو توشی وتە (لفظ) دەبێت و هەندێ جار واتاومانا تێك دەدات و، هەندێ جاریش یاساکانی خوێندنەوە.
ئەمیش دەبێت بە دوو بەشەوە:

١- (اللحنُ الجليّ) هەڵەی ئاشکرا:
هەڵەیەکە لەناکاو توشی وشە دەبێت و یاساکانی خوێندنەوەو شێوازی وشەکە تێك دەدات، جا مانای وشەکە بگۆڕێت یان نا.
بۆیە ئەم ناوەشی لێنراوە چونکە شارەزایان و کەسانی تریش بە ئاشکرا هەستی پێدەکەن.
ئەم جۆرە هەڵەیە لە وشەو، پیت و، جوولەو(حرکات) زەنندا ڕوودەدات:

أ- لەپیت دا کەسێ شێوەی هەیە:

١- گۆڕینی پیتێك بە پیتێکی تر، وەك:

گۆڕینی { صِرَاط } بۆ (صرات) (مانا ناگۆڕێت)
یان { وَأَصَرُّوا} بۆ (وأسرُّوا) (مانا دەگۆڕێت)

٢- زیادکردنی پیتێك بۆ وشەکە، وەك:

{ إِيَّاكَ نَعْبُدُ } بکرێت بە (إِيَّاكَ نَعْبُدو) (مانا ناگۆڕێت)
{ وَلَتُسْأَلُنَّ } بکرێت بە (وَلا تُسْأَلُنَّ) (مانا دەگۆڕێت)

٣- کەمکردنەوەی پیتێك لە وشەکە، بۆ نموونە:
﴿فإذا جاءت الطَّامَةُ﴾ بکرێت بە (إذا جاءت الطَّامَة)

ب- له وشەدا ئەمیش سێ شێوەی هەیە:

١- گۆڕینی وشەیەك بە وشەیەکی تر، بۆ نموونە:

(والله غفورٌ حليمٌ) بە (والله غفورٌ رحيمٌ) بخوێنرێتەوە.

٢- زیادکردنی وشەیەك لە ئایەتێك دا، وەك:

(أو تحريرُ رقبةٍ) بکرێت بە (أو تحرير رقبةٍ مؤمنة)

٣- کەمکردنی وشەیەك لە ئایەتێك، وەك:

(ولله ما في السموات وما في الأرض) بکرێت بە (ولله ما في السموات والأرض)

ج- لە جوولّە (حركات)و زەننەدا:

گۆڕینی (ضمّة) بە (فتحة) وەك:

(الحَمْدُ لله) بگۆڕرێت بۆ(الحَمْدَ لله) یان بۆ (الحَمْدِ لله). (مانا ناگۆڕێت)

(أَنْعَمْتَ) بگۆڕرێت بۆ (أَنْعَمْتُ) (مانا دەگۆڕێت)

حوکمی (اللحن الجلي):

ئەم جۆرە (لحن)ە بە تێکڕای دەنگی زانایان حەڕامەو خاوەنەکەی لەدوا ڕۆژدا سزا دەدرێت ئەگەر بەئەنقەست بیانکات، هەروەها لە حالّەتێکیشدا ئەگەر نەزان بێت بەلاّم کەمتەرخەمی بکات و هەوڵی فێربوون نەدات.

بەلاّم ئەگەر لێی تێکچوو، یان لەپێناوی فێربوونداا ئەو هەلاّنەی کرد بەتاوان بۆی نانوسرێت.

٢- (اللحن الخفي) هەڵەی شاراوە: هەڵەیەکە لەناکاو توشی وشە دەبێت و یاساکانی خوێندنەوە تێك دەدات، بەلاّم مانا ناگۆڕێت.

ئەم جۆرەشیان دەبێت بە دوو بەشەوە:

أ- بەشێکی خوێنەرانی قورئان بەگشتی هەستی پێدەکەن.
وەك وازهێنان لە (إدغام)و (إخفاء)و (إظهار)و ... هتد.
ب- بەشێکیشی قورئانخوێنی تەواو شارەزا نەبێت کەسیتر هەستی پێناکات.
وەك: زۆر دووبارەکردنەوەی پیتی (ر)و، گەورەکردنی پیتی (ل) لەکاتێکدا خۆی بچووکبێت و، زیادەڕۆیی لەمینگەکان و، کەم وزیادکردنی مەددەکان و ... هتد.
بۆیە ئەم ناوەشی لێنراوە چونکە تەنها کەسانی شارەزاو لێهاتوو هەستی پێدەکەن و لای خەڵکانی تر شاراوەیە.

حوکمی (اللحن الخفي):

زانایان بوون بەدوو بەشەوە هەندێکی بەحەڕام و هەندێکی تریشیان بە (مکروه)ی دەزانن.
بەڵام لەسەر ڕای بەهێزی زانایان تەنها لەسەر ئەو کەسانە حەڕامە کە توانای فێربوونیان هەیە بەڵام هەوڵی بۆ نادەن.[٥٢]

[٥٢] بڕوانە: الروضة الندية شرح متن الجزرية: (٢/ ٣٣) محمود بن محمد عبد المنعم بن عبد السلام العبد، حق التلاوة ل ٦٥-٦٧.

پەنا گرتن (الإستعاذة)

خوای گەورە دەفەرموێ:

﴿فَإِذَا قَرَأۡتَ ٱلۡقُرۡءَانَ فَٱسۡتَعِذۡ بِٱللَّهِ مِنَ ٱلشَّيۡطَٰنِ ٱلرَّجِيمِ﴾ (النحل: ٩٨)

واتە: هەرکە ویستت قورئان بخوێنیت، بەر لەوە پەنا بگرە بەخوا لە شەیتانی نەفرین لێکراو.

شێوەکانی:

١- أعوذُ بالله من الشيطانِ الرجيم.

٢- أعوذُ بالله السّميعِ العليمِ من الشّيطانِ الرّجيم.

خوای گەورە دەفەرموێ:

﴿وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ مِنَ ٱلشَّيۡطَٰنِ نَزۡغٞ فَٱسۡتَعِذۡ بِٱللَّهِۖ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡعَلِيمُ﴾

(فصلت: ٣٦)

٣- أعوذُ بالله من الشّيطانِ الرّجيم من هَمْزِه ونَفْخِه ونَفْثِهِ.

٤- أعوذُ بالله السّميع العليم من الشّيطانِ الرّجيم من هَمْزِه ونَفْخِه ونَفْثِهِ.[٥٣]

(هَمْزِه) واتە: شێتی و خنکاندنی و، (نفْخِه) واتە: پۆزو خۆ بەگەورە زانینی و، (نَفْثِهِ) واتە: شیعرو هۆنراوەی.

شوێنی خوێندنی: خوێندنی (الإستعاذة) پێش خوێندنی قورئانی پیرۆزەو، بەشێکیش نیە لە قورئان.

بەلاّم شێوازی یەکەم پەسەند کراوی تێکڕای زانایانە.

---

[٥٣] رواه أبو داود والترمذي وصححه الألباني في مشكاة المصابيح (١/٢٧٠).

حوکمی (الإستعاذة):

وتنی لەلای زۆربەی زانایان (الجمهور) سوننەتەو، هەندێکیش لەزانایان دەڵێن (واجب) پێویستە چونکە خوای گەورە فەرمانی پێکردووە:

﴿فَإِذَا قَرَأۡتَ ٱلۡقُرۡءَانَ فَٱسۡتَعِذۡ بِٱللَّهِ مِنَ ٱلشَّيۡطَٰنِ ٱلرَّجِيمِ﴾

بەرزکردنەوەو نزم کردنەوەی دەنگ لەکاتی خوێندنی (الإستعاذة)دا:

لەم حاڵەتانەی خوارەوەدا (الإستعاذة) بەدەنگی بەرز دەخوێنرێت:

١- ئەگەر قورئان خوێن بەدەنگی بەرز قورئان بخوێنێت کەسێکی دیکەش گوێی لێ بگرێت.

٢- لەکاتی فێرکردن و وتنەوەی قورئانی پیرۆزدا.

٣- لەدەستپێکردنی قورئان خوێندنی بەکۆمەڵدا.

لەم حاڵەتانەی خوارەوەشدا بەدەنگی نزم دەخوێنرێت:

١- لەنوێژکردندا، نوێژی تاك بێت یان بە کۆمەڵ.

٢- کەسێك تەنها بۆ خۆی قورئان بخوێنێت، خوێندنەکە بەدەنگی بەرز بێت یا نزم.

٣- لەکۆڕی قورئان خوێندنی بەکۆمەڵدا، بەمەرجێك یەکەم خوێنەر نەبێت.

ناوی خوا هێنان (البَسْمَلة)

تەنها یەك شێوەی هەیە کە: (بسم الله الرّحمن الرّحیم)ە، وپێش قورئان خوێندنە.

حوکمی خوێندنی (بسم الله الرّحمن الرّحیم) لە نێوان سورەتەکانی قورئانی پیرۆزدا:

حوکمی خوێندنی (بسم الله الرّحمن الرّحیم) بنیات دەنرێت لەسەر ئەو جیاوازیەی کەلەنێو زانایاندا (رەحمەتی خوایان لێبێت) هەیە سەبارەت بەوەی ئایا (بسم الله ...) ئایەتێکە لەقورئان یان ئایەتێك نیە، ئەمەش کورتەی بۆچوونەکانیانە:

١- (بسم الله الرّحمن الرّحیم) بەئایەتێك لەگشت سورەتەکان دادەنرێت تەنها سورەتی (التوبة) نەبێت، کەوابوو لەسەر ئەم رایە خوێندنی لەنێوان سورەتەکاندا پێویست (واجب)ە، ئەمە رای پێشەوا شافیعی یە رەحمەتی خوای لێبێت.

٢- ئایەتێکی سەربەخۆیەو بۆپیرۆزی و جیا کردنەوی سورەتەکانە لەیەکتر، لەسەر ئەم رایە خوێندنی چاك (مُستحبّ)ە ، ئەمەش رای پێشەوا ئەحمەدی کوڕی حەنبەل و عەبدوڵلای کوڕی ئەلموبارەك و تۆیژەرەوانی مەزهەبی ئەبوحەنیفەو فەرموودەناسان و شەیخولئیسلام ئیبنوتەیمیەو ئیبن بازو ئیبن عوسەیمینە رەحمەتی خوایان لێبێت.[٥٤]

---

[٥٤] بڕوانە: (مجموع الفتاوی٢٢/٤٠٦)، تفسیر العلامة محمد العثیمین (٢/٤)، تەفسیری ڕامان: ئەحمەد کاکە محمود ل ٦.

٣- ئایەتێکە تەنها لەسورەتی (الفاتحة)دا.

٤- ئایەتێك نیە لە قورئانی پیرۆز، ئەمەش ڕای پێشەوا مالیك و ئەبوحەنیفەیە ڕەحمەتی خوایان لێبێت.

تێبینی:

١- هەموو زانایان یەکدەنگن کە (بسم الله الرّحمن الرّحيم) بەشە ئایەتێکە لەسورەتی (النمل)[٥٥] و، ئایەتیش نیە لە سورەتی (التوبة).

٢- خوێندنی (بسم الله الرّحمن الرّحيم) لەنێوان سورەتەکاندا لەریوایەتی (حفص) لە (عاصم)ەوە، (واتە: ئەوەی کەئەمڕۆ دەیخوێنینەوە) پێویست (واجب)ە.

شێوازەکانی خوێندنی (الإستعاذة) و (البسملة) لەکاتی قورئان خوێندندا:

١-جیاکردنەوەی هەرسێکیان (الإستعاذة – البسملة – سورەتەکە) لەیەکدی.

٢- لکاندنی یەکەم (الإستعاذة) بەدووەمەوە (البسملة) و جیاکردنەوەی دووەم لەسێیەم (سورەتەکە).

٣- جیاکردنەوەی یەکەم (الإستعاذة) و لکاندنی دووەم (البسملة) بە سورەتەکەوە.

٤- خوێندنەوەی هەرسێکیان بەسەر یەکەوە.

---

[٥٥] { إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ } (النمل:٣٠).

شێوازەکانی خوێندنی (البسملة) لەنێوان سوڕەتەکاندا جگە لە نێوان (الأنفال) و (التوبة) سیانن:

١- جیاکردنەوی هەرسێکیان لە یەکتر، واتە: وەستان لەسەر کۆتایی سوڕەتەکەو پاشان وەستان لەسەر (البسملة) و پاشان دەستپێکردن بەسوڕەتی دووەم.

٢- جیاکردنەوەی یەکەم و لکاندنی دووەم بەسێیەمەوە.

٣- لکاندنی هەرسێکیان پێکەوە.

واتە: وەستان لەسەر کۆتایی سوڕەتی پێشوو، پاشان لکاندنی (البسملة) بەسەرەتای سوڕەتی داهاتووەوە.

بەڵام ڕووی چوارەم دروست نیە، واتە: لکاندنی کۆتایی سوڕەتی پێشوو بە (البسملة) وەو پاشان وەستان لەسەر (البسملة)و پاشان دەستپێکردن بەسوڕەتی دووەم، چونکە شوێنی (البسملة) سەرەتای سوڕەتە نەک کۆتایی.

هەروەها شێوەکانی خوێندنی (الأنفال) و(التوبة)ش سیانن:

١- وەستان-بەهەناسەوە- (الوقف) لەسەر ﴿إِنَّ ٱللَّهَ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيمُۢ﴾ **و پاشان خوێندنی** ﴿بَرَآءَةٞ مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦٓ ...﴾ **بەبێ (بَسملة).**

٢- گەیاندنی هەردووکیان (الوصل) ﴿إِنَّ ٱللَّهَ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيمُۢ﴾

٣- وەستان -بەبێ هەناسە- (السكت) لەسەر وشەی ﴿عَلِيمُۢ﴾ **پاشان خوێندنی** ﴿بَرَآءَة ...﴾.

بەشی سێیەم

شوێنی دەرچوونی پیتەکان (مخارج الحروف)

ئەم بەشە بەگرنگترین بەشەکانی تەجوید دادەنرێت بۆیە پێویستە قورئان خوێن گرنگیەکی تەواوی پێبدات ئەویش بە:

١- ڕاستکردنەوەی مەخرەجی پیتەکان.

٢- پێدانی سیفەتی پیتەکان.

٣- ڕاهێنانی زمان و دەم تاوەکو دەبێتە خوو لەو کەسەدا.

هەر بۆیە (ابن الجزري) دەڵێت:

إِذْ وَاجِبٌ عَلَيْهِمُ مُحَتَّمُ قَبْلَ الشُّرُوعِ أَوَّلاً أَنْ يَعْلَمُوا

مَخَارِجَ الْحُرُوفِ وَالصِّفَاتِ لِيَلْفِظُوا بِأَفْصَحِ اللُّغَاتِ

پێناسەی مەخرەج:

بریتیە لەشوێنی دەرچوونی پیتەکان لەکاتی دەربڕینیاندا، یا ئەوشوێنەی کەدەنگی پیتەکە تێیدا کۆتایی دێت و بەهۆیەوە لەپیتەکانی تر جودا دەبێتەوە. مەخرەجەکانیش دوو جۆرن:

١- المخرجُ المحقّق: ئەو مەخرەجەیە کەپشت دەبەستێت بەبەشێکی دیاریکراو لەبەشەکانی گەروو یا زمان یا هەردوو لێو.

٢- المخرج المقدّر: ئەو مەخرەجەیە کە پشت بە شوێنێکی دیاریکراوی نابەستێت و لەو هەوایە پێك هاتووە کەلە هەردوو بۆشایی گەروو و دەم دایە، هەر بۆیە قبوڵی زیاد کردن و کەمکردنیش دەکات، ئەم مەخرەجەش هەرسێ پیتەکانی مەددی لێوە دەردەچێت.

چۆنێتی دۆزینەوەی مەخرەج:

بۆ دۆزینەوەی مەخرەجی هەر پیتێك لەپیتەکان (سکون) زەننە یان (شدّة) یەك بدە بەپیتەکەو لەپاش هەمزەیەکی جولاّو (متحرّك) ەوە بیخوێنەرەوە، لەهەر شوێنێکدا پیتەکە کۆتایی هات ئەوە مەخرەجی پیتەکەیە.

نموونە: بۆ دۆزینەوەی مەخرەجی پیتی (ب) دەڵێین: (أَبْ)، کەواتە مەخرەجی پیتی (ب) هەردوو لێوە.

بەڵام بۆ دۆزینەوەی مەخرەجی پیتەکانی مەدد پیتێکی (فتحة)دار بخەرە پێش پیتی (أَلف)و، پیتێکی (ضمّة)داریش بخەرە پێش پیتی (و)و، هەروەها پیتێکی (کسرة)داریش بخەرە پێش پیتی(ي).

بۆ نموونە: قَال، يقُول، قِيل.

پیتەکانی زمانی عەرەبی (الهجائي)

پیتەکانی زمانی عەرەبی دەبن بە دووبەشەوە:

١- پیتە سەرەکییەکان: کە لەسەر ڕای زۆرینەی زانایان ژمارەیان (٢٩) پیتە، بۆیە (الطّيبي) دەڵێت:

وَعِدَّةُ الْحُرُوفِ لِلْهِجَاءِ تِسْعٌ وَعِشْرُونَ بِلَا امْتِرَاءِ[٥٦]

أ، ب، ت، ث، ج، ح، خ، د، ذ، ر، ز، س، ش، ص، ض، ط، ظ، ع، غ، ف، ق، ك، ل، م، ن، ھ، و، لا[٥٧]، ي.

---

[٥٦] المفيد في علم التجويد شهاب الدِّين أَحمد بن أَحمد بن بدرالدِّين بْن إبراهِيم الطِّيبِيّ ل٤ .

[٥٧] مەبەست لە(لا)لێرەدا پیتی ئەلیفە کە هەمیشە زەننەدارەو پێشەوەی (مفتوح)ە، لەزمانی عەرەبیشدا پیتی زەننەدار ناکەوێتە سەرەتاوە بەڵکو پێویستی بەپیتێك هەیە بکەوێتە پێشیەوە، جا زانایانی زمان (لغة) پیتی لامیان لەپێشەوەی داناوە، لەبەر ئەوەی پیتی ئەلیف خزمەتێکی زۆری

٢- پیتـه لاوەکیـەکان: بریتیـه لەوپیتانـەی کەلـەنێوان دوو مەخرەجـدا دەردەچن و، لەنێوان دوو پیتدا دەخوێنرێنەوە، ژمارەیـان هەشت پیتـه، بەلأم دوانیان پەیوەندیان بە ریوایەتی(حفص)ەوە نیە بۆیە باسیان لێوە ناکەین:

١- هەمزەی ئاسانکراو (الهمزة الْمُسَهَّلَة): لەنێوان هەمزەو ئەلیفدا دەخوێنرێتەوە، وەك هەمزەی دووەمی وشەی ﴿ءَاْعۡجَمِي﴾ (فصلت: ٤٤)

٢- ئەلیفی لارکراو (الألف الْمُمَالَة): لەنێوان ئەلیف و یائدا(هاو شێوەی پیتی ێ) دەخوێنرێتە وەو تەنها لەم وشەیەدا هاتووە: ﴿مَجۡرِىٰهَا﴾ (هود: ٤١)

٣- ئـەلیفی گـەورە (الألـف المفخمـة): ئـەو ئەلیفەیـە کـە بـە گـەورەبی دەخوێنرێتـەوە ئـەویش بـەهۆی هـاتنی بـەدوای پیتێکـی بـەرزدا، وەك: ﴿الطَّآمَّة﴾، ﴿خالدون﴾.[٥٨]

٤- لامی گەورە (اللام المفخمة): ئەویش لە وشەی پیرۆزی (الله)دا. وەك: ﴿عَبْدُ اللَّه﴾، ﴿قَالَ اللَّهُ﴾[٥٩]

٥- نون و (تنوین)ی شاراوە: بەهۆی تێکەڵبونیان لەگەڵ پیتی دوای خۆیان دەبنە پیتێکی ناتەواو ولاوەکی.

پێشکەش بە پیتی لامی زەننەداری ناساندن (تعریف) کردووەو پێویستە ئەمیش خزمەتێك بەپیتی ئەلیف پێشکەشبکات .(وانەکانی دکتۆر أیمن سوید).

[٥٨] چونکە پیتی (ا) پیتێکی بچووك (مرقق)ە. (د. دیاری)

[٥٩] چونکە پیتی (ل) پیتێکی بچووك (مرقق)ە. (د. دیاری)

وەك: ﴿ كنتم﴾، ﴿تنظرون﴾

٦- ميمى شاراوە: ئەگەر زەننەداربێت و بەدوايدا پيتى (ب) هاتبێت

وەك: ﴿أَنۢبِئۡهُم بِأَسۡمَآئِهِمۡۖ﴾ (البقرة:٣٣)

سوود:

لەڕاستيدا پێناسەى پيتە لاوەكيەكان بەسەر (لامى گەورەو، نونى زەننەدارو (تنوين)و، ميمى شاراوە)دا جێبەجێ نابێت، چونكە نە لەنێوان دوو مەخرەجدا دەردەچن و، نە لە نێوان دوو پيتدا دەخوێنرێنەوە، بەڵكو پيتى لام تەنها بەگەورەيى دەخوێنرێتەوەو، هەردووپيتى نون و ميمىش مەخرەجيان پوك (الخيشوم)ە.[٦٠]

ژمارەى مەخرەجەكان

لەسەر ڕاى زۆرينەى خوێنەرانى قورئان (جمهور القرّاء) مەخرەجى پيتەكان حەڤدە مەخرەجن كەپێيان دەگوترێت: (مەخرەجە تايبەتەكان)، ئەم بۆچوونەش پەسەند كراوە لەلايەن (خليل)ى كورِى (أحمد)ى (الفراهيدي)و هەروەها (ابن الجزَري)يش (ڕەحمەتى خواى لێبێت) لە پێشەكيەكەيدا دەڵێت:

مَخَارِجُ الحُروفِ سَبْعَةَ عَشَرْ عَلَى الْذِي يَخْتَارُهُ مَنِ اخْتَبَرْ.

[٦٠] بڕوانە: نهايه القول المفيد ل٥٠.

جا خوێنەری بەڕێز، ئەم حەڤدە مەخرەجە تایبەتانە دابەش دەبن بەسەر پێنج مەخرەجی گشتیدا کە ئەمانەن:

١- هەردوو بۆشایی گەروو و دەم (الجوف) (یەك مەخرەج)

٢- گەروو (الحلق) (سێ مەخرەج)

٣- زمان (اللسان) (دە مەخرەج)

٤- هەردوو لێو (الشّفتان) (دوو مەخرەج)

٥- کەپوو (الخیشوم) (یەك مەخرەج)

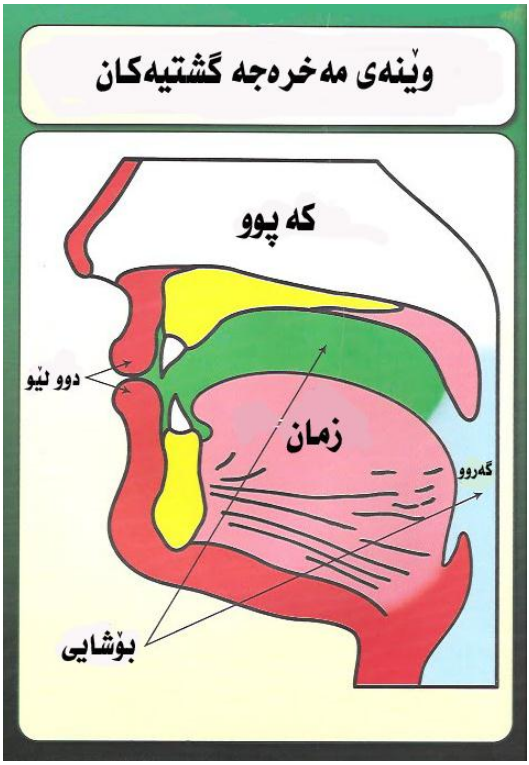

مەخرەجی یەکەم: هەردوو بۆشایی گەروو و دەم (الجوف):

بریتیە لە بۆشایی گەروو و دەم، ئەویش پیتەکانی مەدد لەخۆ دەگرێت کە ئەمانەن:

أ-(ئەلیف)ی زەنناەدار پیتی پێشەوەی سەر (فَتْحَة)ی هەبێت، وەکو: (قَالَ).

ب-(واو)ی زەنناەدار پیتی پێشەوەی بۆر (ضَمَّة)ی هەبێت، وەکو: (يَقُولُ).

ج-(ي)ی زەنناەدار پیتی پێشەوەی ژێر (كَسْرَة)ی هەیبێت، وەکو: (قِيلَ)

ئەم سێ پیتەش لە وشەی (نُوحِيهَا)ی ئایەتی: ﴿تِلۡكَ مِنۡ أَنۢبَآءِ ٱلۡغَيۡبِ نُوحِيهَآ إِلَيۡكَۖ﴾ (هود : ٤٩) **کۆبوونەتەوە.**

ئەم مەخرەجەش (تقديري) مەزەندەکراوەو شوێنێکی دیاریکراوی نیەو هەردوو بۆشایی گەروو دەم دەگرێتەوەو، پێشیان دەگوترێت (الحروف الهوائية)پیتە هەواییەکان چونکە کۆتاییان دێت بە کۆتایی هاتنی دەنگەکە لەهەوادا، هەر بۆیە قبولّی زیادکردن و کەمکردنیش دەکەن.

(ابن الجزري) دەلّێت:

فَأَلِفُ الجَوْفِ وأُخْتَاهَا وَهِي حُرُوفُ مَدٍّ لِلْهَوَاءِ تَنْتَهِي

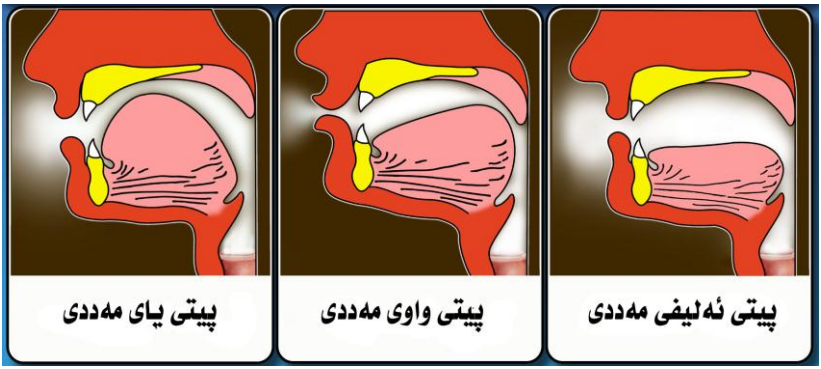

مەخرەجی دووەم: گەروو (الحلق):

لەگەروودا سێ مەخرەج بۆ شەش پیت هەیە:

١- دوورترینی گەروو (أقصى الحلق): (کەلە سنگەوە نزیکە)، هەردوو پیتی (الهمزة:ء)و (ھ)ی لێوە دەردەچێت، بەلأم مەخرەجی (ء) دوورترە لە مەخرەجی (ھ). نموونە: ﴿قُلۡ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ﴾

٢- ناوەڕاستی گەروو (وسط الحلق): کەهەردوو پیتی (ع) و (ح)ی لێوە دەردەچێت، بەلأم مەخرەجی (ع) دوورترە لەمەخرەجی (ح).

نموونە: ﴿إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾ (يوسف: ٦)

٣- نزیکترینی گەروو (أدنى الحلق): (کەلەدەمەوە نزیکە)و هەردوو پیتی (غ)و (خ)ی لێوە دەردەچێت، بەلأم مەخرەجی (خ) نزیکترە لە دەمەوە لەمەخرەجی (غ).

نموونە: ﴿وَنَزَعۡنَا مَا فِي صُدُورِهِم مِّنۡ غِلٍّ إِخۡوَٰنًا﴾ (الحجر: ٤٧)

(ابن الجزري) دەڵێت:

ثُمَّ لأَقْصَى الحَلْقِ هَمْزٌ هَاءُ ثُمَّ لِوَسْطِهِ فَعَيْنٌ حَاءُ

أَدْنَاهُ غَيْنٌ خَاؤُهَا..... .....

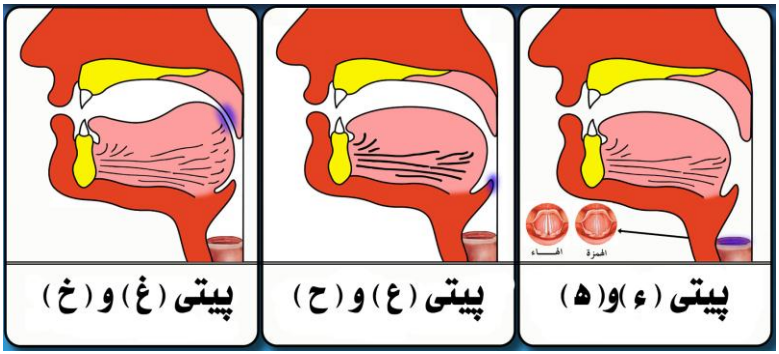

مەخرەجی سێیەم: زمان (اللسان):

لەزماندا (١٠) مەخرەج بۆ (١٨) پیت هەیە:

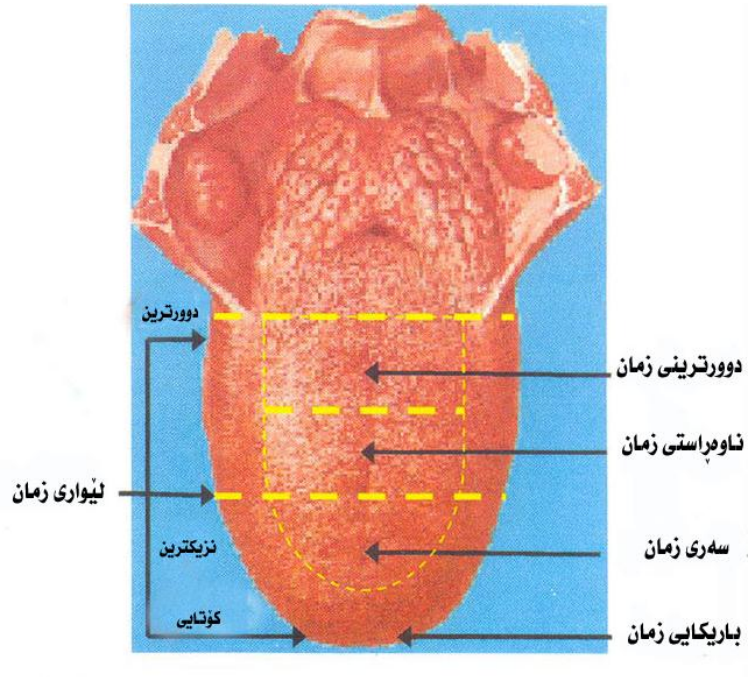

١- دوورترینی زمان (أقصى اللسان): (کە لە گەروەوە نزیکە) لەگەڵ ئەوبەشەی کەبەرامبەریەتی لەئاسمانەی دەم، ئەم مەخرەجەش پیتی (ق)ی لێوە دەردەچێت.

٢- دوورترینی زمان (أقصى اللسان) کەمێك پێش مەخرەجی (ق) لەگەڵ ئەوبەشەی بەرامبەریەتی لەئاسمانەی دەم، ئەم مەخرەجەش پیتی (ك)ی لێوە دەردەچێت.

کەواتە پیتی (ق) نزیکە لە گەرووەوە دوورە لەدەمەوە، پیتی(ك)یش دوورە لە گەرووەوە نزیکە لەدەمەوە.

نموونە: ﴿ٱللَّهُ خَٰلِقُ كُلِّ شَيۡءٖ﴾ (الزمر : ٦٢)

(ابن الجزري) دەڵێت:

.....والْقَافُ أَقْصَى اللِّسَانِ فَوْقُ ثُمَّ الْكَافُ

أَسْفَلُ..... .....

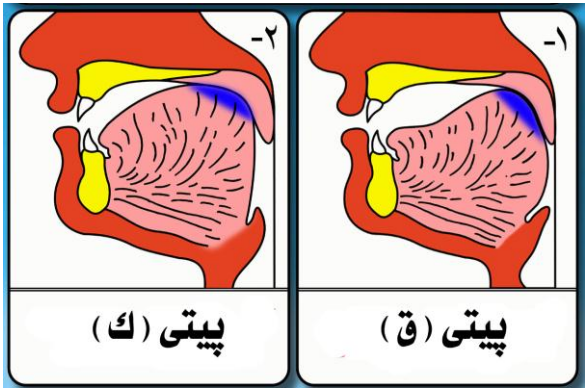

٣- ناوەڕاستی زمان (وسط اللسان) لەگەڵ ئەو بەشەی بەرامبەریەتی لەئاسمانەی دەم، ئەم مەخرەجەش سێ پیتی لێوە دەردەچێت:

(ج) و (ش) و (ي) گەر مەدد نەبێت.

(ابن الجزري) دەڵێت:

.....وَالْوَسْطُ فَجِيمُ الشِّينُ يَا .....

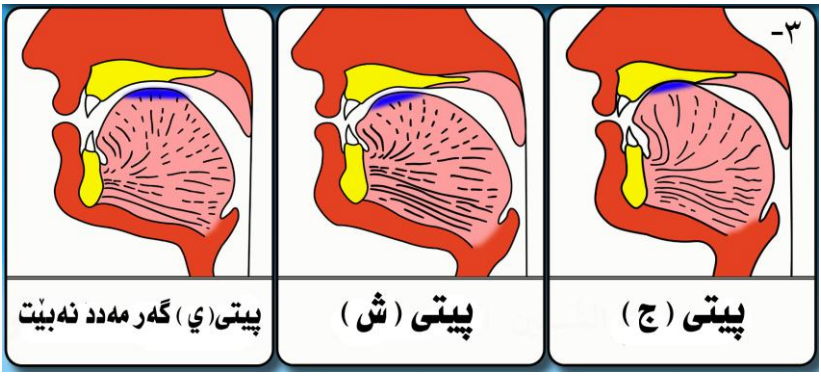

تێبینی:

یەکەم: مەبەست لەپیتی(ي) لێرەدا: پیتی مەدد نەبێت، بەڵکو بزواو (متحرّك) یان (ساکن) زەننەدار بێت و پێشەوەی ژێر (کسرة)ی نەبێت.

(يَعلمون)، (يُوقنون)، (يدَيِ اللَّه)، (علَيْهم).

دووەم: لەکاتی دەربڕینی پیتی (ج)دا پێویستە ناوەڕاستی زمان بنووسێت بە بەشی سەرەوەی پووک، بەڵام بۆ پیتی (ش، ي) زمان نانوسێت بەپووکدا و تەنها لێ ی نزیك دەبێتەوە.

سوود: خوێنەری بەڕێز، پێش باسکردنی مەخرەجەکانی تر پێویستە هەندێ زانیاری لەبارەی ددانەکانەوە بزانیت.
مرۆڤ خاوەنی (٣٢) ددانە بەم شێوەیەی خوارەوە:

- بڕەڕ (الثنايا): چوار ددانەکەی پێشەوە، دوو لەسەرەوە و دوانیش لەخوارەوە.

- تەنیشتە بڕەڕ (الرَّباعيات): ئەمیش چوار ددانە دوو لەسەرەوە و دوانیش لەخوارەوە.

- کەڵبە (الأنياب): ئەمیش چوار ددانە بەهەمان شێوە.

- خڕێ (الأضراس): ئەمیش بیست ددانە دەبێت بەسێ بەشەوە:

یەکەم: (الضواحك) ئەو ددانانەی لەکاتی پێکەنیندا دەردەکەون، ژمارەیان چوار دانەیە لەدوای کەڵبەکان.
دووەم: هاڕەڕ (الطواحن) یا(الطواحين): دوازدە ددانی سەرو خوارەوەی لاشەویلگەکان، لەهەر لایەك سێ ددان.

سێیەم: ددانی ژیری (النواجذ): ئەمانیش چوارن.[٦١]
هەندێ لەزانایان بە هۆنراوە ڕوونیان کردۆتەوە:

للإنسان أسنان ثنايا رباعيه	وأنياب كل كالضواحك أربع
طواحن ضعف الست أربعة أخر	نواجذ فاعلمها إذ العلم أرفع.

[٦١] بڕوانە: الروضة النديّة شرح متن الجزرية: (٩/٢)، تاج العروس ل (٦٧٤١).

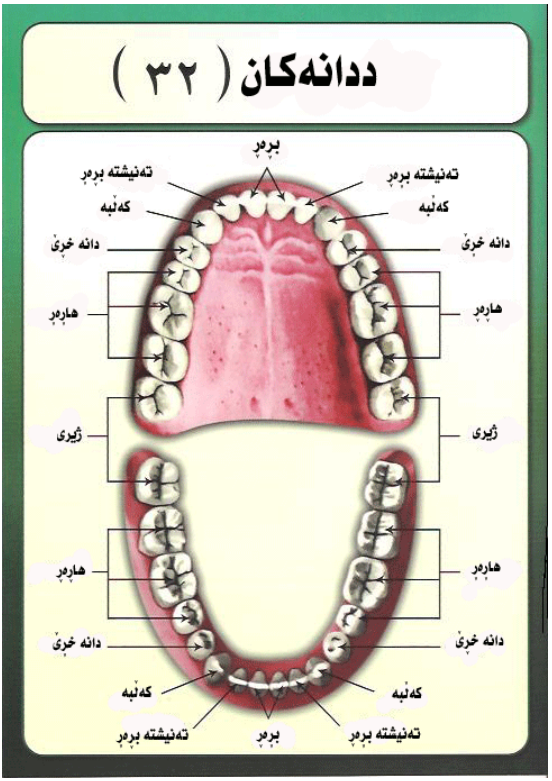

٤- یەکێك لە لێوارەکانی زمان (حافة اللسان) یان هەردووکیان لەگەڵ دیوی ناوەوەی دانەخڕێکانی سەرەوە (الأضراس العليا)، کە هەستیارترین پیتی زمانی عەرەبی لێوە دەردەچێت ئەویش پیتی (ض)دە، بەڵام لێواری چەپی زمان لەگەڵ دانەخرێ کانی لاتەنیشتی زیاتر بەکار دەهێنرێت و ئاسانترە، لای ڕاست کەمتر بەکاردەهێنرێت و قورسترە، بەکارهێنانی هەردوولاش بەهێزترو ناوازەترە.

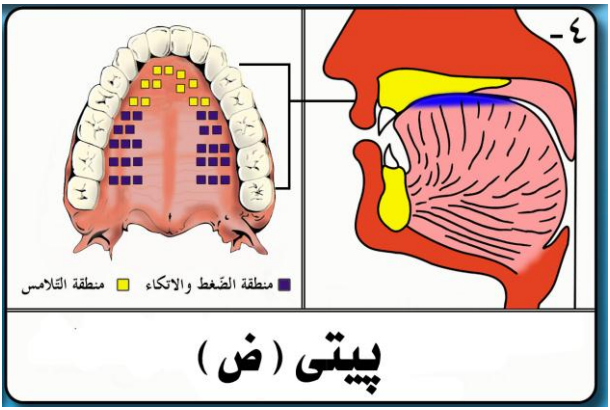

سوود: فەرمودەی:(أنا أفصح من نطق بالضاد)

واتە: من ڕەوانبێژترین کەسم کەپیتی (ضاد)ی دەربڕیبێت.

هەردوو پێشەوا: (ابن كثير)و (ابن الجزري) دەڵێن: لا أصل له. [٦٢]

واتە: هیچ بنەمایەکی نیە، بەڵام بێگومان واتای فەرموودەکە ڕاستە.

(ابن الجزري) سەبارەت بە مەخرەجی پیتی (ض) دەڵێت:

..... وَالضَّادُ مِنْ حَافَتِهِ إِذْ وَلِيَا

لَاضْرَاسَ مِنْ أَيْسَرَ أَوْ يُمْنَاهَا .....

[٦٢] بڕوانە: تفسير ابن كثير(١/ ١٤٣)، النشر في القراءات العشر (٢٤٨/١).

٥- نزیکترینی هەردوو لێواری زمان (أدنى حافتي اللسان) لەگەڵ پووکی ددانەکانی سەرەوە (هەردوو دانی پێکەنین (الضواحك)و کەڵبەو تەنیشتە بڕەڕو بڕەڕ) کە پیتی (ل)ی لێوە دەردەچێت .

ئەم پیتە فراوانترین مەخرەجی هەیە، دەشتوانرێ یەك لای زمان بەکاربهێنرێ بەڵام لای ڕاست ئاسانترە بە پێچەوانەی مەخرەجی (ض)ەوە .

(ابن الجزري) دەڵێت:

..... وَاللاَّمُ أَدْنَاهَا لِمُنْتَهَاهَا

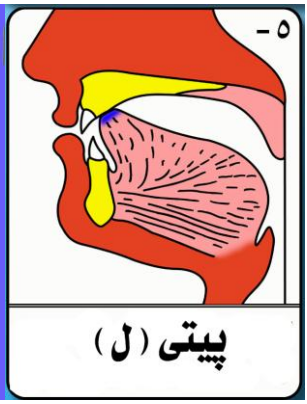

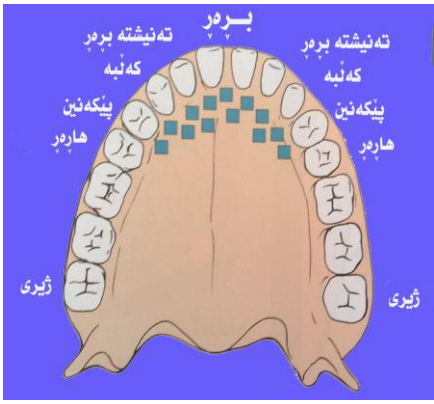

٦- سەری زمان (طرف اللسان) لەگەڵ ئەو بەشەی کەبەرامبەریەتی لەپووکی هەردوو دانی بڕەڕی سەرەوە، کەمێك خوار مەخرەجی لام، ئەمیش پیتی (ن)ی ئاشکرای لێوە دەردەچێت.

تێبینی:

پیتی نونی شاراوە پیتێکی ناتەواوەو مەخرەجی نزیکی مەخرەجی ئەوپیتەوە کەتیایدا دەیشاریتەوە لەگەڵ پشتبەستن بە کەپوو (خیشوم).

مەخرەجی نونی تێهەڵکێشکراویش دەگۆڕێت بۆ مەخرەجی پیتی پاش خۆی.[٦٣]

(ابن الجزري) دەڵێت:

وَالنُّونُ مِنْ طَرَفِهِ تَحْتُ اجْعَلُوا .....

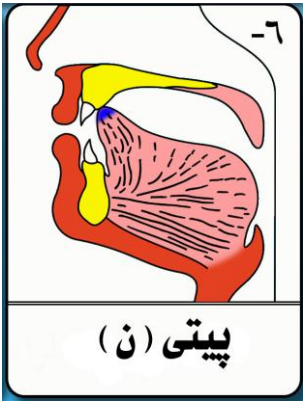

[٦٣] بڕوانە: تيسير الرحمن في تجويد القرآن: د سعاد عبدالحميد ل ٥٩.

٧- سەری زمان (طرف اللسان) وبەشێکی کەمیش لەپشتی زمان لەگەڵ ئەو بەشەی کەبەرامبەریەتی لەپووکی دوو دانی بڕەڕی سەرەوە، کەمێك خوارەوەی مەخرەجی لام، ئەمیش پیتی (ر) ی لێوەدەردەچێت.

(ابن الجزري) دەڵێت:

..... وَالرَّا يُدَانِيهِ لِظَهْرٍ أَدْخَلُوا

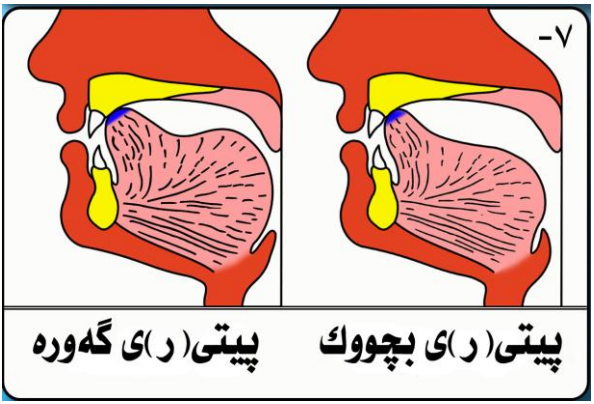

٨- سەری زمان (طرف اللسان) لەگەڵ پووکی بڕەڕی سەرەوە هەرسێ پیتی: (ط، د، ت)ی لێوە دەردەچن، بەڵام مەخرەجی (ط) دوورترینیانە لە بڕەڕو پاشان (د)و پاشانیش (ت).

(ابن الجزري) دەڵێت:

.... والصفِّيرُ مُسْتَكِنْ

مِنْهُ وَمِنْ فَوْقِ الثَّنَايَا السُّفْلَى .....

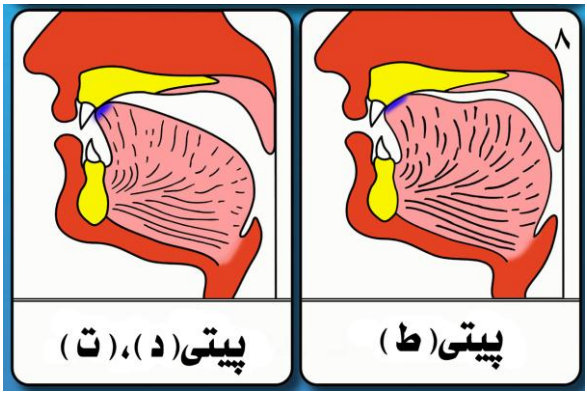

٩- باریکایی زمان (أسلة اللسان)و بەشی سەرەوەی ددانەکانی بڕەڕی خوارەوە،[٦٤] لە گەڵ هێشتنەوەی بۆشاییەکی تەسك بۆ ڕاکردنە دەرەوەی هەوا، ئەم مەخرەجەش هەرسێ پیتی (س، ص، ز) لێوە دەردەچێت.

بەڵام بۆشاییەکە لەپیتی (ص)دا تەسکترەو لەپیتی (ز)دا زیاترەو لەپیتی (س)دا مامناوەندە.

(ابن الجزري)یش دەڵێت:

وَالطَّاءُ وَالدَّالُ وَتَا مِنْهُ وَمِنْ عُلْيَا الثَّنَايَا .....

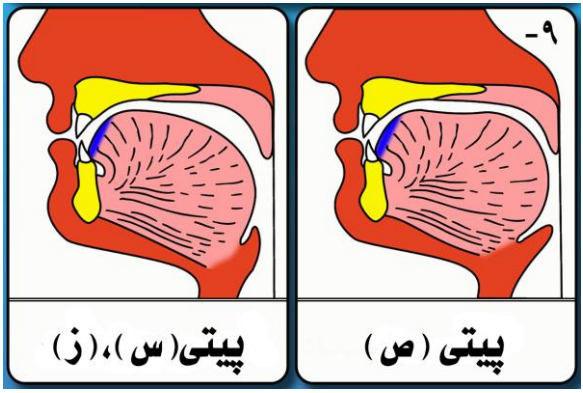

[٦٤] هەندێکیش لەزانایان گوتویانە بڕەڕەکانی سەرەوە، هەندێکی تریش گوتویانە نێوان هەردوو بڕەڕەکان، هۆی ئەم جیاوازیەش دەگەڕێتەوە بۆ زانای گەورە (سیبویە) ڕەحمەتی خوای لێبێت، چونکە ئەو دەستنیشانی نەکردووەو، بەڵکو زانایانی دوای خۆی قسەیان لێوە کردووە.
بڕوانە: الجامع الكبير فى علم التجويد (ل ٤١٦-٤١٨).

١٠- سەری زمان (طرف اللسان)و بەشی خوارەوەی بڕەڕەکانی سەرەوە کە هەرسێ پیتی:(ث، ذ، ظ)ی لێوە دەردەچێت.

بەڵام دەرکردنی زمان بۆ دەرەوە لەپیتی (ث)دا زیاترە لەدوو پیتەکەی ترو، لەپیتی (ذ)دا زیاترە لە پیتی (ظ).[٦٥]

(ابن الجزري)یش دەڵێت:

.....	وَالظَّاءُ وَالذَّالُ وَثَا لِلْعُلْيَا
مِنْ طَرَفَيْهِمَا	.....

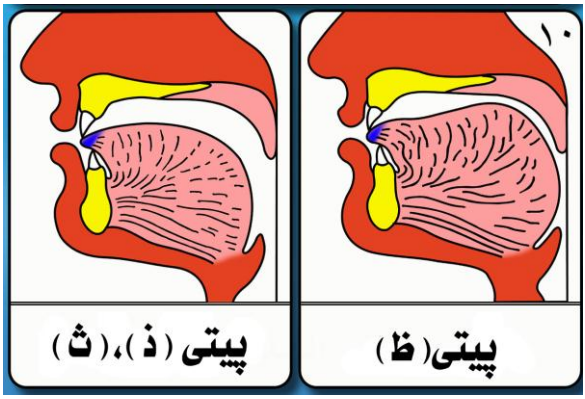

[٦٥] بڕوانە: نهاية القول المفيد في علم التجويد ل ٥٨.

مەخرەجی چوارەم: هەردوو لێو (الشَّفتان):

ئەم مەخرەجە گشتیەش دوو مەخرەجی تایبەت بۆ چوار پیت لەخۆ دەگرێت:

١- نێوان هەردوو لێو کە ئەم پیتانەی لێوە دەردەچێت:

أ - هەردوو پیتی (ب، م) ئەویش بەداخستنی هەردوو لێو، بەڵام داخستنی هەردوو لێو لەپیتی (ب)دا زیاترە.

تێبینی: هەندێ زانایان بۆ جیاکردنەوەی مەخرەجی(ب)و (م) لەیەکتر گوتوویانە:

پیتی (ب) پیتێکی دەریایی (بحریة)یەو، پیتی (م) یش پیتێکی وشکایی (بریّة)یە.

واتە: لەکاتی داخستنی هەردوو لێودا بۆ پیتی(ب) پێویستە هەردوو دیوی ناوەوەی لێو (واتە: تەڕایی دیوی ناوەوەی هەردوو لێو) بەر یەک بکەوێت.

بەڵام لەکاتی داخستنی هەردوو لێودا بۆ پیتی(م) پێویستە هەردوو دیوی دەرەوەی لێو (واتە: وشکایی هەردوو دیوی دەرەوەی لێو) بەر یەک بکەوێت.[٦٦]

[٦٦] بڕوانە: أحكام قراءة القرآن للحصري ل ٦٧.

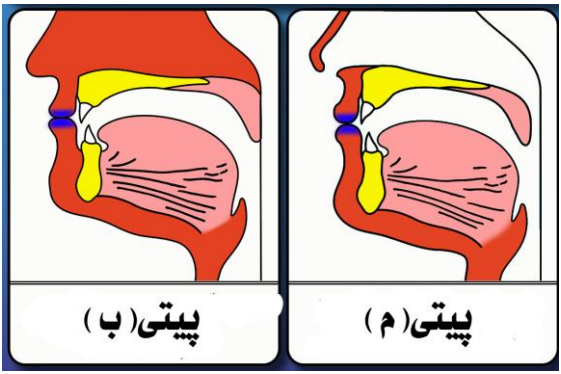

ب – پیتی (و) – گەر پیتی مەدد نەبێت – ئەویش بە کردنەوەوخڕکردنی هەردوو لێو.

تێبینی:

مەبەست لەپیتی(و) کاتێك مەدد نەبێت، ئەمانەیە:

– (و)ی (فتحة)دار: { قُل هُوَ اللَّهُ أَحَد } { كُفُوًا أَحَد }.

– (و)ی (ضمّة)دار: { تَلْوُواْ ، الْوُسطَى ، الْوُثقَى }.

– (و)ی (كسرة)دار: { وِقْرا ، وِزْرَا }.

– (و)ی زەنندەدار بەدوای (فتحة)دا هاتبێت: { يَومِهِم، قَولِهِم }.

٢– بەشی ناوەوەی لێوی خوارەوە لەگەڵ لێواری بڕەڕەکانی سەرەوە، ئەمیش پیتی (ف)ی لێوە دەردەچێت.

(ابن الجزري) دەڵێت:

.....وَ مِنْ بَطْنِ الشَّفَهْ:	فَالْفَا مَعَ اطْرَافِ الثَّنَايَا الْمُشْرِفَهْ
لِلشَّفَتَيْنِ: الْوَاوُ بَاءٌ مِيمُ	.....

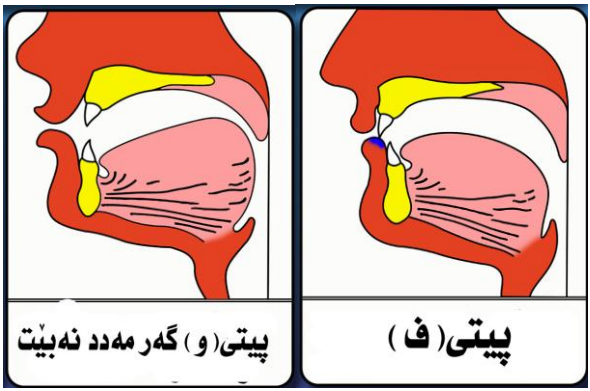
پیتی(ف)
پیتی(و) گەر مەدد نەبێت

مەخرەجی پێنجەم: کەپوو (الخيشوم):

کەپوو (الخيشوم): ئەو کونەیە کە لوت دەگەیەنێت بەگەروو، ئەم مەخرەجەش مینگە (الغنّة) ی لێوە دەردەچێت.[٦٧]

(ابن الجزري) وتویەتی:

وَغُنَّةٌ: مَخْرَجُهَا الْخَيْشُومُ .....

تێبینی:

مینگە پیتێک نیە بنوسرێت وشێوەشی نیە، لەبەر ئەوە هەندێك لەزانایان ڕەخنەیان لە (اِبن الجزري) گرتووە کە بەپیتێکی خاوەن مەخرەج داینناوە!

بۆیە باشتر وایە بە سیفەت یان بەپیتێکی لاوەکی حیسابی بۆبکرێت[٦٨]

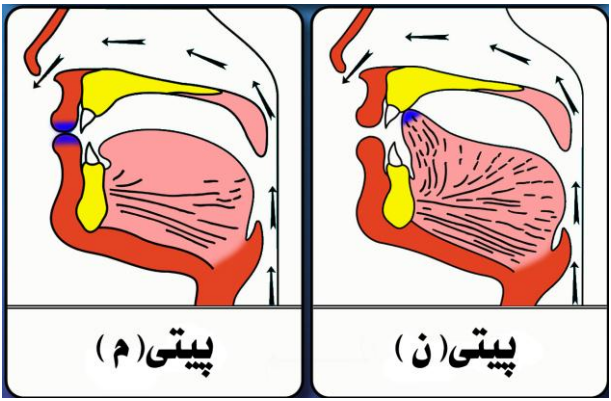

[٦٧] پشت بەخوا لەکۆتایی سیفەتی پیتەکاندا بەدرێژی باسی مینگە دەکەین.

[٦٨] بڕوانە: تيسير الرحمن في تجويد القرآن ل ٦٢– ٦٣.

بەشی چوارەم
نازناوی پیتەکان (أَلقابُ الحروف)

پیتەکانی زمانی عەرەبی نازناویان پێدراوە بەگوێرەی شوێنی دەرچوونیان لە مەخرەجەکانیانەوە، یەکەم کەسیش نازناوی بۆ پیتەکان دانا خەلیلی کوڕی ئەحمەدی ئەلفەڕاهیدی بوو لەکتێبەکەیدا بەناوی (العین)، کەئەمانەن:

١- پیتەکانی بۆشایی (الحروف الجوفية): بەهەریەکێك لەسێ پیتەکەی مەدد: (ـَا، ـُو، ـِي) دەگوترێت، چونکە مەخرەجیان بۆشایی ناو گەروو دەمە.

٢- پیتە هەواییەکان (الحروف الهوائية): ئەمیش هەر بە پیتەکانی مەدد دەگوترێت چونکە دەرچونیان کۆتایی دێت بەکۆتایی هاتنی هەوا لەدەمدا.

٣- پیتەکانی (الحروف الحلقية): بەهەریەکێك لەپیتەکانی (ء، هـ، ع، ح،غ ،خ) دەگوترێت، چونکە لەگەروودا دەردەچن.

٤- پیتەکانی زمانە بچکۆلە (الحروف اللَّهَوية): بەهەریەکێك لەپیتەکانی (ك، ق) دەگوترێت، چونکە مەخرەجیان نزیکە لەزمانە بچکۆلەوە (اللَّهَاة).

٥- پیتـه شـەویلگەییەکان (الحـروف الشَّـجْرِیّة): لەسـەر ڕای بـەهێزی زانایـان بەهەریـەکێك لەپیتـەکانی (ج، ش، ض، ي) دەگوترێـت، چـونکە دراونەتە پاڵ کەلێنی نێوان هەردوو شەویلگە (شجْر الفم)ەوە.

٦- پیتەکانی سەری زمان (الحروف الذَّلْقِیة) یان (الذَّلَقِیة): بەهەریەکێك لەپیتـەکانی (ل، ن، ر) دەگوترێـت، چـونکە مـەخرەجیان سـەری زمانـە (ذَلْق اللسان).

٧- پیتـەکانی پێشـەوەی مەلاّشـوو (الحـروف النِّطَعیّـة): بەهەریـەکێك لەپیتـەکانی (ط، ت، د) دەگوترێـت، چـونکە مـەخرەجیان پێشـەوەی ئاسمانەی دەم یا مەلاّشوو (نطع الحنك)ە.

٨- پیتـەکانی باریکـایی زمـان (الحـروف الأَسَـلِیَّة): بەهەریـەکێك لەپیتـەکانی (ص، ز، س) دەگوترێت،چـونکە مـەخرەجیان باریکـایی زمانە (أسلة اللسان).

٩- پیتە پووکیەکان (الحروف اللِّثَویة): بەهەریەکێك لەپیتەکانی (ظ، ذ، ث) دەگوترێت، چونکە لەنزیك پووکەوە دەردەچن.

١٠- پیتـە لێویـەکان (الحـروف الشَّـفَویّة) یـان (الشَّـفهیَّة): بەهەریـەکێك لەپیتـەکانی (ف، و، ب، م) دەگوترێـت، چـونکە مـەخرەجیان هـەردوو لێوە.

سیفەتی پیتەکان

سیفەتی پیتەکان: بریتیە لەونیشانەو تایبەتمەندیانەی کە بەهۆیەوە پیتەکانی پێدەناسرێتەوەو، لەیەکتری جیادەکرێنەوە.

سوودی زانینی سیفەتەکان:

١- جیاکردنەوەی ئەوپیتانەی کە لەمەخرەجدا هاوبەشن، بۆنموونە: هەرسێ پیتی (ث، ذ، ظ) کە مەخرەجیان پێشەوەی زمان وبەشی خوارەوەی بڕەڕەکانی سەرەوە.

٢- چاك دەربڕینی پیتەکان .

٣- ناسینی پیتە بەهێزو لاوازەکان.

جۆری سیفەتەکان:

یەکەم: سیفەتە هۆگرەکان (الصفات اللازمة): ئەو سیفەتانەن کەبەشێکن لەپیتەکەو هەرگیز لێ ی جیا نابنەوە، ژمارەشیان لەسەر ڕای بەناوبانگی زانایان حەڤدە سیفەتە.

دووەم: سیفەتە کاتیەکان (الصفات العارضة): ئەو سیفەتانەن کەتەواوکەری پیتەکەن و لەهەندێ حاڵەتی دیاریکراودا تووشی دەبن و لەهەندێ حاڵەتیشدا لەبەر هۆکارێ لەهۆکارەکان لێی جیادەبنەوەو، کاریگەرییان لەسەر خودی پیتەکە نیە لەکاتی جیابوونەوەیاندا، وەك: إخفاء و إدغام و تفخیم و هتد ... [٦٩]

پشت بەخوای گەورە دوای سیفەتە هۆگرەکان باسیان لێوە دەکەین.

---

[٦٩] بڕوانە: هداية القاري إلى تجويد كلام الباري للمرصفي ل٤٤.

یەکەم: سیفەتە هۆگرەکان (الصفات اللازمة)

ئەم سیفەتانەش دەبن بەدوو بەشەوە:

١- سیفەتە دژ یەکەکان (الصفات المتضادّة): پێنج کۆمەڵەن و لەهەر کۆمەڵەیەکدا دوو سیفەتی دژبەیەك هەیە ئەگەر یەکێك لەو دوو سیفەتە لەپیتێکدا بەدیکرا ئیدی ئەوی تریانی تێدا بەدیناکرێت. بەڵام پێویستە هەموو پیتێك یەکێکیانی تێدا بەدیبکرێت.

پێنج کۆمەڵەکەش ئەمانەن:

الهمس والجهر

الهمس

لە زمانەوانیدا: دەنگی نزم و ئەسپایی.

لەزاراوەشدا: بیستن بەئەسپایی بەهۆی کردنەوەی دەنگە ژێ یەکان (الوتران الصوتیان) و نەلەرزینیان و دەرچوونی زۆرێك لەهەوای هەناسە.

پیتەکانی: (١٠) پیتن و (ابن الجزري) لەم وتەیەدا کۆی کردوونەتەوە: (فحثه شخص سكت)[٧٠] واتە: بێدەنگ بوو، کەسێك هانیدا بۆ قسەکردن. ئەم پیتانەش لەناو خۆیاندا وەك یەك نین، بەڵکو هەندێکیان لەهەندێکی تریان لاوازترن، بۆ نموونە پیتی (ص) لەوانی تر بەهێزترە چونکە سیفەتی (إطباق) و (إستعلاء) و (صفیر)ی هەیە کە ئەمانە سیفەتی بەهێزن و، پاشان پیتی (خ)دێت چونکە سیفەتی (إستعلاء)ی هەیە.

---

[٧٠] لەبنەڕەتدا (سكت فحثه شخص) لەبەر ناچاری شیعری (الضرورة الشعرية) پاش و پێش خراوە. (وانەکانی د أیمن سوید)

هـەروەها پیتـی (ك، ت) لەپیتـەکانی تـر بـەهێزترن جگـە لـە (ص، خ)، لەهەمووشیان لاوازتر پیتـی (ه)یـە هـەر بۆیـە ئـەم پیتـەیان بـە مـەددی (صلة) بەهێز کردووە.[٧١] پاشانیش (ف)و (ح)و (ث).

(ابن الجزري)یش دەڵێت:

مَهْمُوسُهَا: (فَحَثَّهُ شَخْصٌ سَكَتْ) .....

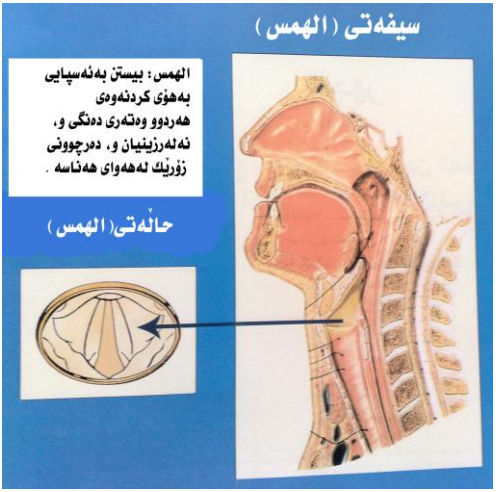

[٧١] نهاية القول المفيد في فن التجويد ل ٦٩.

الجهر

له زمانەوانیدا: دەنگ بەرزی.

لەزاراوەشدا: بیستن بەڕوونی بەهۆی داخستنی دەنگە ژێ یەکان (الوتران الصوتیان) و لەرزینیان و گیرانی زۆرێك لەهەوای هەناسە.

پیتەکانی : (١٩) پیتەکەی تری زمانی عەرەبی دەگرێتەوە کەلەم وتەیەدا کۆکراونەتەوە (عَظمَ وَزْنُ قَارِىء ذِي غَضِّ جِدِّ طَلَب).

واتە: پلەو پایەی بەرزە ئەو قورئان خوێنەی چاوی لەحەڕام دەپارێزێت و کۆشش دەکات بۆ وەدەست هێنانی زانست.

ئەم پیتانەش لەڕووی بەهێزیەوە جیاوازن، پیتی (ط) لەهەموپان بەهێزترە پاشانیش (د).

(ابن الجزري) دەڵێت:

صِفَاتُهَا جَهْرٌ وَ رِخْوٌ مُسْتَفِلْ مُنْفَتِحٌ مُصْمَتَةٌ وَالضِّدَّ قُلْ

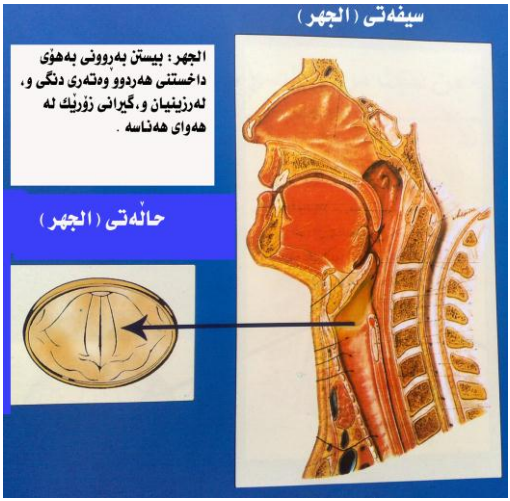

الشدّة والرّخاوة

الشدّة

له زمانەوانیدا: بەهێزی.

لەزاراوەشدا: گیران یان ڕێنەکردنی دەنگ لەکاتی دەربڕینی پیتەکەدا لەبەر تەواوی پشت بەستنی بەمەخرەجەکەیەوە (یان لەبەر داخستنی مەخرەجەکەی).

ئەم ڕێنەکردنەش کاتێك دەردەکەوێت پیتەکە زەننەداربێت.

پیتەکانی: (٨) پیتن لەم ڕستەیەدا (ابن الجزري) کۆی کردوونەتەوە (أَجِدْ قَطٍ بَكَتْ).

واتە: گوێم لێیە (قط) دەگری. (قط)ناوی ئافرەتێکە.

ئەم پیتانەش لەڕووی بەهێزیەوە لەیەکتر جیاوازن، ئەگەر لەگەڵ سیفەتی (شدة)دا سیفەتی(جهر) و(إستعلاء)و (إطباق) هەبوو ئەوە ئەوپەڕی بەهێزییە، وەك پیتی (ط).

(ابن الجزري) دەڵێت:

..... شَدِيْدُهَا لَفْظُ (أَجِدْ قَطٍ بَكَتْ)

الرِّخاوة

له زمانەوانیدا: نەرم ونیانی.

لەزاراوەشدا: ڕێکردنی دەنگ لەکاتی دەربڕینی پیتەکەدا.

پیتەکانی: (١٦) پیتن: (ث، ح، خ، ذ، ز، س، ش، ص، ض، ظ، غ، ف، هـ، و، ي، ا)

هەندێ لەزانایان بەشیعر هۆنیویانەتەوە:

رخو من الحروف ست وعشرْ	حاء وخاء وذال زاي ذا اشتهرْ
ثاء وسين ثم شين وألفْ	صاد وضاد ثم ظاء واو عرفْ
والغين ثم الفاء ثمّ الهاءُ	وقد أتى في ختمهنَّ الياءُ

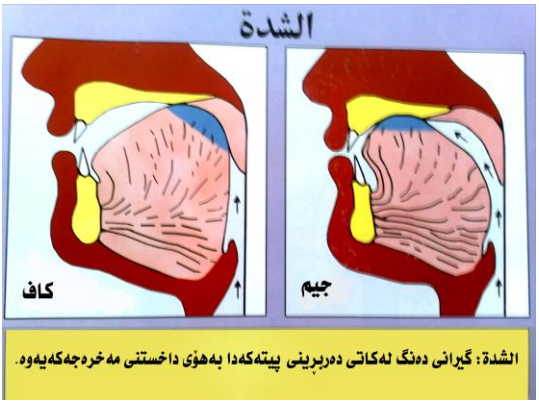

الشدة: گیرانی دەنگ لەکاتی دەربڕینی پیتەکەدا بەهۆی داخستنی مەخرەجەکەیەوە.

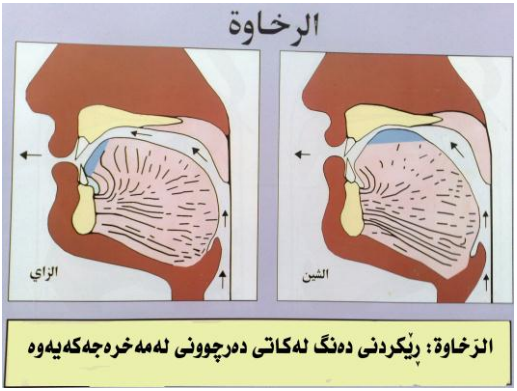

الرَخاوة: ڕێکردنی دەنگ لەکاتی دەرچوونی لەمەخرەجەکەیەوە

هــەروەها لــەنێوان (الشــدّة) و (الرّخــاوة)شــدا ســیفەتی مامناوەنــد (التوسط) یا نێوان (البینیّة) هەیە کەدەنگ تیایاندا بەتەواوی ناگیرێت و بەتەواویش رێناکات.

پیتــەکانی: (٥) پــیتن و، (ابــن الجــزري) لــە ڕســتەی (لِــنْ عُمَــر)دا کۆیکردوونەتەوە.

واتە: نەرم ونیان و لەسەرخۆبە ئەی (عمر).

(ابن الجزري) دەڵێت:

وَبَيْنَ رِخْوٍ وَالشَّدِيدِ (لِنْ عُمَرْ) .....

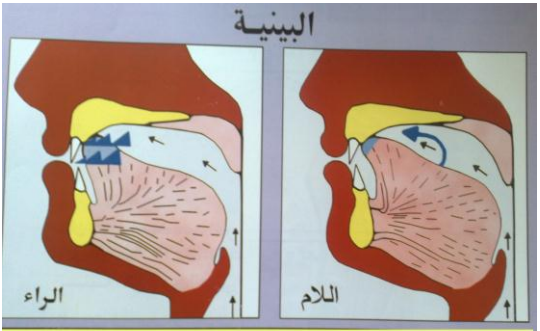

نێوان: ڕێکردنی بەشێك لەدەنگی پیتەکە بەهۆی دانەخستنی تەواوی مەخرەجەکەی .

سوود: پیتەکانی زمانی عەرەبی لەڕوی ڕێکردنی دەنگو هەناسەو ڕێنەکردنیانەوە دەبن بەپێنج کۆمەڵەوە:[٧٢]

١- (شديدة مجهورة): (ٹ) پیتن (قطب جد+الهمزة)
لەم (ٹ) پیتەدا دەنگو هەناسە بەهیچ شێوەیەك ڕێناکەن و بواری هاتنەدەرەوەیان نیەو، قورساییەك دروست دەکەن لەکاتی دەربڕیندا، بۆیە عەرەب (قلقلة)یان داناوە بۆ پیتەکانی (قطب جد)و،
-زۆربەشیان- ئاسانکردن (تسهيل)یان داناوە بۆ پیتی (همزة).

٢- (شديدة مهموسة): هەردوو پیتی (ك، ت)
ئەم دوو پیتەش لەسەرەتای دەربڕینیاندا دەنگ لەگەڵیاندا دەرناچێت، بەڵام لەکۆتایی دەربڕینیادا هەناسە دەردەچێت.
هەربۆیە هەندێ لەزانایان وتویانە پیتی (ك، ت) لەسەرەتاوە بەهێز (شديد)ن لەکۆتاییشدا ئەسپایی (مهموس)ن.

٣- (مجهورة رِخْوة): بریتیە (ض، ظ، ذ، غ، ز، (و ي لين)و پیتەکانی مەدد).
ئەم پیتانەش دەنگ لەگەڵیان ڕێدەکات و هەناسە لەگەڵیان دەگیرێت و ڕێناکات.

٤- (مهموسة رِخوة): (فحثَّهُ شخصٌ س) (ف، ح، ث، ه، ش، خ، ص، س)

[٧٢] بڕوانە: تيسير الرحمن في تجويد القرآن ل ٧٩ دواتر.

ئەم پیتانەش دەنگ بەتەواوی لەگەڵیاندا ڕێدەکات بەهۆی لاوازی پشتبەستنیان بەمەخرەجەکانیانەوە، هەناسەش بەتەواوی لەگەڵیاندا ڕێدەکات بەهۆی کردنەوەی دەنگەژێ یەکان (الوتران الصوتيان).
بۆ نموونە: (أَسْ)، (أَخْ)، (أَشْ)

٥- (متوسطة مجهورة): (لِنْ عمر)
ئەم پیتانەش هەناسە لەگەڵیاندا ڕێناکات، بەڵام دەنگ بەشێوەیەکی مامناوەند لەگەڵیاندا ڕێدەکات.
بۆ نموونە: (أَلْ)، (أَنْ)، (أَرْ)

تێبینی:

١- هەموو پیتەکانی (همس) سیفەتی (رِخاوة)یان تێدایە جگە لە (ك، ت) کە دوو پیتی بەهێز (شديد)ن.

٢- هەمو پیتە بەهیز (شديد)ەکان سیفەتی (جهر)یان تێدایە جگە لە (ك، ت) کە دوو پیتی ئەسپایی (همس)ن.

٣- ماوەی پیتەکانی (الرِّخاوة) درێژترن لەماوەی پیتەکانی (البينيّة)و، ماوەی پیتەکانی (البينيّة)ش درێژترن لەماوەی پیتەکانی (الشدة).[٧٣]

[٧٣] أطلس التجويد ل ٦١.

الإستعلاءُ والإستفال

الإستعلاء

له زمانەوانیدا: بەرزی.

لەزاراوەشدا: بەرزکردنەوەی ڕێڕەوی دەنگ بەرەو مەلاّشووی دەم.

پیتەکانی (٧) پیتن و (ابن الجزري) له پێشەکیەکەیدا وتویەتی:

وَسَبْعُ عُلْوٍ (خُصَّ ضَغْطٍ قِظْ) حَصَرْ .....

ڕستەی (خُصَّ ضَغْطٍ قِظْ) لەڕووی واتاوە دوو ئامۆژگاری لەخۆ دەگرێت:

یەکەم: لەگەرمای هاویندا بەخانویەکی لەقامیش دروستکرای تەسك و بچووکدا قەناعەت بکە.

(قِظ): بمێنەرەوە، (خُصَّ): خانووی له قامیش دروستکراو.

دووەم: بێدار بەرەوە قەبر گۆ ڕشانی هەیە.

(قِظ): بێدار بەرەوە، (ضَغط) گۆ ڕشان.

سوود: مەرج نیە بۆ دەربڕینی هەموو پیتەکانی (الاستعلاء) کۆتایی زمان بەرزبێتەوە، وەك لەزۆربەی کتێبەکانی تەجویدا هاتووە، چونکە پیتی (خ، غ) مەخرەجیان گەروەو پەیوەندیان بەزمانەوە نیەو تەنها ئاڕاستەی دەنگیان بەرەو مەلاّشوو بەرزدەبێتەوە.[٧٤]

[٧٤] بڕوانە: نهاية القول المفيد في فن التجويد: محمد مكي نصر ل ٧٤، لەچاپی یەکەمدا منیش هەمان پیناسەم لەو کتێبانەوە وەرگرتبوو.

بـــەرزترین پیتـــەکانی (اســـتعلاء) پیتـــی (ق)و، بـــەهێزترینیان (ط)و نزمترینیان پیتی (خ)یە.

الإستفال

لە زمانەوانیدا: نزمی.

لەزاراوەشـدا: نـزم کردنـەوەی ڕێـڕەوی دەنگـو دابـەزینی لەتـەختایی دەمدا.

پیتەکانی: (٢٢) پیتەکەی تری زمانی عەرەبین:

(ء، ب، ت، ث، ج، ح، د، ذ، ر، ز، س، ش، ع، ف، ك، ل، م، ن، ھ، و، ي، ا).

هەندێك لەزانایان لەم ڕستەیەدا کۆیانکردۆتەوە:

(ثَبَتَ عِزٌّ مَنْ يُجَوِّدْ حَرْفَهُ إذ سَلَّ شَكا)[٧٥]

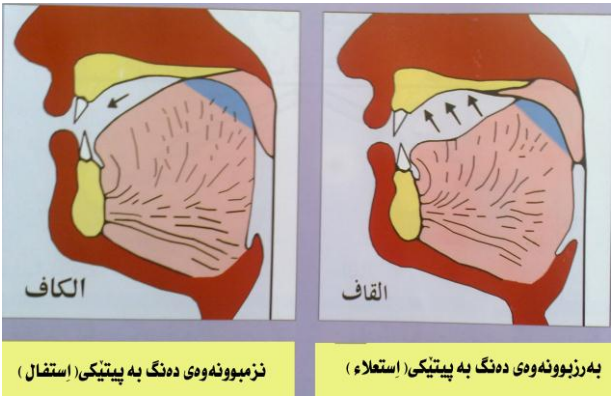

[٧٥] بڕوانە: إحكام الأحكام في تجويد القرآن ل٣٩.

الإطباق والإنفتاح

الإطباق

له زمانەوانیدا: لکاندن.

لەزاراوەشدا: لکاندنی زمان یان بەشێکی بەئاسمانەی دەم (مەلاشوو)ەوە، بە شێوەیەك کەدەنگ پەنگ بخواتەوە لەنێوانیاندا لەکاتی دەربڕیندا.

پیتەکانی: (٤) پیتن (ص، ض، ط، ظ).

(ابن الجزري) دەڵێت:

وَصَادُ ضَادٌ طَاءُ ظَاءٌ مُطْبَقَهْ ..... .

تێبینی:

١- پیتی (ط) بەهێزترینیانەو (ظ)یش لاوازترینەو (ض، ص)یش مامناوەندن.

٢- سیفەتی (إطباق) تایبەترە لە سیفەتی (إستعلاء) واتە هەموو پیتەکانی (إطباق) سیفەتی (إستعلاء)یان تێدایە، بەڵام مەرج نیە هەموو پیتێکی (إستعلاء) سیفەتی (إطباق)یان تێدا بێت.[٧٦]

[٧٦] بڕوانە: نهاية القول المفيد في فن التجويد: محمد مكي نصر ل ٧٧.

الإنفتاح

لە زمانەوانیدا: جیابوونەوە، دوورکەوتنەوە.

لەزاراوەشدا: دوورخستنەوەی زمان یان زۆرینەی لەئاسمانەی دەم (مەلاشوو) لەکاتی دەربڕیندا.

پیتەکانی: (٢٥) پیتەکەی ترن و، لەم وتەیەدا کۆکراونەتەوە:

(من أخذ وَجد سعة فزكا حق له شرب غيث) [٧٧]

واتە: هەرکەسێك زەکاتی سامانەکەی دەرکات، مافە بەسەر پەروەردگارەوە بەزەیی خۆی بەسەردا بڕژێنێت.

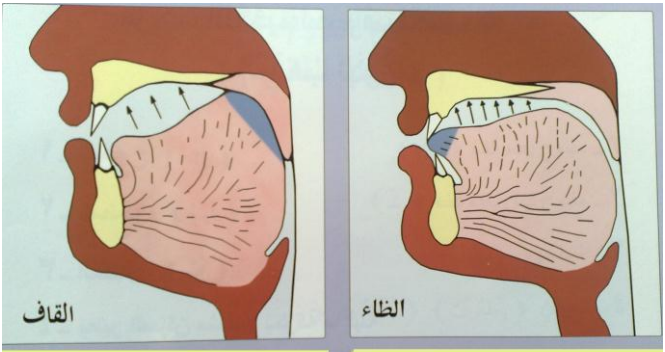

بە پیتی(إطباق)دەنگ پەنگدەخواتەوە | **بە پیتی (إنفتاح) دەنگ پەنگناخواتەوە**

[٧٧] **هەمان سەرچاوە ل ٧٧.**

سوود: بەهۆی لێکدانەوەی ئەم چوار سیفەتە (الاستعلاءُ والإستفال) و (الإطباق والإنفتاح) دوو خاڵمان بۆ ڕوونەدەبێتەوە:

١- پیتەکانی (إستعلاء) دەبن بە دوو بەشەوە:

أ- (حروف مستعلية مطبقة): (٤) پیتن (ص، ض، ط، ظ)

گەر سەرنج بدەین بۆمان ڕوونەدەبێتەوە کەئەم پیتانە قەڵەوترن لەپیتە (مستعلية منفتحة)کان، بۆنموونە سیفەتە بەهێزەکانی پیتی(ق) زیاترە لەسیفەتە بەهێزەکانی پیتی (ص) بەڵام پیتی (ص) قەڵەوترە لە پیتی (ق) ئەویش لەبەر بونی سیفەتی (اطباق) لەپیتی دووەمدا.

ب- (حروف مستعلية منفتحة): (٣) پیتن (ق، غ، خ)

لە کاتی دەربڕینی ئەم سێ پیتەدا کۆتایی زمان بەرەو مەڵاشوو بەرز دەبێتەوە بێئەوی پێوەی بنووسێ، بۆیە قەڵەوییان کەمترە لەپیتە (مستعلية مطبقة)کان.

کەوابوو پێویستە لەکاتی خوێندنەوەدا جیاوازبن بۆنموونە: (الطَّامَّة) و(الخالدون).

٢- کاریگەری ژێر (كسرة) لەسەر پیتە (مستعلية منفتحة)کان زیاترە لەسەر پیتە (مستعلية مطبقة)کان، چونکە یەکەمیان کاریگەری (كسرة) و (إنفتاح)ی لەسەرە، بەڵام دووەمیان تەنها لەژێر کاریگەری (كسرة) دایە، بۆنموونە پیتی(ظ)ی ژێردار (مكسور) لەوشەی (ظِلّ) قەڵەوترە لەپیتی (غ)ی ژێردار لەوشەی (غِلّ)دا.[٧٨]

[٧٨] بڕوانە: تيسير الرحمن في تجويد القرآن ل ٨٦-٨٧.

الإذلاق والإصمات

الإذلاق

له زمانەوانیدا: تیژی، قەراخ، ڕەوانبێژی.

لەزاراوەشدا: دەربڕینی پیتەکانی بەخێرایی و بەئاسانی، لەبەر دەرچوونیان لەپێشەوەی زمان یا هەردوو لێوەوە.

(ابن الجزري) لەم ڕستەیەدا کۆیکردوونەتەوە:

..... وَ (فِرَّ مِنْ لُبِّ) الحُرُوفِ المُذْلَقَهْ

واتە: لەدەست ژیرەکە ڕاکە.

(ل، ن، ر) مەخرەجیان پێشەوەی زمانەو، (ف، م، ب) مەخرەجیان هەردوولێوە.

الإصمات

له زمانەوانیدا: ڕێگرتن.

لەزاراوەشدا: ڕێگرتن لە کۆبوونەوەی پیتەکانی بەتەنها- بەبێ پیتەکانی (إذلاق)- لە وشەی چوار پیتی و پێنج پیتی بنەڕەتی (أصل)یدا.

پیتەکانی: (٢٣) پیتەکەی ترن و لەم وتەیەدا کۆکراونەتەوە:

(جز غش ساخط صيد ثقة إذ وعظه يحضك).

واتە: لە فێڵبازو حەق نەویست خۆت بەدوور بگرەو، بەشوێنی مرۆڤی خاوەن متمانەدا بکەڕێ، چونکە ئامۆژگاریەکانی هانت دەدەن بۆ چاکە کردن.

هەر بۆیە گوتویانە هەریەك لە وشەی (عَسجد: ئالْتوون)و (عَسَطُوس: درەختێکە)، ئەعجەمیین (هێنراوەتە ناو زمانی عەرەبیەوە)، چونکە لە سێ پیتی بنەڕەتی (أصلي) زیاتر پێك هاتوون و پیتی (إذلاق)یشیان تێدا نیە.

تێبینی: خوێنەری بەڕێز، ئەم دوو سیفەتە (الإذلاق والإصمات) بابەتێکی زمانەوانی (لغوي)ن و هیچ پەیوەندییان بە زانستی تەجویدەوە نیە، ڕەنگە هۆی باسکردینیشیان ئەوە بووبێت تاوەکو ژمارەی سیفەتەکان بگەنە (١٧) سیفەت و لەگەڵ ژمارەی مەخرەجەکان یەکسان بن، هەر بۆیە زۆرێك لە توێژەران ئەم دوو سیفەتەیان فەرامۆش کردووە.[٧٩]

[٧٩] بڕوانە: فتح رب البريّة شرح المقدمة الجزرية ل ١٣، أحكام قراءة القرآن الكريم للحصري ل ٩٧.

٢- سیفەتە بێ دژەکان:

سیفەتی یەکەم: (الصَّفیر)

لەزمانەوانیدا: دەنگی تیژ، دەنگی باڵندە، فیکە.

لە زاراوەشدا: دەنگێکە لەدەنگی باڵندە دەچێت، لەکاتی دەربڕینی پیتەکەدا لەنێوان بڕەڕو سەری زمانەوە دێتەدەرێ.

پیتەکانی: (٣) پیتن (ص، ز، س) (ابن الجزري)یش لە نیوە دێڕێکدا کۆی کردوونەتەوە:

صَفِيرُهَا صَادٌ وَزَايٌ سِينُ ..... .

دەنگی پیتی(ص) لەدەنگی(وَز)[٨٠] دەچێت و، دەنگی پیتی (ز) لە دەنگی هەنگ دەچێت و، دەنگی پیتی (س) لەدەنگی کوللە دەچێت. بەهێزترینی ئەم پیتانەش پیتی (ص)ە لەبەر بوونی سیفەتی (إستعلاء) و (إطباق)و، پاشانیش (ز)یە لەبەر بوونی سیفەتی (الجَهر) تێیانداو، پیتی (س)یش لاوازترینیانە لەبەر بوونی سیفەتی (الهمس) و(الرِّخاوة) تێیدا، بۆیە پێویستە سیفەتی (صفیر)ی پیتی (س) بەهێزتربێت لەپیتی (ز) چونکە دوو سیفەتی لاوازی تێدایەو، هەروەها دەبێت سیفەتی (صفیر)ی پیتی (ز)یش بەهێزتربێت لە پیتی (ص) چونکە ئەمیش سیفەتێکی لاوازی تێدایە.

[٨٠] باڵندەیەکە لە قاز دەچێت، بەڵام هەڵدەفڕێت.

پلەکانی (الصَّفير):

١- بەهێز: ئەگەر (شدّة)داربوو: (السَّامريّ)، (الزّكاة)، (الصَّلاة).

٢- مامناوەند: ئەگەر زەنندەار بوو (يُوَسْوِسُ)، (بالأزْلام)، (واصْطبر).

٣- لاواز: ئەگەر بزواو (متحرك) بوو.[٨١]

سیفەتی دووەم: (القلقلة)

لەزمانەوانیدا: جووڵەو بزوتن، لەرینەوە.

لەزاراوەشدا دەرخستنی دەنگێکی بەهێز لەکاتی زەنندەاری پیتەکانیدا.

پیتەکانی: (٥) پیتن و، (ابن الجزري) لەم ڕستەیەکدا کۆیکردوونەتەوە:

قَلْقَلَةٌ (قُطْبُ جَدٍّ)..... .....

واتە: جەمسەری گەورەیی.

ئەم پێنج پیتە سیفەتی (شِدّة)و (جَهر) یان تێدایەو نابێت لەکاتی دەربڕیندا دەنگ و هەناسە لەگەڵیاندا بێتە دەرێ، لەبەر ئەوە پێویستییان بە (قلقلة) دەبێت تاوەکو دەنگی پیتەکان دەرکەون .

ڕێزبەندی پیتەکانی (قلقلة) لەڕووی بەهێزی و ڕوونیەوە:

لەڕووی بەهێزیەوە پیتی (ط) بەهێزترینیانەو، پیتی (ق)یش لەپلەی دووەمدایەو، پاشان هەرسێ پیتەکەی تر (ب، د، ج) لەپلەی سێیەمدا دێن.

لەڕووی ڕوونیشەوە پیتی (ق) ڕوونترینیانەو، پاشان پیتەکانی تر.

---

[٨١] الجامع الكبير في علم التجويد ل (٢/ ١٠٣)

بەشەکانی (قلقلة):

١- (قلقلة)ی بچووك: ئەگەر پیتەکە زەننەدار (ساکن) بێت و، قورئان خوێن لەسەری نەوەستێت.

وەك: (يقْدر)، (أفتطْمعون)، (فاستجبْنا)، (يجْهلون)، (يَدْعون).

٢- (قلقلة)ی گەورە: ئەگەر پیتەکە زەننەدارو لە حاڵەتی وەستان (وقف)دا بێت و (شَدّة)دار نەبێت.

وەك: (واقْ)، (محيطْ)، (عذابْ)، (مريجْ)، (بعيدْ).

٣- (قلقلة)ی گەورەتر: ئەگەر پیتەکە (شَدّة)دارو لەکۆتایی وشەداو لە حاڵەتی وەستان (وقف)دا بێت.

وەکو: (الحجّ)، (الحقّ)، (وتبّ)، (أشدّ).[٨٢]

(ابن الجزري) دەڵێت:

وَبَيِّنَنْ مُقَلْقَلاً إِنْ سَكَنَا وَإِنْ يَكُنْ فِي الْوَقْفِ كَانَ أَبْيَنَ

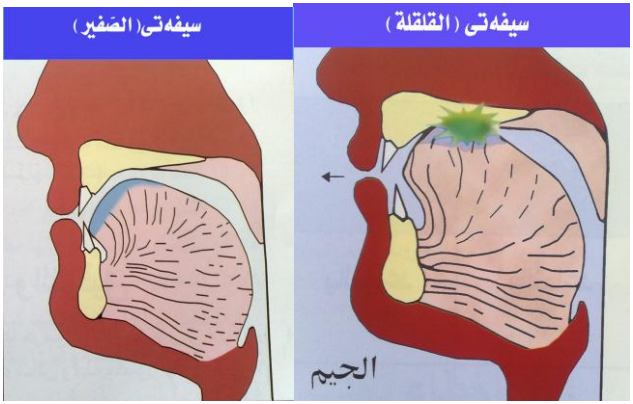

[٨٢] سەرچاوەی پێشوو (١٢٢/٢)

سیفەتی سێیەم: (اللِّين)

لەزمانەوانیدا: ئاسانی.

لەزاراوەشدا دەرچوونی پیتەکە لەمەخرەجەکەیەوە بەئاسانی .

پیتەکانی: دوو پیتن (و، ي) کاتێک زەنناەدارین و پێشەوەیان سەر (فتحة) بێت (واتە پیتی مەدد نەبن).

نموونە: (خَوْف، هَيْت، بَيْت، غَير، نَوم، بَيع، شَيء، قَوْل)

پێشەوا (ابن الجزري)یش دەڵێت:

.....	.....واللينُ
واوٌ وياءُ سُكِّنَا وانفَتَحَا	قبلَهُما.....

سیفەتی چوارەم: (الإنحراف)

لەزمانەوانیدا: لادان.

لەزاراوەشدا: حەزو لادانی دەنگی پیتەکە لەبەر ڕێنەکردنی بەتەواوی ئەویش بەهۆی ڕێگرتنی لەلایەن زمانەوە.[٨٣]

پیتەکانی: تەنها دوو پیتن: (ل، ر)

لادانی دەنگی پیتی (ل) بەرەو هەردوو لای پێشەوەی زمان ئەویش بەهۆی نوسانی پێشەوەی زمان بە پووکەوە.

---

[٨٣] هەندێکی تر لەزانایان پێیان وایە لادانی مەخرەجە، هەندێکی تریشیان پێیان وایە لادانی سیفەتە، لەچاپی یەکەمدا منیش بەلادانی مەخرەج پێناسەمکردبوو بەلام پاش توێژینەوە گەڕانەوە بۆسەرچاوەکان بۆم دەرکەوت کە ڕای یەکەم بەهێزترەو، زۆرێک لە توێژەران پەسەندیان کردووە.
بڕوانە: تيسير الرحمن ل ١٠٣، الجامع الكبير في علم التجويد: (١٣٤/٢-١٣٥)

پیتی (ر)یش پێچەوانەی پیتی (ل) دەنگەکەی لەهەردوو لای پێشەوەی زمانەوە لادەدات بۆ ناوەڕاستی.

(ابن الجزري)یش دەڵێت:

.... والإنحرافُ صُحِّحَا

فی اللام والرا ....

تێبینی: سیفەتی لادان لەپیتی (ل)دا زیاترە لەپیتی(ر)، هەروەها لادانی پیتەکە لە حاڵەتی (شدة)دا زیاترە لە حاڵەتی زەنناوە، لە حاڵەتی زەننەشدا زیاترە لە حاڵەتی بزوتن (حركة).

سیفەتی پێنجەم: (التَّفشّي)

لە زمانەوانیدا: بڵاوبوونەوەو فراوانبوون.

لە زاراوەشدا: بڵاوبوونەوەی هەوا لەناو دەمدا لەکاتی دەربڕینی پیتەکەدا تاوەکو دەگاتە مەخرەجی پیتی (ظ).

پیتەکانی: تەنها پیتی (ش)ە.

(ابن الجزري)یش گوتوویەتی:

..... وَللتَّفَشِّي (الشِّينُ) ..... .

پلەکانی (التفشّي):

١- ئەگەر (شدَّة)داربوو، وەك: (الشَّيطان)، (الشَّاكرين).

٢- ئەگەر زەننەداربوو، وەك: (الرُّشْد)، (اشْتَرى).

٣- ئەگەر بزواو بوو، وەك: (يَغشَى)، (يخشَى).[٨٤]

[٨٤] بڕوانە: تيسير الرحمن ل ٩٣، الجامع الكبير في علم التجويد: (١٤٤/٢).

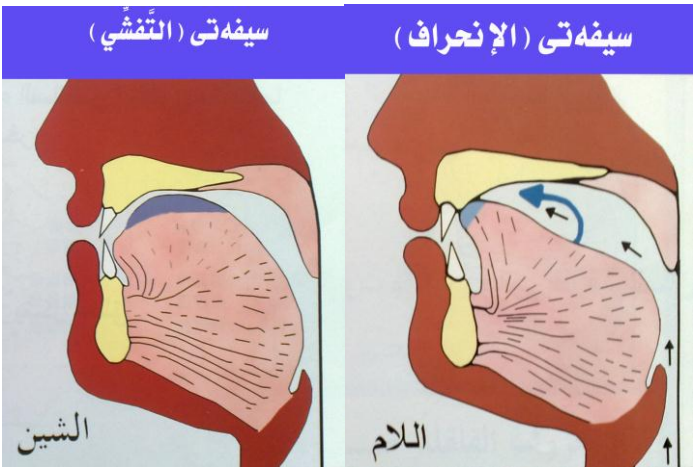

سیفەتی شەشەم: (التَّكرير)

لە زمانەوانیدا: دووبارە بوونەوە.

لە زاراوەشدا: لەرینەوەی سەر زمان لەکاتی دەربڕینی پیتەکەدا.

پیتەکانی: تەنها پیتی (ر)یە.

(ابن الجزري)یش دەڵێت:

.....وَالرَّا، وَبِتَكْرِيرٍ جُعِلْ .....

مەبەستیش لە باسکردنی ئەم سیفەتە خۆ پاراستن و دوور کەوتنەوەیە لێی نەك جێبەجێکردنی، ئەمەش ئەوە ناگەیەنی کەخوێنەر بەتەواوی زمانی لەجوولّە بخات بەڵکو پێویستە سەری زمانی وبەشێك لەپشتەوەی بەتوندی بنوسێنێ بە پووکی بڕەڕی سەرەوە لەگەڵ هێشتنەوەی بۆشاییەکی زۆر تەسك بۆ چوونەدەرەوەی بەشێك

لـەدەنگی پیتەکـە، چـونکە پیتـی (ر) پیتێکـی مامناوەنـدە لـەنێوان هەردووسیفەتی (الشدَّة)و (الرِّخاوة)دا.

پلەکانی (التّکریر)

١- ئەگەر (شدَّة)داربوو، وەك: (الرَّحمن الرَّحیم)

بۆیە (ابن الجزري) دەڵێت:

..... وَأَخْفِ تَكْرِيراً إِذَا تُشَدَّدُ

واتە: ئەگەر پیتی (ر) (شدّة)داربوو (تکریر)ەکەی بشارەوە.

چـونکە پیتـی (مشـدّد) دوو پیتـەو (تکریـر)ی زیـاترەو پێویسـتە زیادەڕەوی تێدا نەکرێت.

٢- ئەگەر زەننەدارببوو، وەك: (یرْجون)

١- ئەگەر بزواو بوو، وەك: (نَرَى).[٨٥]

سیفەتی حەوتەم: الإستطالة

لەزمانەوانیدا: درێژ کردنەوە.

لەزاراوەشـدا: درێـژ کردنـەوەی مـەخرەج لەسـەرەتای قـەراخی لایـەکی زمانەوە (یان هەردوولای) تا کۆتایی.

پیتەکانی: تەنها پیتی (ض) دە.

پێشەوا (ابن الجزري)یش دەڵێت:

والضَّاد باستطالة ومخْرَج مَيِّزْ من الظَّاء ... ...

[٨٥] بڕوانە : الجامع الكبير في علم التجويد: (٢/١٤٠).

پلەکانی (الإستطالة):

بەهێزترینە ئەگەر (مشدّد) بوو پاشان ئەگەر زەنناەداربوو پاشانیش ئەگەر بزواو(متحرك)بوو.[٨٦]

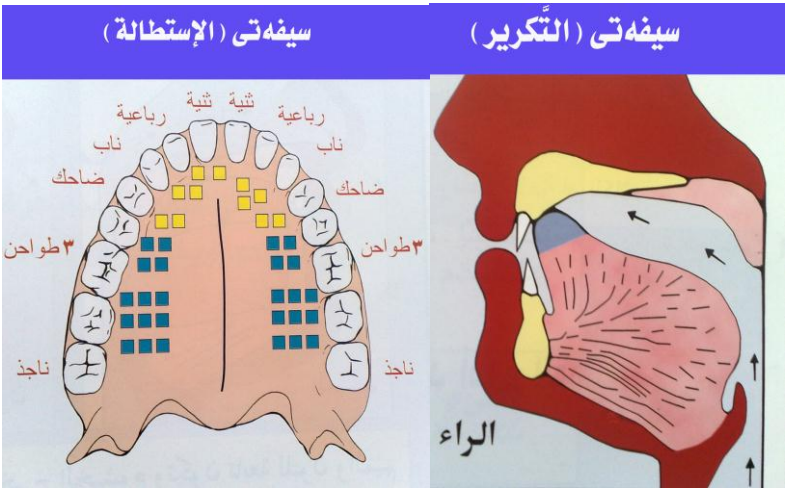

[٨٦] **سەرچاوەی پێشوو (١٤٨/٢).**

پاشماوە: زۆرێك لەپێشەوایانی ئەم زانستە دوو سیفەتی تریان بۆ سیفەتە هەمیشەییە بێدژەکان زیاد کردووە، کە بریتین لە سیفەتی (الخفاء) و(الغنّة)،[٨٧] بۆیە بەگرنگی دەزانم لێرەدا باسێکیان لێوە بکەم:

سیفەتی یەکەم: شاراوەیی (الخَفاء)

(الخفاء) لەزمانەوانیدا: شاراوەیی

لەزاراوەشدا: شاراوەیی دەنگی پیتەکە لەکاتی دەربڕینیدا.

پیتەکانی: (ھ، پیتەکانی مەدد)، کەلەوشەی (هاوي)دا کۆبوونەتەوە.

(السَّمنودي) دەڵێت:

وَ(الهَاءُ مَعْ حُرُوفِ مَدٍّ) لِلْخَفَا .....

هۆی ناونانی: لەبەر شاراوەییان لەکاتی دەربڕیندا.

هۆی شاراوەیی (الخفاء) لەم پیتانەدا:

یەکەم: پیتی (ھ):

لەبەر لاوازی سەرجەم سیفەتەکانی و، دووری مەخرەجەکەی بۆیە پێویستە قورئانخوێن بەئاگاداری (تحفُّظ)ەوە ئەم پیتە دەربڕێت.

چۆنێتی چارەسەرکردنی:

ئەگەر زەننەداربوو: دەربڕینی (ھ)ی زەننەدار قورسترە لەدەربڕینی (ھ)ی بزواو، بۆیە چارەسەرکردنی بە تەسککردنەوەی مەخرەجەکەی وئاشکراکردنی سیفەتەکانی دەبێت بەتایبەت هەردوو سیفەتی

[٨٧] بڕوانە: نهاية القول المفيد ل ٨٦-٨٧، الروضة الندية شرح متن الجزرية ل ٢٨- ٢٩.

(الهمس)و (الرِّخاوة) واتە: لەکاتی دەربڕیندا نیوەی هەواو نیوەکەی تریشی دەنگ بێت.

ئەگەر بزواو بوو: پێویستە لەکاتی دەربڕینیدا پەلەی تێدا نەکرێت و درێژیش نەکرێتەوە، بەلأم ئەگەر ڕاناو (ضمير)بوو بە مەددی (صلة)ی بچووك یان گەورە درێژدەکرێتەوە.[٨٨]

دووەم: پیتەکانی مەدد:

چونکە مەخرەجیان مەزەندەکراو (مُقَدَّر)ەو لەشوێنێکی دیاریکراوەوە دەرناچن بەڵکو پیتی هەوایین و لەگەڵ هەوای بۆشایی (جوف)دا دێنە دەرەوەو دەنگیان لەگەڵ هەوادا دەشارێتەوە لەبە فراوانی مەخرەجەکەیان.

چارەسەری شاراوەیی (الخفاء)ی پیتەکانی مەدد:

بەهێزکردنی ئەم پیتانە ئەویش بەدرێژکردنەوەی دەنگ بۆماوەیەك کەمترینی (٢) جووڵەبێت، چونکە بێ درێژکردنەوەیان مانای وشەکە دەگۆڕێت، وەك: (يقُول) دەبێتە (يَقُل).

جاری واش هەیە ماناکە خراپ (فاسد) دەکات، وەك: ﴿فَسَقَىٰ لَهُمَا﴾ دەبێتە (فَسَقَ لَهُمَا)!!

[٨٨] بڕوانە: تيسير الرحمن ل ١٠٥– ١٠٧.

سیفەتی دووەم: مینگە (الغنة)

مینگە: دەنگێکی خۆشە، هاوەڵێەتی هەردوو پیتی (م، ن) دەکات، بەڵام مینگەی پیتی (م) لەپیتی (ن) زیاترە.

خاوەنی (السلسبيل الشافي) دەڵێت:

وغُنَّةٌ صَوْتٌ لَذيذٌ زُكِّبا في النُّونِ والمِيمِ عَلَي مَراتِبا

هەندێ لەزانایان دەڵێن ئەم دەنگە لەدەنگی ئاسك و، بۆڕەی مانگاو، بای نێوگەڵای درەخت دەچێت.[٨٩]

پیتەکانی: (ن، م)

پلەکانی مینگە:

قورئان خوێنی بەڕێز، لەسەر ڕای بەناوبانگ (مشهور)مینگە دەبێت بە پێنج پلەوە:

١- تەواوترین: لە نون و میمی(شدّة)داردا:

أ- لەیەك وشەدا:

﴿إِنَّ﴾، ﴿يَمُنُّونَ﴾، ﴿هَمَّتْ﴾، ﴿وَعِندَهُ أُمُّ الْكِتَابِ﴾.

ب- لەدوو وشەدا: ئەمیش چوار جۆرە:

- **تێهەڵکێشی نونی زەنندەدارو (تنوين) لە پیتی نون و میمدا ﴿إِن نَّشَأْ﴾، ﴿مِن مَّالِ اللَّهِ﴾**
- **تێهەڵکێشی پیتی (م) لە (م)دا ﴿كَم مِّن فِئَةٍ﴾.**

[٨٩] بڕوانە: الجامع المفيد في صناعة التجويد للسّنهوري ل ٣٦٧.

- **تێهەڵکێشی (متجانسين) پیتی (ب)ی زەننەدار لە (م)دا:**
﴿يابُنَيَّ ارْكَب مَّعَنَا﴾
- **تێهەڵکێشی لامی (شمسي) لەنوندا ﴿إِلَى النُّورِ﴾، ﴿عَنِ النَّعِيمِ﴾ (ابن الجزري)یش دەڵێت:**

وأظْهر الغُنَّة من نُون ومِنْ ميمٍ إذا ما شُدِّدا ..... .

٢- تەواوتر: لە تێهەڵکێشکردنی ناتەواودا (الإدغام الناقص)، واتە تێهەڵکێشی نونی زەننەدارو (تنوين) لە پیتی(ي) و(و)دا وەک: ﴿فَمَن يُؤْمِن﴾، ﴿سراجاً وهّاجا﴾

٣- تەواو: لە نون و میمی شاراوە (مُخفی)دا، هەروەها هەڵگەڕاندنەوە (إقلاب)یش دەگرێتەوە:

﴿ هَـٰذَا يَوْمُ ٱلْفَصْلِ ٱلَّذِى كُنتُم بِهِۦ تُكَذِّبُونَ ﴾ (الصّافات٢١)

﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلْمَلَإِ مِنۢ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ مِنۢ بَعْدِ مُوسَىٰٓ ﴾ (البقرة ٢٤٦)

٤- ناتەواو: لە نون و میمی زەننەدار و ئاشکرادا .
وەک: ﴿يَنْحِتُون﴾ ، ﴿لَكُمْ دِينُكُمْ﴾

٥- ناتەواوترین: لە نون و میمی بزواو (متحرك)دا.
﴿يُنَادَوْنَ﴾، ﴿نُودِيَ﴾، ﴿مِنَ السَّمَآءِ مَآءً ...﴾ [٩٠]

[٩٠] **بڕوانە: تيسير الرحمن في تجويد القرآن ل ١١٠-١١١، هداية القاري للمرصفي ل٩٤-٩٥، الجامع الكبير في علم التجويد:(١٥٢/٢-١٥٦) .**

کەواتــە مینگــە ســیفەتێکی وابەســتەیە بــەپیتی (م)و (ن)ەوە، بــەڵام لەدووشــێوەی کۆتاییــدا دەرناکــەوێت و لەهەرســێ شــێوەی ســەرەتادا پێویستە دەربخرێت و ئەندازەی دوو جوولّە (حركة) درێژ بکرێتەوە، بەڵام لەدوو پلەی کۆتاییدا لەیەك جوولّە (حركة) زیاتر درێژ ناکرێنەوە.

تێبینی:

یەکەم: مەبەست لەتەواو و ناتەواوی لەسێ پلەی سەرەتادا:

(بــەهێزی مینگەو،تــەواوی پشــت بەســتن بــە (خیشــوم)و، ناتــەوای مینگە)یە.

بەڵام هەندێك لە زانایان دەڵێن مەبەست پێی درێژکردنەوەی مینگەکانە لەڕووی کات (زمن)ەوە، واتە لەپلەی یەکەمدا زیاتر درێژدەکرێتەوەو، دووەمیش لەیەکەم کەمترو، سێیەمیش لەدووەم کەمتر.[91]

دووەم: لەکاتی دەربڕینی مینگەدا دەنگی پیتەکە یان سیفەتەکەی لە کەپوو (خیشوم)ەوە دەردەچێت، نەك پیتەکە خۆی.

سێیەم: مینگەی پیتی (ن) بەهێزترە لەمینگەی پیتی (م).[92]

[91] بڕوانە: تیسیر الرحمن ل ١١١، فتح رب البرية شرح المقدمة الجزرية : ل ٣٠.

[92] بڕوانە: نهاية القول المفيد ل ٨٧.

گەورەکردن و بچووککردنی مینگە:

مینگە شوێنی پیتی پاش خۆی دەکەوێت، واتە: گەورە دەکرێت ئەگەر بەدوای نونی زەننەدارو(تنوین)دا یەکێك لەپیتەکانی (إستعلاء) هاتبوو، ئەمەش لەحاڵەتی شاردنەوە (إخفاء)دا دەبێت کاتێك دەگات بە هەر پێنج پیتی (ص، ض، ط، ظ، ق).

خاوەنی (التحفة) دەڵێت:

..... وَتَتْبَعُ الأَلِفْ مَا قَبْلَهَا ، وَالْعَكْسُ فِي الْغَنِّ أُلِفْ

هەروەها خاوەنی (السلسبيل الشافي)یش دەڵێت:

وفخِّم الغُنَّة إن تلاها حروفُ الاستعلاءِ لا سواها

نموونە:

﴿ يُنصَرُون، مِن صَلْصَالٍ، ريحاً صرصرا، مَنضُود، لَمن ضرُّه، وكلّاً ضربْنا، ينطقون، مِن طِين، حلالاً طيّبا، يَنظُرُون، إن ظنًّا، ظلّاً ظليلاً، يَنقَلِبون، مِن قَبْلِ، عليمٌ قدير﴾ [٩٣]

بەڵام ئەگەر بەدوای نونی زەننەدارو (تنوین)دا پیتەکانی تری (إخفاء) هاتن ئەوا مینگەیان بچووك دەکرێتەوە، وەك:

﴿ الإنسَان، كُنتُم، مِن شَيء، أنفَقتُم ﴾

[٩٣] بڕوانە: مذكرة في التجويد (١١/٢)، نهاية القول المفيد ل ١٥٨-١٥٩.

پیت و سیفەتە بەهێزو لاوازەکان

سیفەتە لازمەکان لەڕووی بەهێزی و لاوازیەوە دەکرێن بە سێ بەشەوە :

١- سیفەتە بەهێزەکان: (١١) سیفەتن:

(الجهر)و (الشِدّة)و (الإستعلاء)و (الإطباق)و (الصفير)و (القلقلة)و (الإنحراف)و (التكرير)و (التفشّي)و (الإستطالة)و (الغنّة).

٢- سیفەتە لاوازەکان: (٦) سیفەتن:

(الهمس)و (الرخاوة)و (الإستفال)و (الإنفتاح)و (اللين)و (الخفاء).

٣- سیفەتی بەهێزو لاوازیان تێدانیە: (الإصمات)و (الإذلاق)و (البينيّة) [واتە: نێوان (الشدّة)و (الرِّخاوة)]

هەروەها پیتەکانیش دەکرێن بەپینج بەشەوە:

١- بەهێزترین: (١) پیت: (ط) چونکە هەموو سیفەتەکانی بەهێزن.

٢- بەهێز: (٨) پیت: (ب، ج، د، ص، ض، ظ، ق) چونکە سیفەتە بەهێزەکانی لەلاوازەکانی زیاترە.

٣- مامناوەند: (٥) پیت: (ء، غ، ل، م، ن)، چونکە سیفەتە بەهێزو لاوازەکانی یەکسانە.

٤- لاواز: (١٠) پیت: (ت، خ، ذ، ز، س، ش، ع، ك، هەردوو پیتی (اللين): و، ي) چونکە سیفەتی لاوازیان زیاترە.

٥- لاوازترین: (٧) پیت:

(٤)پیتیان: (ث، ح، ف، ه)هەموو سیفەتەکانیان لاوازە، لەهەمووشیان لاوازتر پیتی (ه) لەبەر سیفەتی (الخفاء).

(٣) پیتیشان: (ا، و، ي) واتە پیتەکانی مەدد، تەنها یەك سیفەتی بەهێزیان تێدایە، ئەویش سیفەتی (الجهر).[٩٤]

[٩٤] بڕوانە: تیسیر الرحمن ل ١١٧- ١١٨.

خوێنەری بەڕێز! سەبارەت بەدیاریکردنی سیفەت وپیتە بەهێزو لاوازەکان چەند ڕاوبۆچونێکی تریش هەیە، بەڵام ئەمەی کەباسمانکرد بەهێزترینیانە، خوای گەورەش زاناترە.

بۆزیاتر شارەزابوون سەیری ئەم سەرچاوانە بکە:

نهاية القول المفيد ل ٩١- ٩٣، حق التلاوة: ٣٣٨- ٣٣٩، الجامع الكبير (٢/١٩٥- ٢٠١)

خشتەی سیفەتی پیتەکان

پیتەکان	سیـــفەتـەکـان							پلەی پیتەکە
	١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	
الهمزة	جهري	شديد	مستفل	منفتح	مصمت			مامناوەند
الباء	جهري	شديد	مستفل	منفتح	مذلق	مقلقل		بەهێز
التاء	مهموس	شديد	مستفل	منفتح	مصمت			لاواز
الثاء	مهموس	رخوي	مستفل	منفتح	مصمت			لاوازترين
الجيم	جهري	شديد	مستفل	منفتح	مصمت	مقلقل		بەهێز
الحاء	مهموس	رخوي	مستفل	منفتح	مصمت			لاوازترين
الخاء	مهموس	رخوي	مستعل	منفتح	مصمت			لاواز
الدال	جهري	شديد	مستفل	منفتح	مصمت	مقلقل		بەهێز
الذال	جهري	رخوي	مستفل	منفتح	مصمت			لاواز
الراء	جهري	متوسط	مستفل	منفتح	مذلق	منحرف	مكرّر	بەهێز
الزاي	جهري	رخوي	مستفل	منفتح	مصمت	صفيري		لاواز
السين	مهموس	رخوي	مستفل	منفتح	مصمت	صفيري		لاواز
الشين	مهموس	رخوي	مستفل	منفتح	مصمت	متفشٍ		لاواز
الصاد	مهموس	رخوي	مستعل	مطبق	مصمت	صفيري		بەهێز
الضاد	جهري	رخوي	مستعل	مطبق	مصمت	مستطيل		بەهێز
الطاء	جهري	شديد	مستعل	مطبق	مصمت	مقلقل		بەهێزترين
الظاء	جهري	رخوي	مستعل	مطبق	مصمت			بەهێز
العين	جهري	متوسط	مستفل	منفتح	مصمت			لاواز
الغين	جهري	رخوي	مستعل	منفتح	مصمت			مامناوەند
الفاء	مهموس	رخوي	مستفل	منفتح	مصمت			لاوازترين
القاف	جهري	شديد	مستعل	منفتح	مصمت	مقلقل		بەهێز
الكاف	مهموس	شديد	مستفل	منفتح	مصمت			لاواز
اللام	جهري	متوسط	مستفل	منفتح	مذلق	منحرف		مامناوەند
الميم	جهري	متوسط	مستفل	منفتح	مذلق	غنّة		مامناوەند

پیتەکان	سیـــفەتـەکـان							پلەی پیتەکە
	١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	
النون	جهري	متوسط	مستفل	منفتح	مذلق	غنّة		مامناوەند
الهاء	مهموس	رخوي	مستفل	منفتح	مصمت	خفاء		لاوازترين
(و)ی بزواو	جهري	رخوي	مستفل	منفتح	مصمت			لاواز
(ي)ی بزواو	جهري	رخوي	مستفل	منفتح	مصمت			لاواز
پیتی مەدد	جهري	رخوي	مستفل	منفتح	مصمت	خفاء		لاوازترين
پیتی لین (و،ی)	جهري	رخوي	مستفل	منفتح	مصمت	لين		لاواز

تەواوکردنی جووڵەکان (إتمامُ الحركات)

پێویستە لەسەر قورئان خوێن:

- لەکاتی دەربڕینی پیتێکی سەردار (مفتوح)دا دەمی بکاتەوە وەک کردنەوەی لەکاتی دەربڕینی پیتی ئەلیفدا.

- لەکاتی دەربڕینی پیتێکی بۆردار (مضموم)یشدا هەردوولێوی خڕکاتەوە وەک خڕکردنەوەی لەکاتی دەربڕینی پیتی واودا.

- لەکاتی دەربڕینی پیتی ژێردار (مكسور)یشدا شەویلگەی خوارەوەی دابەزێنێ وەک دابەزاندنی لەکاتی دەربڕینی پیتی (ي)دا.

- بەڵام پیتی زەننەدار لەمەخڕەجی بنەڕەتی (أصلي) خۆیەوە دەردەچێت بێ ئەوەی هیچ کام لەوانەی سەرەوەی لەگەڵدابێت.[٩٥]

خۆ ئەگەر قورئان خوێن ئەمانەی جێبەجێنەکرد ئەوا خوێندنەکەی ناتەواوە، تەنانەت زانای گەورەی وەک (أحمد الطِّيبي) دەڵێت هەڵەی ئەو کەسە لەڕووی واتاوە لە هەڵەی ئاشکرا (اللحن الجليّ) ناشیرینترە، ئەوەتا لە مەتنەکەیدا[٩٦] دەڵێت:

وَكُلُّ مَضْمُومٍ فَلَنْ يَتِمَّا ... إِلَّا بِضَمِّ الشَّفَتَيْنِ ضَـمًّا

وَذُو انْخِفَاضٍ بِانْخِفَاضٍ لِلْفَمِ ... يَتِمُّ وَالْمَفْتُوحُ بِالْفَتْحِ افْهَمِ

إِذِ الْحُرُوفُ إِنْ تَكُنْ مُحَرَّكَهْ ... يَشْرَكُهَا مَخْرَجُ أَصْلِ الْحَرَكَهْ

أَيْ مَخْرَجُ الْوَاوِ وَمَخْرَجُ الْأَلِفْ ... وَالْيَاءُ فِي مَخْرَجِهَا الَّذِي عُرِفْ

---

[٩٥] أطلس التجويد ل ٨٩.

[٩٦] المفيد في علم التجويد ل ٧.

فَإِنْ تَرَ الْقَـارِئَ لَنْ تَنْطَبِقَا شِفَاهُهُ بِالضَّمِّ كُنْ مُـحَقِّقَا

بِأَنَّهُ مُنْتَقِصٌ مَا ضَــمَّا وَالْوَاجِبُ النُّطْقُ بِهِ مُتَـمَّا

كَذَاكَ ذُو فَتْحٍ وَذُو كَسْرٍ يَجِبْ إِتْمَامُ كُلٍّ مِنْهُمَا افْهَمْهُ تُصِبْ

فَالنَّقْصُ فِي هَذَا لَدَى التَّأَمُّلِ أَقْبَحُ فِي الْمَعْنَى مِنَ اللَّحْنِ الْجَلِي

إِذْ هُوَ تَغْيِيرٌ لِذَاتِ الْحَرْفِ وَاللَّحْنُ تَغْيِيرٌ لَهُ بِالْوَصْـفِ

بەشی پێنجەم
سیفەتە کاتیەکان (الصفات العرضية)

سیفەتە کاتیەکان (الصفات العارضة): ئەو سیفەتانەن کە تەواوکەری پیتەکەن و لەهەندێ حاڵەتی دیاریکراودا تووشی پیت دەبن و لەهەندێ حاڵەتیشدا لەبەر هۆکارێ لەهۆکارەکان لێی جیادەبنەوەو، ژمارەشیان یازدە سیفەتە، لەم بەشەدا باسیان لێوە دەکەین.

ئەمەش سیفەتەکانن:

(الإظهار)و (الإدغام)و (الإخفاء)و (الإقلاب)و (الترقيق)و (التفخيم)و (المدّ)و (القصر)و (التحريك)و (الإسكان)و (السَكت).[٩٧]

العلاّمة (السمّنودي) لەبارەیانەوە دەڵێت:[٩٨]

إِظْهَارٌ ادْغَامٌ وَقَلْبٌ وَكَذَا إِخْفَا وَتَفْخِيمٌ وَرِقٌّ أُخِـذَا
وَالمَدُّ وَالقَصْرُ مَعَ التَّحَرُّكِ وَأَيضًا السُّكُونُ وَالسَّكْتُ حُكِي

[٩٧] بڕوانە: حق التلاوة ل ٢١٣و٢٣٨

[٩٨] لآلئ البيان في تجويد القرآن: إبراهيم على شحاتة السمنودي ل ٤.

گەورە کردن و بچووککردن (التفخيم والترقيق)

گـەورەکردن (التفخـيم): لـەزاراوەدا قەڵەویەکـە دەچـێتە نـاو لەشـی پیتەکەوە، واتە: ناوی دەم پڕدەکات لەدەنگی ئەوپیتە.[٩٩]

پیتەکانی زمانی عەرەبی لەڕووی گەورەو بچووکی (تفخیم و ترقیق)ەوە دەکرێن بەسێ بەشەوە:

١- ئەو پیتانەی هەمیشە بەگەورەیی (مفخّم) دەخوێنرێنەوە.

٢- ئەو پیتانەی هەمیشە بەبچووکی (مرقَّق) دەخوێنرێنەوە.

٣- ئـەو پیتانـەی هەنـدێ جـار بەگـەورەیی‌و، هەنـدێ جـاریش بەبچووکی دەخوێنرێنەوە.

یەکەم: ئەو پیتانەی هەمیشە بەگەورەیی دەخوێنرێنەوە:

ئەو پیتانەی هەمیشە بەگەورەیی دخوێنرێنەوە بریتین لە (٧) پیتەکەی (إستعلاء: خص ضغط قظ)، لەنێویشیاندا پیتەکانی (إطباق) سیفەتی گەورەکردنیان زیاترە (ص، ض، ط، ظ)

(ابن الجزري) دەڵێت:

وَحَرْفَ الاسْتِعْلاَءِ فَخِّمْ وَاخْصُصَا الاطْبَاقَ أَقْوَى نَحْوَ قَالَ وَالْعَصَا

بەڵام بەشێوەیەکی گشتی ڕیزبەندییان- لەگەورەترینەوە- بەم شێوەیە دەبێت: (ط، ض، ص، ظ، ق، غ، خ)[١٠٠]

---

[٩٩] بڕوانە: نهاية القول المفيد ل ١٢٧.

[١٠٠] بڕوانە: أحكام قراءة القرآن للحصري ل ١٤٩.

پلەکانی پیتەکانی (الإستعلاء)[١٠١]

سەبارەت بەپلەی هەر یەکێك لەم پیتانە زانایان دوو بۆچوونیان هەیە:

بۆچوونی یەکەم:

بۆچوونی(ابن الطحان الأندلسي)یە کە دەڵێت هەر یەکێك لەم پیتانە سێ پلەیان هەیە:

پلەی یەکەم: گەورەترینیانە، ئەگەر سەر (فتحة) دار بوون.

وەك: ﴿ طَالوت، الضَّالون، صَاحبُكم، الظَّالمون، قَال، خَلا، ظَلَم ﴾

پلەی دووەم: ئەگەر بۆر (ضمّة) دار بوون.

وەك: ﴿ طُوبى، يقُول، لا تَخُونوا ﴾

پلەی سێیەم: ئەگەر ژێر(كسرة) دار بوون.

وەك: ﴿ طِبتم، قِيل، خِزي﴾

بەلاّم ئەگەر زەننە (سكون)ی هەبوو، سەیری پیتی پێشەوەی دەكرێت، ئەگەر:

- **پیتی پێشەوەی سەر (فتحة)ی هەبوو، ئەوە لەپلەی یەكەمدایە.**
  وەك: ﴿ أَيَطمع، أَضْغاث، أَصْلابكم، أَظْلم، يَغْلِب، مَقْرَبَة، أَخْرجكم ﴾
- **پیتی پێشەوەی بۆر (ضمة)ی هەبوو لەپلەی دووەمدایە.**
  وەك: ﴿ لِيُطْفئوا، يُصْرف، مُظْلمون، أن تُقْبل، يُغْفر﴾

---

[١٠١] **بڕوانە: النشر في القراءات العشر لابن الجزري (٢٤٦/١)، فتح رب البرية ل ١١، الجامع الكبير في فن التجويد (١٦٩/٢– ١٧١).**

- **پیتی پێشەوەی ژێر (كسرة)ی هەبوو لەپلەی سێیەمدایە.**
وەك: ﴿ إِطْعام، إضْرِبْ، أفرِغْ، شِقْوتُنا، إِخْراجاً ﴾

بۆچوونی دووەم:

هەر یەكێك لەم پیتانە پێنج پلەیان هەیە، ئەم بۆچوونەش پەسەندكراوە لەلای (ابن الجزري) ڕەحمەتی خوای لێ بێ:

پلەی یەكەم: گەورەترینیانە، ئەگەر سەر (فتحة) یان هەبێ و بەدوایاندا پیتی ئەلیف هاتبێ. وەك:
﴿ طَابَ، ضَاقَ، صَابِراً، يُظَاهِرُونَ، يُقَاتِلُونَ، غَآئِبِينَ، خَآئِبِينَ﴾

پلەی دووەم: ئەگەر سەر (فتحة)یان ببێ و بەدوایاندا پیتی ئەلیف (الألف) نەهاتبێ.
وەك: ﴿ طَبَعَ، ضَرَبَ، صَدَقَ، ظَلَّ، قَتَلَ، غَفَر، خَلَقَ ﴾

پلەی سێیەم: ئەگەر بۆر (ضمة) یان هەبێت.
وەك: ﴿ طُبِعَ، صُرِفَتْ، ضُرِبَتْ، يَظُنُّونَ، قُتِلَ، غُلِبَت، خُلِقَتْ ﴾

پلەی چوارەم: ئەگەر زەننەدار (ساكن) بوو .
وەك: ﴿ يَطْبَعُ، يَضْرِبُ، أَصْبَرَهُمْ، يَظْلِم، يَقْتُلْ، يَغْلِبْ، يَخْلُقُ﴾

پلەی پێنجەم: ئەگەر ژێر (كسرة) یان هەبوو.
وەك: ﴿ طِبَاقاً، ضِرَاراً، صِرَاطاً، ظِلاًّ، قِتَالاً، غِشَاوَةٌ، خِفَافاً ﴾

(العلاّمة المُتَولِّي) بەهۆنراوە باسی هەردوو بۆچوونەکەی کردووە:[١٠٢]

بۆچوونی یەکەم:

ثُمَّ الْمُفَخَّمَاتُ عَنْهُمْ آتِيَهْ عَلَى مَرَاتِبٍ ثَلاَثٍ ، وَهِيَهْ:

مَفْتُوحُهَا،مَضْمُومُهَا،مَكْسُورُهَا وَتَابِعٌ مَا قَبْلَهُ سَاكِنُهَا

فَمَا أَتَى مِنْ قَبْلِهِ مِنْ حَرَكَهْ فَافْرِضْهُ مُشْكَلاً بِتِلْكَ الْحَرَكَهْ

بۆچوونی دووەم:

وَقِيلَ:بَلْ مَفْتُوحُهَا مَعَ الأَلِفْ وَبَعْدَهُ الْمَفْتُوحُ مِنْ دُونِ أَلِفْ

مَضْمُومُهَا،سَاكِنُهَا، مَكْسُورُهَا فَهَذِهِ خَمْسٌ أَتَاكَ ذِكْرُهَا

فَهْيَ وَإِنْ تَكُنْ بِأَدْنَى مَنْزِلَهْ فَخِيمَةٌ قَطْعاً مِنَ الْمُسْتَفِلَهْ

فَلاَ يُقَالُ إِنَّهَا رَقِيقَهْ كَضِدِّهَا، تِلْكَ هِيَ الْحَقِيقَهْ

تێبینی:

١- ئەگەر پیتی (خ)ی زەننەدار پێشەوەی (كسرة) بوو، بەڵام بەدوایدا پیتی (ر)ی گەورە هاتبوو، پێویستە پیتی (خ) بەوپەڕی گەورەییەوە بخوێنرێتەوە لەبەر پیتی (ر)[١٠٣]

وەك: ﴿وَيُخۡرِجُكُمۡ إِخۡرَاجٗا﴾ (نوح:١٨) ﴿وَقَالَتِ ٱخۡرُجۡ عَلَيۡهِنَّ﴾ (يوسف:٣١)

(العلامة المتولي) دەڵێت:[١٠٤]

وخاءُ إخراج بتفخيمٍ أتت من أجل راءٍ بعدها إذْ فُخِّمتْ

---

[١٠٢] فتح رب البرية ل ١٢.

[١٠٣] بڕوانە: الجامع الكبير في فن التجويد (١٧٣/٢).

[١٠٤] هداية القاري إلى تجويد كلام الباري ل ٦٠.

دووەم: ئەو پیتانەی کە هەمیشە بە بەبچووکی دەخوێنرێنەوە

هەموو پیتەکانی (إستفال) بەبچووکی دەخوێنرێنەوە جگە لە پیتی ئەلیف و، لامی وشەی پیرۆزی (الله)و، پیتی (ر).

واتە :(ء، ب، ت، ث، ج، ح، د، ذ، ز، س، ش، ع، ف، ك، م، ن، ه، و، ي) (ابن الجزري) دەڵێت:

فَرَقِّقَنْ مُسْتَفِلًا مِنْ أَحْرُفِ .....

سێیەم: ئەوپیتانەی هەندێ جار بەگەورە و هەندێ جاریش بە بچووك دەخوێنرێنەوە.

ئەمانەن:

ئەلیف و، پیتی (ر)و، لامی وشەی پیرۆزی (الله) و، پشت بەخوای گەورە لێرەدا باسیان دەکەین:

پیتی (ر)

پیتی (ر) سێ حاڵەتی هەیە چونکە جاری واهەیە بەگەورەو جاری واش هەیە بەبچووك و جاری واش هەیە بەهەردوو حاڵەتەکە دەخوێنرێتەوە:

یەکەم: پیتی (ر) لەحاڵەتی گەورەیی (تفخیم)دا:[١٠٥]

١- ئەگەر خۆی سەر (فتحة) ی هەبوو.
وەك: ﴿ رَحمَتِ رَبّك، أَرَءَيتَ، أَلَم تَرَ إِلى رَبِّك، يَرَونه، تَفرَحون ﴾

٢- ئەگەر خۆی زەنناەدار بێ و پیتی پێشەوەی سەر (فتحة) ی هەبێ.
وەك: ﴿ أَرْسَلنَا، أَرْبَعِين، مَرْجِعِكُم، مَرْيَم، لا تَذَرْ ﴾

٣- ئەگەر خۆی بەهۆی وەستانەوە زەنناەی هەبوو، هەروەها پیتی پێشتریش زەنناەی هەبوو- بەمەرجێك پیتی (ي) نەبێت- و پیتی پێش ئەویش سەر(فتحة)ی هەبێ، یان پیتە زەنناەدارەکە ئەلیف بێت: ﴿وَالْفَجْرِ، القَدْرِ، النَّار، القرَار ﴾

٤- ئەگەر بۆر (ضمة) ی هەبوو.
وەك: ﴿ كَفَرُواْ، الرُّعب، رُوحُ القُدُس، سَنَفرُغ، تَعرُج ﴾

٥- ئەگەر خۆی زەنناەدار بێ و پیتی پێشەوەی بۆر (ضمة) ی هەبێ.
وەك: ﴿ المُرْسَلُون، القُرْءَان، بِقُرْبَان، أنِ اشكُرْ، عُرْضة ﴾

---

[١٠٥] **بڕوانە: تیسیر الرحمن ١٤٦-١٤٨.**

٦- ئەگەر خۆی بەهۆی وەستانەوە زەننەی هەبێ و، پیتی پێشتریش زەننەو پێشتریش بۆر (ضمّة)ی هەبێ:

﴿وَلِلَّهِ عَٰقِبَةُ ٱلۡأُمُورِ﴾ **الحج**: (٤١)، ﴿إِنَّهُۥ ظَنَّ أَن لَّن يَحُورَ﴾ **الإنشقاق**: (١٤).

٧- ئەگەر خۆی زەننەدارو لەهەمان وشەدا پیتی پێشەوەی ژێر (كسرة)ی (أصلي) هەبێت بەلأم پیتی دواوەی یەكێك بێت لەپیتەكانی (إستعلاء: خُصَّ ضَغطٍ قِظ) بەمەرجێك (كسرة)ی نەبێت، ئەمیش تەنها لەم پێنج وشەدا پرووبداوە:

﴿ قِرطَاس، فِرقَة، وإِرصَادا، مِرصَادا، لَبِالمِرصَاد﴾

(ابن الجزري) دەڵێت:

إِنْ لَمْ تَكُنْ مِنْ قَبْلِ حَرْفِ اسْتِعْلاَ .....

٨- ئەگەر خۆی زەننەی هەبێ و هەمزەیەكی گەیاندن (الوصل) لەپێشیەوە هاتبێت.

﴿ الذي ارْتضى ﴾، ﴿وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا ﴾

﴿ ارْجِعوا إلى أبيكم ﴾، ﴿ ارْجِعِي إِلَى رَبِّكِ ﴾

﴿ أَمِ ارْتَابُوا ﴾، ﴿ إِنِ ارْتَبْتُمْ ﴾

(ابن الجزري) دەڵێت:

..... أَوْ كَانَتِ الكَسْرَةُ لَيْسَتْ أَصْلاَ

دووەم: پیتی (ر) لەحاڵەتی بچووکی (مرقّق)یدا: [١٠٦]

١- ئەگەر خۆی ژێری هەبێ.

وەك: ﴿ تَجْرِي، رِزْقاً، جِبْرِيل، رِجال، رِحلة، زَكرِيَّا ﴾

(ابن الجزري) دەڵێت:

وَرَقِّقِ الرَّاءَ إِذَا مَا كُسِرَتْ .....

٢- ئەگەر خۆی زەنناەی هەبێ و پیتی پێشەوەی ژێر (كسرة)ی (أصلي) بێ و لەیەك وشەدا بێت، وە لە دوایەوە پیتێك لەپیتەكانی (استعلاء) نەبێ وەكو:

وەك : ﴿ فِرْعَوْن، الفِرْدَوْس، شِرْعَة، مِرْية، وانتَظِرْ، واستَغفِرْ، أشِرّ، صِرّ، ونُقِرّ، ويَقْدِرْ ﴾

(ابن الجزري) دەڵێت:

كَذَاكَ بَعْدَ الْكَسْرِ حَيْثُ سَكَنَتْ .....

٣- ئەگەر زەنناەی هەبوو بەهۆی وەستان (وقف)ەوە وبەدوای پیتێكی زەنناەداریشدا هاتبوو جگە لەپیتەكانی (إستعلاء)و پێش پیتە زەنناەدارەكەش ژێر (كسرة) هەبێت.

وەكو: ﴿السِّحْرِ، الذِّكْرِ، حِجْر﴾

٤- ئەگەر خۆی زەنناەی بەهۆی وەستان (وقف)ەوە هەبێ و لەپاش (ي) یەكی زەنناەدارەوە هاتبێت، جائەو (ي)یە پیتی مەدد بێت وەكو:

---

[١٠٦] بڕوانە : تيسير الرحمن ١٤٨-١٤٩.

﴿بَصِيرٌ، قدير﴾ **يان پيتى (لين) بێت، وەكو:** ﴿السَّيْرَ، ذلك خَير﴾

٥- ئەگەر لەكۆتايى وشەيەكدا زەننەى هەبوو، هەروەها پيتى پێشەوەيى ژێر (كسرة)ى (أصلي) هەبوو وە بە دوايدا لەوشەيەكى تردا پيتێكى (إستعلاء) هاتبوو، ئەم حاڵەتەش سێ جار لەقورئانى پيرۆزدا پرووياوە:

﴿وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ﴾ (لقمان١٨)

﴿فَٱصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلاً﴾ (المعارج ٥)

﴿أَنْ أَنذِرْ قَوْمَكَ﴾ (نوح ١)

٦- ئەگەر بەدوايدا پيتێكى لاركراو (مُمال) هەبوو، ئەم حاڵەتەش لەقورئانى پيرۆزدا يەك جار پرووياوە، (لە ريوايەتى (حفص)دا):

﴿وَقَالَ ٱرْكَبُواْ فِيهَا بِسْمِ ٱللَّهِ مَجْرٖىٰهَا وَمُرْسَىٰهَآ﴾ (هود ٤١)

پێشەوا (الشاطبي) دەڵێت:

وَلكِنَّهَا في وَقْفِهِمْ مَعْ غَيْرِهاَ تُرَقِّقُ بَعْدَ الْكَسْرِ أَوْ مَا تَمَيَّلاَ

سێیەم: پیتی (ر) لەنێوان هەردوو حاڵەتی (تفخیم)و (ترقیق)دا [١٠٧]

ئەمیش دوو حاڵەتە:

حاڵەتی یەکەم: بەگەورەیی و بەبچووکی دەخوێنرێتەوە بەلاّم بچووک باشترە، ئەمیش سێ جۆرە:

١- ئەگەر پیتی (ر) زەننەداربوو بەهۆی وەستانەوەو، بەدوایدا پیتێکی یای سڕاوە (محذوف) هاتبوو، ئەمە لەسێ وشەدا ڕوویداوە:

﴿ ونذُرِ ﴾ کەلە سوڕەتی (القمر)دا شەش جار هاتووە.

﴿ يَسْرِ ﴾ یەك جار لەسوڕەتی (الفجر: ٤)دا هاتووە.

﴿ أَسْرِ ﴾ پێنج جار هاتووە، سێ جاریان پیتی (ف)ی لەپێشەوەیەو دوو جاریشیان پیتی (و)، ئەمەش ناوی سوڕەت و ژمارەی ئایەتەکانیانە:

(هود:٨١)، (الحجر:٦٥)، (الدخان: ٣٢)، (طه: ٧٧)، (الشعراء: ٥٢)

جا ئەوەی بەباریکی دەیخوێنێتەوە سەیری بنەڕەتی وشەکان دەکات ئەویش پیتی (ي) سڕاوەیە، بۆیە وەستان (وقف) وەکو بەردەوامبوون (وصل) لێدەکات.

ئەو کەسەشی بەگەورەیی دەیخوێنێتەوە سەیری بنەڕەتی وشەکە ناکات، بەڵکو بەپیتێکی زەننەداری کاتی (عارض)ی دادەنێ.

---

[١٠٧] بڕوانە: تیسیر الرحمن ١٤٨-١٤٩.

٢- ئەگەر خۆی زەنندەو پیتی پێشەوەیشی ژێری بنەڕەتی (كسرٌ أصلي) بێ و گەیشتبێت بە پیتی (إستعلاء) بەمەرجێك ژێردار بێ.

ئەم جۆرەش یەكجار لەقورئانی پیرۆزدا ڕوویداوە:

﴿ فَكَانَ كُلُّ فِرۡقٖ كَٱلطَّوۡدِ ٱلۡعَظِيمِ ﴾ (الشعراء : ٦٣)

(ابن الجزري) دەڵێت:

وَالْخُلْفُ فِي فِرْقٍ لِكَسْرٍ يُوجَدُ .....

٣- ئەگەر خۆی زەنندەداربوو بەهۆی وەستانەوەو لە دوای پیتێكی زەنندەداری (استعلاء) هاتبێ و ئەویش لە دوای پیتێكی ژێردار (مكسور)ەوە هاتبێ.

هەروەها ئەم جۆرەش یەكجار لەقورئانی پیرۆزدا ڕوویداوە:

﴿ وَأَسَلۡنَا لَهُۥ عَيۡنَ ٱلۡقِطۡرِۖ ﴾ (سبأ : ١٢)

جائەوەی گەورەی دەكات سەیری پیتە (استعلاء)ەكە دەكات و، ئەوەشی بچووكی دەكاتەوە سەیری پیتە (استعلاء)ەكە ناكات بەڵكو سەیری (كسرة)ی پێش ئەو دەكات.

حاڵەتی دووەم: بەگەورەیی و بەبچووکی دەخوێنرێتەوە بەڵام گەورەکردن باشترە لە کاتی وەستان (وقف)دا:

ئەگەر خۆی زەننەی هەبوو بەهۆی وەستانەوە، بەڵام بە دوای پیتێکی زەننەداری (استعلاء)دا هاتبێ و ئەویش بە دوای پیتێکی ژێردار هاتبێ.

ئەمەش تەنها لەیەك وشەدا پرووپداوە:

﴿ٱدۡخُلُواْ مِصۡرَ﴾ (یوسف ٩٩)

(المتولي)دەڵێت:

واختِيرَ أَنْ يُوقَفَ مثلَ الوَصلِ في راء مصرَ القطرَ يَا ذَا الفَضلِ

پیتی (ل)

پیتی (ل) لەم حاڵەتانەی خوارەوەدا بەگەورەیی دەخوێنرێتەوە:

١- لامی وشەی پیرۆزی (اللە) ئەگەر سەر (فتحة) یان بۆر (ضمة) لەپێشیەوە هاتبوو.

وەك :﴿ قُلۡ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ ﴾ (الإخلاص: ١) ، ﴿نَارُ ٱللَّهِ ٱلۡمُوقَدَةُ ﴾ (الهمزة: ٦)

٢- لامی وشەی پیرۆزی (اللە) ئەگەر لەسەرەتاوە هاتبوو.

چونکە هەمزەی (وصل) لەسەرەتاوە (مفتوح) دەبێت.

وەك: ﴿ ٱللَّهُ وَلِيُّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ...﴾ (البقرة ٢٥٧)

(ابن الجزري) دەڵێت :

وفَخِّمِ اللاَّمَ من اسْمِ الله عن فتْحٍ أو ضَمٍّ كَعَبْدُ الله

لەم حاڵەتانەی خوارەوەشدا بەبچووکی دەخوێنرێتەوە:

١- لامی وشەی پیرۆزی (اللە) ئەگەر ژێری بنەڕەتی (كسر أصلي) یان کاتی (عارض)ی لەپێشەوە بوو، وەکو:

﴿وَمَا ٱلنَّصۡرُ إِلَّا مِنۡ عِندِ ٱللَّهِۚ ﴾ (الأنفال ١٠)

﴿قُلِ ٱللَّهُمَّ فَاطِرَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ﴾ (الزمر ٤٦)

﴿ لِمَ تَعِظُونَ قَوۡمًا ٱللَّهُ مُهۡلِكُهُمۡ ﴾ (الأعراف ١٦٤)

چونکە (قَوْماً اللّهُ) بەم شێوەیە دەخوێنرێتەوە: (قَوْمَنِ اللهِ).[١٠٨]

[١٠٨] **بڕوانە: مذ كرة في التجويد: (١٠/٢).**

٢- ئەگەر پیتێکی زەننەدار (ساکن)ی لەپێشەوە بوو، پێش پیتە زەنەدارەکەش پیتێکی ژێردار (مکسور) هاتبوو.

وەك: ﴿فَسَوۡفَ يَأۡتِي ٱللَّهُ﴾

﴿وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّكُمۡ غَيۡرُ مُعۡجِزِي ٱللَّهِۖ وَأَنَّ ٱللَّهَ مُخۡزِي ٱلۡكَٰفِرِينَ﴾

پیتی (الألف)

پیتی (الألف) نەبە گەورەکردن (التفخیم) وەسف دەکرێت و نەبەبچووککردن (الترقیق)، بەڵکو پێش پیتی خۆی دەکەوێ لەکاتی خوێندنەوەدا.

خاوەنی (آلیء البیان) دەڵێت:[١٠٩]

.....وتتبعُ ما قَبلَها الألِفْ والعكس في الغنِّ أُلِفْ

واتە :ئەگەر لە پێشیەوە پیتێکی بەرز (استعلاء) هاتبوو ئەوا بە گەورەیی دەخوێنرێتەوە وەکو:

﴿خَالدين، الصَّالِحِين، الضَّالِين، الغَالِبون، طَالوت، قَالَ، الظَّالِمون﴾

هەروەها پیتی ئەلیف بەگەورەیی دەخوێنرێتەوە ئەگەر پیتی (ر) لەپێشیەوە هاتبوو: ﴿ صِراط، وَرَائِهِم ﴾

لەوشەی پیرۆزی ﴿اللّه﴾یشدا بەهەمان شێوە.

وەئەگەریش لەپێشیەوە پیتێکی نزم (إستفال) هاتبوو ئەوا بە بچووکی دەخوێنرێتەوە.

﴿الأسباط، التَّائبون، ثَانِيَ اثنَين، جَاءَ، الحَامدون، الدَّار، والذَّاريَات، زَاهق، سَاق، شَاءَ، العَالَمِين، الفَائِزون، كَانَ، اللَّاتِي، المَال، والنَّاهون، هَارٍ، وَاحِد، إليَاس ﴾

(ابن الجزري) بەم شێوەیە ئاماژەی پێکردووە:

..... وَحَاذِرَنْ تَفْخِيمَ لَفْظِ الأَلِفِ

---

[١٠٩] بڕوانە: هداية القاري إلى تجويد كلام الباري ل٩٧.

تێهەڵکێشکردن (الإدغام)

تێهەڵکێشکردن: بەشێوەیەکی گشتی بریتیە لەخوێندنەوەی دوو پیت بە پیتێکی (شدّة) دار لەکاتی دەربڕیندا.

بەشەکانی تێهەڵکێش (إدغام) کردن:

تێهەڵکێشکردن دەکرێت بەدوو بەشی سەرەکی یەوە:

یەکەم: تێهەڵکێشی گەورە: تێهەڵکێشکردنی پیتێکی بزواو (متحرّك) لە پیتێکی بزواوی تردا، بە شێوەیەك کە ببنە پیتێکی (شدّة)دار.

هۆی ناونانی: چونکە کاری زۆری پێویستە، یەکەمیان زەنندەدار (إسکان)کردنی پیتی جووڵاو (متحرك)ی یەکەم و، دووەمیش تێهەڵکێش (إدغام)کردنی لەپیتی دووەمدا.[١١٠]

ئەم جۆرە تێهەڵکێشەش لە ڕیوایەتی (حفص)دا لەجۆری لێکچووەکان (المتماثلين)ەو لەشەش شوێنی قورئانی پیرۆزدا ڕوویداوە:

١- ﴿...فَنِعِمَّا هِيَ﴾ (البقرة:٢٧١) **لە بنەڕەتدا (فنعمَ مَا) بووە.**

٢- ﴿نِعِمَّا يَعِظُكُم بِهِۦٓ﴾ (النساء: ٥٨).

---

[١١٠] (الإدغام الكبير) لەزۆربەی سەرچاوەکاندا بەو تێهەڵکێش (إدغام)ە دەوترێ لەنێوان دوو پیتدا دەبێت کەهەردووکیان بزواو (متحرك)ن [پیتەکان یان لێکچوو (متماثلين)ن یان لێك نزیك (متقاربين)ن] و، ئەم تێهەڵکێش (إدغام)ە تایبەتە بە ریوایەتی (السوسي) لە (أبو عمرو البصري)ەوە، لەهەندێ شوێندا (حمزة)ش لە گەڵیدا بەشداڕە ...

بۆیە پێ ی دەوترێ گەورە (الكبير) لەبەر زۆر دووبارەبوونەوەی (لكثرة وروده) بە پێچەوانەی تێهەڵکێشی بچووك (الإدغام الصغير)ەوە کە کەمتر دووبارە دەبێتەوە. (د. دیاری أحمد)

٣- ﴿قَالَ أَتُحَٰٓجُّوٓنِّي ...﴾ (الأنعام: ٨٠) **لە بنەڕەتدا (أتحاجِجُونَنِي) بووە.**

٤- ﴿...لَا تَأۡمَنَّا..﴾ (يوسف: ١١) **لە بنەڕەتدا (تأمنُنَا) بووە.**

٥- ﴿قَالَ مَا مَكَّنِّي...﴾ (الكهف:٩٥) **لە بنەڕەتدا (مكّنَنِي) بووە.**

٦- ﴿ تَأۡمُرُوٓنِّيٓ ﴾ (الزمر : ٦٤) **لە بنەڕەتدا (تأمرونَنِي) بووە.**[١١١]

دووەم: تێهەڵکێشی بچووک: بریتی یە لە تێهەڵکێشکردنی پیتێکی زەنندار لەگەڵ پیتێکی بزواو (متحرك)دا بەشێوەیەك کەهەردووکیان پیتێکی (شدّة)دار لەڕەگەزی پیتی دووەم دروست بکەن.
ئەویش سێ جۆری هەیە:

١- تێهەڵکێشی پیتە لێکچووەکان (إدغام المتماثلين).
٢- تێهەڵکێشی پیتە هاوڕەگەزەکان (إدغام المتجانسين).
٣- تێهەڵکێشی پیتە لەیەك نزیکەکان (إدغام المتقاربين).

[١١١] **بڕوانە: حق التلاوة ل٢٤٠.**

١- تێهەڵکێشی پیتە لێکچووەکان (إدغام المتماثلين):

بریتی یە لەو تێهەڵکێشەی کە ڕوو دەدات لەنێوان دوو پیتی لێکچوو لەمەخرەج و لەسیفەتدا،جا هەردوو پیتەکە لەیەك وشەدا کۆ ببنەوە یا لە دوو وشەدا.

ئەم تێهەڵکێشەش دەبێت بەدوو بەشەوە:

أ- مینگەدار، ئەویش تەنها لە پیتی (ن) و (م)دا:

- ﴿لَن نَّصۡبِرَ عَلَىٰ طَعَامٖ وَٰحِدٖ﴾ (البقرة ٦١)
- ﴿قَدۡ جَآءَتۡكُم مَّوۡعِظَةٞ مِّن رَّبِّكُمۡ﴾ (يونس ٥٧)

ب- بێمینگە، ئەویش لەم پیتانەی خوارەوەدا:

- **پیتی (ب) لە (ب)دا:** ﴿ٱذۡهَب بِّكِتَٰبِي هَٰذَا﴾ (النمل ٢٨)

بەم شێوەیە دەخوێنرێتەوە: اِذهبِّكتابي.

- **پیتی (ت) لە (ت)دا:** ﴿فَمَا رَبِحَت تِّجَٰرَتُهُمۡ﴾(البقرة ١٦)

بەم شێوەیە دەخوێنرێتەوە: فَمَا رَبِحَتِّجرتُهُم.

- **پیتی (د) لە (د)دا:** ﴿وَقَد دَّخَلُواْ بِٱلۡكُفۡرِ﴾ (المائدة ٦١)
- **پیتی (ذ) لە (ذ)دا:** ﴿وَذَا ٱلنُّونِ إِذ ذَّهَبَ مُغَٰضِبٗا﴾ (الأنبياء ٨٧)
- **پیتی(ف)لە(ف)دا:** ﴿فَلَا يُسۡرِف فِّي ٱلۡقَتۡلِۖ﴾(الإسراء ٣٣)
- **پیتی (ك) لە (ك)دا:** ﴿أَيۡنَمَا تَكُونُواْ يُدۡرِككُّمُ ٱلۡمَوۡتُ﴾ (النساء ٧٨)
- **پیتی (ل) لە (ل)دا:** ﴿قُل لَّآ أَشۡهَدُۚ﴾ (الأنعام ١٩)

- **پیتی (و) له (و)دا:** ﴿حَتَّىٰ عَفَواْ وَّقَالُواْ قَدۡ مَسَّ﴾ (الأعراف: ٩٥)

بەڵام ئەگەر پیتی یەکەم پیتی مەددبوو تێهەڵکێش قەدەغەیە:

- ﴿ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ﴾ (الرعد ٢٩)
- ﴿هُوَ ٱلَّذِى يُرِيكُمُ ٱلۡبَرۡقَ خَوۡفٗا وَطَمَعٗا﴾ (الرعد ١٢)

تێبینی: ئایەتی﴿مَآ أَغۡنَىٰ عَنِّي مَالِيَهۡۜ ۝٢٨ هَلَكَ عَنِّي سُلۡطَٰنِيَهۡ﴾(الحاقة ٢٨، ٢٩)

لەحاڵەتی گەیاندن (الوصل)دا بەدوو شێوە دەخوێنرێتەوە:

١- **ئاشکراکردن (الإظهار): ئەویش بەوەستان (سَكتة) لەسەر وشەی (مَالِيهْ) پاشان خوێندنی (هلكَ) بێ هەناسە دان.**
٢- **تێهەڵکێشکردن (الإدغام): بەم شێوەیە (مَالِيهَّلكَ)، بەڵام شێوەی یەکەم لەپێشترە.**[١١٢]

[١١٢] بڕوانە: أحكام قراءة القرآن للحصري ل ١٢٤-١٢٦، أحكام التجويد ل ٤٠- ٤١.

٢- تێهەڵکێشی پیتە هاوڕەگەزەکان (إدغام المتجانسين):
بریتی یە لەو تێهەڵکێشەی کە ڕوو دەدات لەنێوان دوو پیتی لێکچوو لەمەخرەج و جیاواز لەسیفەتدا بەو مەرجەی پیتی یەکەم زەنندارو دووەم بزواو بێت، ئەم جۆرەش لەحەوت شوێندا هەیەو دابەشدەبن بەسەر سێ مەخرەجدا:

أ- مەخرەجی (ط، ت، د): لەچوار شوێندا پێویستە:

١- تێهەڵکێشکردنی ناتەواوی پیتی (ط)ی زەنندار لە (ت)دا:
﴿لَئِنۢ بَسَطتَ... ﴾(المائدة ٢٨) **واتە: بە (بسـطـت) دەخوێنرێتەوە، چونکە هەردوو سیفەتی (إستعلاء وإطباق)ی پیتی (ط) ماوەتەوە.**

٢-تێهەڵکێشکردنی تەواوی پیتی (ت)ی زەنندار لە (ط)دا:
﴿وَدَّت طَّآئِفَةٌ... ﴾ (آل عمران ٦٩) **بە (ودطّائفة) دەخوێنرێتەوە.**

٣- تێهەڵکێشکردنی تەواوی پیتی (ت)ی زەنندار لە (د)دا:
﴿ أَثۡقَلَت دَّعَوَا ٱللَّهَ...﴾ (الأعراف ١٨٩)، **بە (أَثْقَلَدَّعَوا) دەخوێنرێتەوە.**

٤- تێهەڵکێشکردنی تەواوی پیتی (د)ی زەنندار لە (ت)دا:
﴿قَد تَّبَيَّنَ ٱلرُّشۡدُ مِنَ ٱلۡغَيِّ ﴾ (البقرة:٢٥٦) **بە (قتّبيَّنَ) دەخوێنرێتەوە.**

ب- مەخرەجی (ظ، ذ، ث): ئەمیش لە دوو شوێندا پێویستە:

١- تێهەڵکێشکردنی پیتی (ذ) ی زەننەدار لە (ظ) دا کە دوو جار لە قورئاندا هاتووە:

﴿إِذ ظَّلَمُوٓاْ أَنفُسَهُمۡ﴾ (النساء:٦٤)، **بە (إظّلموا) دەخوێنرێتەوە.**

﴿وَلَن يَنفَعَكُمُ ٱلۡيَوۡمَ إِذ ظَّلَمۡتُمۡ أَنَّكُمۡ فِي ٱلۡعَذَابِ مُشۡتَرِكُونَ﴾ (الزخرف: ٣٩)

بە (إظّلمتُم) دەخوێنرێتەوە.

٢- تێهەڵکێشکردنی پیتی (ث) ی زەننەدار لە (ذ)دا

﴿أَوۡ تَتۡرُكۡهُ يَلۡهَث ذَّٰلِكَ ...﴾ (الأعراف: ١٧٦)

بە (يلهذَّلك) دەخوێنرێتەوە.

ج- مەخرەجی (ب، م): ئەمیش لە یەك شوێندا پێویستە:

تێهەڵکێشکردنی پیتی (ب) لە (م)دا ﴿يَٰبُنَيَّ ٱرۡكَب مَّعَنَا﴾ (هود: ٤٢) [١١٣]

بە (اِركمَّعنا) دەخوێنرێتەوە.

(ابن الجزري) دەڵێت:

وَأَوَّلَيْ مِثْلٍ وَجِنْسٍ إِنْ سَكَنْ أَدْغِمْ كَ: قُل رَّبِّ وَ: بَل لاَّ، وَأَبِنْ

فِي يَوْمِ، مَعْ: قَالُواْ وَهُمْ ....

[١١٣] **بڕوانە: علم التجويد، د يحيى عبدالرزاق الغوثاني ل ١٢٥-١٢٦.**

٣- تێهەڵکێشی پیتە لەیەک نزیکەکان (إدغام المتقاربين):

بریتی یە لەو تێهەڵکێشەی کە ڕوو دەدات لەنێوان دوو پیت لەمەخرەج وسیفەتدا لەیەکەوە نزیکن . بەڵام دەبێت پیتی یەکەم زەننەدارو دووەم بزواو بێت، ئەمجۆرەش لەقورئانی پیرۆزدا لەنێوان دوو مەخرەجدا ڕوویداوە:

أ- پیتی (ل) و (ر):

﴿وَقُل رَّبِّ زِدۡنِي عِلۡمٗا﴾ (طه ١١٤) ، ﴿بَل رَّفَعَهُ ٱللَّهُ إِلَيۡهِۚ﴾ (النساء ١٥٨)

ب- پیتی(ق)و (ك):

﴿أَلَمۡ نَخۡلُقكُّم مِّن مَّآءٖ مَّهِينٖ﴾ (المرسلات ٢٠)

تێبینی:

١- سەبارەت بە خوێندنەوەی وشەی(نَخۡلُقكُّم) لەنێو زانایاندا ڕای جیاواز هەیە بەڵام لەلای (حفص) بەدوو شێوە دەخوێنرێتەوە:

أ- تێهەڵکێشکردنی تەواو: نەهێشتنەوەی سیفەتی (استعلاء)ی پیتی(ق). واتە: بە (ألم نَخلُكُّم) دەخوێنرێتەوە.

ب- تێهەڵکێشکردنی ناتەواو: هێشتنەوەی سیفەتی (استعلاء)ی پیتی(ق). بەڵام تێهەڵکێشکردنی تەواو باشترە.[١١٤]

بۆیە (ابن الجزري) وتوویەتی:

..... وَالخُلْفُ بِنَخْلُقْكُمْ وَقَعْ. .....

٢- لە ئایەتی ﴿كَلَّاۖ بَلۜ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِم﴾ (المطففين:١٤) تێهەڵکێش ڕوو نادات چونکە وەستان (سكتة) لەسەر وشەی (بَلْ) پێویست (واجب)ە.

---

[١١٤] بڕوانە: علم التجويد، د يحيى عبدالرزاق الغوثاني ل ١٢٨.

بەشی شەشەم

یاساکانی نونی زەننەدار و (تنوين)

نونی زەننەدار (ساکن): نونێکی زەننەدارە لەهەریەک لە ناو (اسم)و کردار (فعل)و پیت (حرف) لەکۆتایی و ناوەڕاستی وشەدا بەدی دەکرێت، دەنوسرێت و دەخوێنرێتەوە لەهەردوو حاڵەتی وەستان (وقف) وبەردەوام بوون (وصل)دا.

(التنوين): نونێکی زەننەدارە، دەکەوێتە کۆتایی ناو (اسم)ەوە، نانوسرێت و تەنها لە بەیەکگەیشتنی دوو وشەدا دەخوێنرێتەوەو نیشانەی دوو سەر یا دوو ژێر یا دوو بۆری بۆ دادەنرێت.
جا لەکاتی بەیەکگەیشتنی نونی زەننەدار یان (تنوين) بە یەکێك لە پیتەکانی زمانی عەرەبی دەکرێن بە چوار حاڵەتەوە کە ئەمانەن:

١- ئاشکراکردن (الإظهار) **٢- تێهەڵکێشکردن (الإدغام)**
٣- هەڵگەڕاندنەوە (القلب) **٤- شاردنەوە (الإخفاء)**

(ابن الجزري) لەپێشەکیەکەیدا بەم شێوەیە باسی کردوون:

وَحُكْمُ تَنْوِيْنٍ وَنُونٍ يُلْفَى إِظْهَارٌ ادْغَامٌ وَقَلْبٌ اخْفَا
فَعِنْدَ حَرْفِ الحَلْقِ أَظْهِرْ وَادَّغِمْ فِي اللاَّمِ وَالرَّا لاَ بِغُنَّةٍ لَزِمْ
وَأَدْغِمَنْ بِغُنَّةٍ فِي يُومِنُ إِلاَّ بِكِلْمَةٍ كَدُنْيَا عَنْوَنُوا
وَالقَلْبُ عِنْدَ البَا بِغُنَّةٍ كَذَا لاخْفَا لَدَى بَاقِي الحُرُوفِ أُخِذَا

١- ئاشكراكردنى گەروويى (الإظهار الحلقي)

ئاشكراكردن و دەرخستنى نونى ساكن يا (تنوين) لەمەخرەجى خۆيەوە بە بىٚ مينگە (غنّة) و بىٚ وەستان لەسەرى.

ئەم ئاشكراكردنەش لەكاتێكدايە نونى زەننەدار يا تەنوين لەگەلّ شەش پيت لە پيتەكانى زمانى عەرەبى بە يەك بگەن.

پيتەكانى: ئەو شەش پيتانە پێيان دەگوترىٚ پيتەكانى ئاشكراكردن (إظهار) يا پيتەكانى گەروو (حلق) كە بريتين لە:

(أ، هـ، ع، ح، غ، خ) كە لەسەرەتاى ئەم وشانەدا كۆكراونەتەوە:

أخي هَاك عِلماً حَازه غيرُ خاسِر

ئاشكراكردنى نونى (ساكن) لەيەك وشەداو لەدوو وشەدا ڕوو دەدات، بەلأم ئاشكراكردنى تنوين لەدوو وشەدا نەبێت ڕووندادات.

بۆ زيادو كەمى ئەم ئاشكراكردنە زانايانى تەجويد ئەم شەش پيتەيان كردووە بە سىٚ بەشەوە، لەمەخرەجەكاندا باسمان لێوە كرد.

نموونە:

ژمارە	پيت	لەگەلّ نونى ساكن لەيەك وشەدا	لەدوو وشەدا	لەگەلّ تنوين
١	الهمزة	ينْأون	منْ آمن	عذابٌ أليم
٢	الهاء	ينْهون	إنْ هذا	سلامٌ هي
٣	العين	الأنْعام	منْ عمل	أجرٌ عظيم
٤	الحاء	تنْحتون	منْ حكيم	غفورٌ حليم
٥	الغين	فسينْغضون	منْ غلٍ	عفوٌ غفور
٦	الخاء	المنْخنقة	منْ خير	لطيفٌ خبير

تێبینی: بۆناسینەوەی نونی ساکن لەحالەتی ئاشکراکردندا لە قورئانی پیرۆزدا زانایان سەری پیتی (ح)یان بەبچووکی لەسەر نونەکە داناوە، وەك : ﴿أَنْعَمْتَ﴾

بۆ(تنوین)یش لەهەمان حاڵەتدا نیشانەی ـً ـٍ ـٌ یان داناوە.

٢- تێهەڵکێشکردن (الإدغام)

بریتیەلە بەیەکگەیشتنی نونی زەننەدار یا (تنوین) لەگەڵ شەش پیتی زمانی عەرەبی.

پیتەکانی: (ي، ر، م، ل، و، ن) لە وشەی (یرمُلون)دا کۆکراونەتەوە.

(یرمُلون) واتە: پەلەدەکەن، بە (یرمِلون)ەش دەخوێنرێتەوە.[١١٥]

بەشەکانی تێهەڵکێشکردن (الإدغام):

ئەم تێهەڵکێشکردنە دووجۆرە:

١- تێهەڵکێشکردنی مینگەدار (إدغامٌ بغنّة)

بریتی یە لە بەیەکگەیشتنی نونی زەننەدار یا تەنوین لەگەڵ (چوار) لەو شەش پیتە کەبریتین لەپیتەکانی وشەی (ینمو) یان (یومن).

ئەمیش دەکرێت بە دوو بەشەوە:

[١١٥] إِعَانَةُ الْمُسْتَفِيدِ بِضَبْطِ مَتْنَي التُّحْفَةِ وَالْجَزَرِيَّةِ فِي عِلْمِ التَّجْوِيد.

أ- تێهەڵکێشی تەواوی مینگەدار (إدغامٌ كاملٌ بغنّة)

پیتەکانی: دوو پیتی هەیە (ن، م).

بۆیە پێی گوتراوە تەواو چونکە پیتی یەکەم (نونی زەننەدار یا تنوین) بەتەواوی – بە پیت و سیفەتی مینگە – تێهەڵکێشی پیتی دووەم بووە.

نیشانەی لە (مصحف)دا: نیشانەی (شدّة)ی لەسەر پیتی دووەم بۆ دانراوە.

نموونە:

هاتنی نون بەدوای نونی زەننەداردا:﴿مَن نَّشاء، مِن نَّذير﴾

هاتنی میم بەدوای نونی زەننەداردا: ﴿مِن مَّال، مِن مَّسد﴾

هاتنی نون بەدوای (تنوين)دا: ﴿كلاًّ نُّمِدُّ، يومئذٍ نَّاعمة﴾

هاتنی میم بەدوای (تنوين)دا: ﴿درجاتٍ مِّنه، صُحُفاً مُّطهَّرة﴾

ب- تێهەڵکێشی ناتەواوی مینگەدار (الإدغامٌ الناقص بغنّة)

ئەمیش دوو پیتی هەیە: (و، ي).

بەڵام لێرەدا نونی زەننەدار یان (تنوين)ەکە بەتەواوی تێهەڵکێشی پیتی دووەم نەبووە، چونکە سیفەتی مینگەکەی ماوەتەوە، هەر بۆیە پێی وتراوە ناتەواو.[١١٦]

[١١٦] بڕوانە: السهل المفيد فى أحكام التجويد: إبراهيم أحمد. ل٢٦.

نموونە:

هاتنی واو بەدوای نونی زەننەداردا: ﴿ مِن وال، مِن ولِيٍّ ﴾

هاتنی (یا) بەدوای نونی زەننەداردا: ﴿ مَن يؤمن، مَنْ يَشَاء﴾

هاتنی واو بەدوای (تنوین)دا: ﴿رحيمٌ ودود، معروفٌ و مغفرة﴾

هاتنی (یا) بەدوای (تنوین)دا: ﴿ خيراً يَرَه، وجوهٌ يَومئِذٍ ﴾

نیشانەی لە (مصحف)دا: نیشانەی (شدّة)ی بۆ دانەنراوە.[١١٧]

٢- تێهەڵکێشی بێ مینگە (إدغامٌ بلا غنّة)

بریتییە لە بەیەکگەیشتنی نونی زەننەدار یان (تنوین) لەگەڵ دوو پیتەکەی تردا کە (ل، ر) یە. وە لێرەدا مینگە دروست نابێ چونکە هیچ سیفەتێکی نونەکە نامێنێ.

نموونە:

هاتنی (لام) بەدوای نونی زەننەداردا: ﴿ فإن لَّم ، ولكنْ لّا﴾

هاتنی (را) بەدوای نونی زەننەداردا: ﴿مِن رِّباط، مِن رَّبِّك﴾

هاتنی (لام) بەدوای (تنوین)دا: ﴿ فسلامٌ لَّك، هدىً لِّلمتقين﴾

هاتنی (را) بەدوای (تنوین)دا: ﴿أخذةً رَّابيةً، ثمرةٍ رِّزقاً ﴾

چەند تێبینیەک:[١١٨]

١- تێهەڵکێشکردن لەدوو وشەدا ڕوو دەدات، بەڵام ئەگەر لەیەک وشەدا بوو دەبێت ئاشکرا (إظهار) بکرێت و، پێی دەگوترێت ئاشکراکردنێکی

---

[١١٧] بڕوانە: تيسير الرحمن ل ١٧٨.

[١١٨] بڕوانە: أحكام قراءة القرآن للحصري ل ١٧٤- ١٧٦، هداية القاري للمرصفي ل ٨٦-٨٨.

ڕەها (إظهارٌ مطلق)و لە قورئاندا لەچوار وشەدا پرووپداوە: (الدّنْيا، صِنْوان، قِنْوان، بُنْيان).

٢- لەم دوو جێگەی قورئانی پیرۆزدا تێهەڵکێش پوو نادات بەڵکو نونە زەنناردارەکە ئاشکرا دەکرێت:

﴿ يسٓ ۝١ وَٱلۡقُرۡءَانِ ٱلۡحَكِيمِ ﴾ (يس ١-٢)

﴿ نٓۚ وَٱلۡقَلَمِ وَمَا يَسۡطُرُونَ ﴾ (القلم ١)

٣- لە وشەی ﴿طسٓمٓ﴾ ی سورەتی (الشعراء)و (القصص) تێهەڵکێشکردنی نونی زەنناردار لە پیتی میم دا پێویستە.

٤- لە ئایەتی: ﴿ وَقِيلَ مَنۡۜ رَاقٖ ﴾ (القيامة: ٢٧)، تێهەڵکێش پوو نادات چونکە وەستان (سكتة) لەسەر وشەی (مَنْ) پێویست (واجب)ە.

٥- لەحاڵەتی وەستان (وقف) لەسەر نونی زەنناردار پێویست (واجب)ە نونەکە ئاشکرا بکرێت.

٣- هەڵگەڕاندنەوە (القَلب)

بریتیە لە هەڵگەڕاندنەوەی نونی زەننەدار یا (تنوین) بەمیمێکی شاراوە بەمینگەوە، لەکاتی گەیشتنی بە پیتی (ب)دا.

چۆنێتی دەربڕینی: هەڵگەڕاندنەوە بەسێ هەنگاو دەبێت:

١- هەڵگەڕاندنەوەی نونی زەننەدار یا (تنوین) بۆ میمێکی تەواو .

٢- شاردنەوەی میمەکەش لەبەرگەیشتنی بەپیتی (ب)، هاوکات لەگەڵ داخستنی هەردوو لێو بەهێواشی و بێ فشار بۆ ئەوەی نەبێتە میمێکی (شدّة)دار.

٣- دەرخستنی مینگە بەئەندازەی دوو (حركة)و، پاشان داخستنی لێو بەتەواوی بۆ دەربڕینی پیتی (ب)

(الجزري) دەڵێت:

وَالقَلْبُ عِنْدَ البَا بِغُنَّةٍ كَذَا لِإخْفَا لَدَى بَاقِي الحُرُوفِ أُخِذَا

هەڵگەڕاندنەوە (إقلاب) لەیەك وشەو لەدوو وشەدا ڕوو دەدات.

نیشانەی لە (مصحف)دا: بۆحاڵەتی (إقلاب) ی نونی زەننەدار میمێکی بچووکی لەسەر دانراوەو، بۆ (تنوين)یش: جووڵە (حركة) یەکی لابراوەو بەدوایدا میمێکی بچووك دانراوە.

نموونە:

- ﴿وَمَا تَفَرَّقَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ إِلَّا مِنۢ بَعۡدِ مَا جَآءَتۡهُمُ ٱلۡبَيِّنَةُ﴾ (البيّنة ٤)

- ﴿كَلَّا لَئِن لَّمۡ يَنتَهِ لَنَسۡفَعَۢا بِٱلنَّاصِيَةِ﴾ (العلق ١٥)

٤- شاردنەوەی ڕاستەقینەیی (الإخفاء الحقيقي)

بریتیە لە دەربڕینی نونی زەننەدار یا تنوین لەگەڵ (١٥) پیت لە پیتەکانی زمانی عەرەبیدا، بەشێوەیەك کە نەدەرخستن (إظهار)ی تەواو بێت و نە تێهەڵکێشکردن (إدغام)ی تەواو بێت، لەگەڵ هێشتنەوەی مینگە (غُنَّة) بە ئەندازەی دوو جوولّە (حركة) بۆ پیتە شاراوەکە.
پێشی دەگوترێ (الإخفاء الحقيقي) بۆجیاکردنەوەی لە شاردنەوەی لێوی (گەشتنی نونی زەننەدار بە پیتی ب).

پیتەکانی:
(ث، ج، ذ، ز، س، ص، ض، ظ، ف، ش، ط، د، ت، ق، ك).

(الجمزوري) دەڵێت:

فِي خَمْسَةٍ مِنْ بَعْدِ عَشْرٍ رَمْزهَا فِي كِلْمِ هذَا البْيَتٍ قَدْ ضَمَّنْتُهَا
صِفْ ذَا ثَنَا كَمْ جَادَ شَخْصٌ قَدْ سَمَا دُمْ طَيِّبًا زِدْ فِي تُقًى ضَعْ ظَالِمَا

چۆنێتی شاردنەوە (الإخفاء)
شاردنەوەی نونی زەننەدار یا تنوین ئەویش بە کەمێك دوور خستنەوەی زوبان لەپووکی دانەکانی سەرەوە، هاوکات لەگەڵ دەربڕینی مینگەو، پاشان ئامادەبوونی زمان بۆ مەخرەجی ئەو پیتەی نون یا (تنوین)ەکەی تێدا دەشارێتەوە، بەشێوەیەك کەمینگەکە بۆنی پیتی دوای خۆی بکات.[١١٩]

[١١٩] بڕوانە: تيسير الرحمن ل ١٨٣.

تێبینی:

١- ئەگەر پیتی شاردنەوە (إخفاء) لەپیتەکانی (إستعلاء) واتە: (ص، ض، ط، ظ، ق) بوو پێویستە مینگەی شاردنەوەکە گەورە بکرێت.

وەك: ﴿ يُنصَرُون، مِن صِيام، وَنَخِيلٍ صِنوان، مِن ضَعف، مَنضُود، مُسفِرَةٍ ضَاحِكَة، يَنطِقُون، مِن طِين، مُبَارَكَةً طَيِّبَة، يَنظُرُون، مَن ظَلَم، ظِلاً ظَلِيلا، أَن قَالُواْ، يَنقَلِبون، شَيءٍ قُبُلا ﴾

ئەگەر پیتەکەش بچووك (مرقّق) بوو، پێویستە مینگەکە بچووك بکرێتەوە.

خاوەنی (السلسبيل الشافي) دەڵێت:

وفَخِّمِ الغُنَّة إنْ تَلاها حُرُوفُ الإستِعلاءِ لا سِواها

٢- شاردنەوە لەیەك وشەو لەدوو وشەدا ڕوو دەدات.

٣- لە (مصحف) دا بۆ نونی زەننەدار لەحاڵەتی (إخفاء)دا هیچ جووڵە (حركة)یەکی بۆدانەنراوەو بۆ (تنوين)یش هەردوو (حركة) کە بەشوێن یەکدا دانراون.

پلەکانی شاردنەوە:[١٢٠]

١- بەرزترین پلەی شاردنەوە: لەگەڵ پیتەکانی (ط، د، ت) لەبەر نزیکی مەخرەجیان لە مەخرەجی پیتی نونەوە، واتە: چەندە مەخرەجیان لە نونەوە نزیکتر بێت زیاتر دەشارێنەوە، ئەویش بە دوورخستنەوەی

[١٢٠] بڕوانە: الروضة الندیّة شرح متن الجزرية ل٢٤، تيسير الرحمن ل ١٨٤.

زمـان لەمـەخرەجی نـون و پشتبەسـتنی تـەواو بەمـەخرەجی کـەپوو (الخيشوم) بۆ زیاتر ئاشکراکردنی مینگەکەیان.

٢- نزمترین پلەی شاردنەوە: لەگەڵ هەردوو پیتی (ق، ك)دا، لەبەر دووری مەخرەجیان لە مەخرەجی پیتی نونەوە، واتە: ئاشکراکردنی مینگەکانیان کەمترە.

٣- مامناوەند: لەگەڵ (١٠) پیتەکەی تردا، چونکە مەخرەجیان نەزۆر دوورە لە پیتی نونەوەو، نەزۆر نزیکیشە لێیەوە.

نموونە:

پیتەکان	لەیەك وشەدا	لەدوو وشەدا	پاش تنوین
الصاد	تنصروا	من صلح	ريحًا صرصرًا
الذال	منذرين	من ذنوبكم	سراعًا ذلك
الثاء	منثورا	من ثمرة	جميعًا ثمَّ
الكاف	ينكثون	من كل	شعيبًا كانوا
الجيم	أنجيناكم	إن جاءكم	فصبرٌ جميل
الشين	أنشأتم	فمن شاء	علمٍ شيئًا
القاف	منقلب	من قبل	ثمنًا قليلاً
السين	تنسلون	ولئن سألتهم	عابداتٍ سائحات
الدال	أندادًا	من دون	قنوانٌ دانية
الطاء	انطلقوا	من طيبات	صعيدًا طيبًا
الزاي	منزلين	من زكاها	يومئذٍ زرقًا

پیتەکان	لەیەک وشەدا	لەدوو وشەدا	پاش تنوین
الفاء	منفكين	من فوقهم	متشابهاتٌ فأما
التاء	أنتم	من تحتها	جناتٍ تجري
الضاد	منضود	من ضل	مسجدًا ضرارًا
الظاء	ينظرون	من ظهير	ظلاً ظليلاً

بەشی حەوتەم

یاساکانی میمی زەننەدار (ساکن)

میمی زەننەدار لەگەڵ پیتەکانی زمانی عەرەبیدا سێ حاڵەتی هەیە:

(الجمزوري) لە (التحفة)دا دەڵێت:

أحكامُهَا ثلاثةٌ لمنْ ضَبَطْ إخفاءٌ ادغامٌ وإظهارٌ فَقَطْ

یەکەم: شاردنەوەی لێوی (الإخفاء الشفوي)

بریتی یە لەشاردنەوەی میمی زەننەدار لەکاتی گەشتنی بە پیتی (ب) لەگەڵ مانەوەی مینگە . ئەویش بە داخستنی هەردوو لێو بەهێواشی.

پێشی دەوترێ شاردنەوەی لێوی (شفوي) لەبەر دەرچوونی هەردووپیتی (م،ب) لەلێوەوە.

(الجمزوري) دەڵێت:

فَالأَوَّلُ الإِخْفَاءُ عِنْدَ الْبَاءِ وَسَمِّهِ الشَّفْوِيَّ لِلْقُرَّاءِ

بۆچونێکی تریش هەیە میمی زەننەدار ئاشکرادەکات لەکاتی گەشتنی بەپیتی(ب)، بەڵام شاردنەوەی باشترە لەسەر پای زۆرینەی زانایان.

(ابن الجزري) دەڵێت:

....وَأَخْفِيَنْ

الْمِيْمَ إِنْ تَسْكُنْ بِغُنَّةٍ لَدَى بَاءٍ عَلَى المُخْتَارِ مِنْ أَهْلِ الأَدَا

تێبینی:

١- ئەم شاردنەوەیە تەنها لە دوو وشەدا ڕووەدات.

٢- لە (مصحف)دا میمی زەننەداری شاراوە نیشانەی زەننە (سکون)ی بۆ دانەنراوە.

نموونە:

﴿سَنَسِمُهُۥ عَلَى ٱلۡخُرۡطُومِ﴾ (القلم: ٤٠)

﴿فَإِذَا هُم بِٱلسَّاهِرَةِ﴾ (النازعات: ١٤)

دووەم: تێهەڵکێشکردنی لێوی (الإدغام الشفوي)

بریتی یە لە تێهەڵکێشکردنی پیتی (م)ی زەننەدار لەکاتی گەیشتنی بەمیمێکی بزواودا، بەشێوەیەك کەهەردووکیان ببنە میمێکی (مشدّد)ی مینگەدار.

ئەم تێهەڵکێشەش ناتەواوە چونکە سیفەتی پیتەکە کە مینگەیە دەمێنێتەوە.

تێهەڵکێشی بچووك و، لێکچوو (المتماثلين) یشی پێ دەوترێ.

بچووکە چونکە پیتی یەکەمیان زەننەدارە، لێکچووە چونکە هەردوو پیتەکە لەمەخرەج وسیفەتدا یەکیان گرتووە.

نموونە:

﴿ ٱلَّذِيٓ أَطۡعَمَهُم مِّن جُوعٖ وَءَامَنَهُم مِّنۡ خَوۡفِۭ﴾ (قريش ٤)

﴿ إِنَّهَا عَلَيۡهِم مُّؤۡصَدَةٞ﴾ (الهمزة ٨)

سێیەم: ئاشکرا کردنی لێوی (الإظهار الشفوي)[١٢١]

بریتی یە لەئاشکرا کردنی میمی زەننەدار لەکاتی گەیشتنی بە پیتەکانی تری زمانی عەرەبی جگە لە (م، ب)، بە تایبەت لەگەڵ هەردوو پیتی (ف، و)دا زۆر ئاشکراترە لەبەر جیاکردنەوەیان لەیەکتر چونکە مەخرەجەکانیان لەیەکەوە نزیکە.

(ابن الجزري) دەڵێت:

وَأَظْهِرَنْهَا عِنْدَ بَاقِي الأَحْرُفِ وَاحْذَرْ لَدَى وَاوٍ وَفَا أَنْ تَخْتَفِي

پێیشی دەوترێ لێوی (شفوي) چونکە مەخرەجی پیتی میم هەردوولێوە.

خاوەنی (التحفة) دەڵێت:

وَالثَّالِثُ الإِظْهَارُ فِي الْبَقِيَّهْ مِنْ أَحْرُفٍ وَسَمِّهَا شَفْوِيَّهْ

سوود:

لەم ئایەتەدا هەرسێ حوکمەکەی میمی زەننەدار کۆبووەتەوە:

﴿ قَالُواْ طَٰٓئِرُكُم مَّعَكُمۡۚ أَئِن ذُكِّرۡتُمۚ بَلۡ أَنتُمۡ قَوۡمٞ مُّسۡرِفُونَ ﴾(یس:١٩)

لەم ئایەتەشدا هەرسێ حوکمەکەی میمی زەننەدار بەهەردوو پیتی (ف، و)یشەوە کۆبوونەتەوە:

﴿فَبِمَا نَقۡضِهِم مِّيثَٰقَهُمۡ وَكُفۡرِهِم بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَقَتۡلِهِمُ ٱلۡأَنۢبِيَآءَ بِغَيۡرِ حَقّٖ وَقَوۡلِهِمۡ قُلُوبُنَا غُلۡفُۢۚ بَلۡ طَبَعَ ٱللَّهُ عَلَيۡهَا بِكُفۡرِهِمۡ فَلَا يُؤۡمِنُونَ إِلَّا قَلِيلٗا ﴾

(النساء:١٥٦)

---

[١٢١] **بڕوانە: تيسير الرحمن ل ١٩١-١٩٢ ، البسيط في علم التجويد ل ٢٩-٣٠**

نموونه:

پیتەکان	لەیەک وشەدا	لەدوو وشەدا
الهمزة	الظمْآن	عليكمْ أنفسكم
التاء	أمْتا	أمْ تأمرهم
الثاء	أمْثالكم	مرجعكمْ ثمَّ
الجيم	–	وما جعلناهمْ جسدًا
الحاء	يمْحق	أمْ حسبت
الخاء	–	أمْ خلقوا
الدال	وأمْددناهم	عليهمْ دائرة السوء
الذال	–	واتّبعتهمْ ذريَّتهم
الراء	أمْرا	ربكمْ رب السماوات والأرض
الزاي	رَمْزا	أمْ زاغت
السين	تُمْسون	فوقكمْ سبع طرائق
الشين	أمْشاج	لهمْ شراب من حميم
الصاد	–	وهمْ صاغرون
الضاد	وامْضوا	ألفوا آباءهمْ ضالين
الطاء	وأمْطرنا	مسَّهمْ طائف
الظاء	–	وهمْ ظالمون
العين	أمْعاءهم	همْ عن اللغو
الغين	–	فإنهمْ غير ملومين
الفاء	–	وهمْ فرحون
القاف	–	بل همْ قوم يعدلون
الكاف	يمْكث	إليكمْ كتابًا

پیتەکان	لەیەک وشەدا	لەدوو وشەدا
اللام	وأمْلي	أمْ لهم
النون	تُمْنَى	مسَّتهمْ نفحة
الهاء	يمْهدون	برهانكمْ هذا
الواو	أمْوات	حسابهمْ وهم
الياء	عُمْيًا	أمْ يريدون

تێبینی:

بۆحاڵەتی ئاشکراکردنی میمی زەننەدار لە (مصحف)ی پیرۆزدا سەرە پیتی (ح)ی بۆدانراوە، وەك: ﴿ وَعَلَىٰٓ أَبۡصَٰرِهِمۡ غِشَٰوَةٞ ﴾ (البقرة :٧)

حوکمی میم و نونی (شدّة)دار

دەرخستنی مینگە (الغنّة) لەکاتی دەربڕینی میم و نونی (شدّة)داردا پێویست (واجب)ە، با لەیەك وشەشدا بێت.

نموونە بۆ نونی (شدّة)دار: (إنّ، الجنّة، النّاس)

نموونە بۆ میمی (شدّة)دار: (المزّمّل، محمّد، أمّا، ثمّ)

لامی ناساندن (لام التعريف)[١٢٢]

لامی ناساندن: لامێکی زەننەداری زیادەیە هەمزەیەکی (وصل)ی سەر (فتحة)دار پێشی دەکەوێت و، ناوێکیش بەدوایدا دێت.

دوو جۆری هەیە:

یەکەم: (الزائدة اللازمة): ئەو لامەیە کەهەمیشە لکاوە بەسەرەتای وشەکەوەو لێی جیانابێتەوە. وەك:

﴿ ٱلَّتِى، ٱلله، ٱلَّتِى، ٱلَّذِى، ٱلَّذِين، ٱلَّذَان، ٱلَّتِى، ٱلْكَن، وَٱلْيَسَع﴾

حوکمەکەی: ئەگەر بەدوایدا لام هاتبوو پێویستە تێهەڵکێش بکرێت وەك حەوت نموونەی سەرەتا، ئەگەر بەدوایشیدا پیتێکی تر هاتبوو – جگە لە لام – پێویستە ئاشکرابکرێت وەك دوو نموونەی کۆتایی.

دووەم: (الزائدة غير اللازمة): ئەو لامەیە کە لکاوە بەسەرەتای وشەکەوەو دەکرێت لێی جیابێتەوە.

ئەمیش دوو جۆری هەیە:

[١٢٢] بڕوانە: أحكام قراءة القرآن ١٩٩–٢٠٣، تيسير الرحمن ل١٩٥–١٩٨

یەکەم: لامی (قَمَري)

ئەو لامە زەننەدارەیە لەپێش یەکێك لەچواردە پیتە (قمري)ەکانەوە دێت و دەنووسرێت و ئاشکرا دەکرێت.

پیتە (قمري)ەکانیش ئەمانەن:

(أ، ب، غ، ح، ج، ك، و، خ، ف، ع ، ق، ي، م، هـ)

خاوەنی (التحفة) لەبارەیانەوە دەڵێت:

لِلاَمِ أَلْ حَالاَنِ قَبْلَ الأَحْرُفِ أُولاَهُمَا إِظْهَارُهَا فَلْتَعْرِفِ
قَبْلَ ارْبَعٍ مَع عَّشْرَةٍ خُذْ عِلْمَهُ مِن(اِبْغِ حَجَّكَ وَخَفْ عَقِيمَهُ)

نموونە:

پیتەکان	نموونە	پیتەکان	نموونە
ء	الأرض	خ	الخلق
ب	البحر	ف	الفتح
غ	الغفور	ع	العاديات
ح	الحي	ق	القوي
ج	ذو الجلال	ي	اليمين
ك	الكبير	م	المؤمنون
و	الوارثون	هـ	الهدى

نیشانەی لە (مصحف)دا:

دانانی زەننە (سەرە پیتی ح) لەسەر پیتە لامەکە.

دووەم: لامی (شَمسي)

ئەو لامە زەننەدارەیە لەپێش یەکێك لەچواردە پیتە (شمسي)ەکانەوە دێت و دەنووسرێت و ناخوێنرێتەوە، بەڵکو تێهەڵکێش دەکرێت لە پیتە (شمسي)ەکەدا بەبێ مینگە تەنها پیتی (ن) نەبێت مینگەی هەیە.

پیتە (شمسي)ەکانیش ئەمانەن:

(ط، ث، ص، ر، ت، ض، ذ، ن، د، س، ظ، ز، ش، ل)

خاوەنی (التحفة) لەیەکەم پیتی وشەکانی دێڕی دووەمی ئەم شیعرەدا کۆیکردوونەتەوە:

ثَانِيهِمَا إِدْغَامُهَا فِي أَرْبَعِ وَعَشْرَةٍ أَيْضًا وَرَمْزَهَا فَعِ

طِبْ ثُمَّ صِلْ رَحْمَاً تَفُزْ ضِفْ ذَا نِعَم دَعْ سُوءَ ظَنٍ زُرْ شَرِيفَاً لِلْكَرَم

وَاللَّامَ الأُولَى سَمِّهَا قَمْرِيَّهْ وَاللَّامَ الأُخْرَى سَمِّهَا شَمْسِيَّهْ

نموونە:

پیتەکان	نموونە	پیتەکان	نموونە
ط	الطّيب	ن	النّعيم
ث	الثّواب	د	الدّنيا
ص	الصّبر	س	السّائلين
ر	الرّقيب	ظ	الظّالمين
ت	التّائبون	ز	الزّاجرات
ض	الضّلال	ش	الشّاكرين
ذ	الذّاكرين	ل	اللّيل

نیشانەی لە (مصحف)دا:

دانانی (شدة) لەسەر پیتی دوای لامەکە.

بەشی هەشتەم
درێژکردنەوە (المدّ) و بەشەکانی

درێژکردنەوە (المدّ): بریتیە لەدرێژ کردنەوەی دەنگ بەیەکێك لەپیتەکانی مەدد یا یەکێك لەپیتەکانی (اللین).

بەڵگە:

(موسی)ی کوڕی (یزید الکندي) دەڵێت: (ابن مسعود) رضي الله عنه گوێی لەخوێندنی پیاوێك دەگرت، کاتێك گەشتە ئایەتی:﴿ إِنَّمَا ٱلصَّدَقَٰتُ لِلۡفُقَرَآءِ وَٱلۡمَسَٰكِينِ ... ﴾ (التوبة:٦٠) بەبێ مەدد خوێندیەوە، ئەویش وتی: پێغەمبەری خوا ﷺ بەو شێوەیە بۆ منی نەخوێندەوە.

پیاوەکەش وتی: ئەی چۆن بۆی خوێندیتەوە ؟

وتی:﴿ إِنَّمَا ٱلصَّدَقَٰتُ لِلۡفُقَرَآءِ وَٱلۡمَسَٰكِينِ ..﴾ بەمەددەوە خوێندیەوە.[123]

پیتەکانی مەدد:

(ألف)ی زەننەدار پیتی پێشەوەی سەر (فتحة) بێ وەك :﴿قَال، حَال﴾

(و)ی زەننەدار پیتی پێشەوەی بۆر (ضَمَّة) بێ وەك :﴿يَقُول، يَحُول﴾

(ي)ی زەننەدار پیتی پێشەوەی ژێر (كَسْرَة) بێ وەك :﴿قِيل، حِيل﴾

هەر سێکیان لە وشەی ﴿نُوحِيهَا، أُوذِينَا، وأُوتِينَا﴾ کۆکراونەتەوە.

[123] **بڕوانە: السلسلة الصحيحة للألباني ژمارە : ٢٢٣٧.**

پیتەکانی (لین):

(و)ی زەنندەدار پیتی پێشەوەی سەر (فتحة)بێ وەك: ﴿خَوف﴾

(ي)ی زەنندەدار پیتی پێشەوەی سەر (فتحة) بێ وەك: ﴿بَيت﴾

کەواتە: پیتی ئەلیف تەنها پیتی مەدە چونکە هەمیشە زەنندەدارەو پێشەوەی سەر (فتحة)یە، بەڵام (و، ي) هەندێ جار پیتی مەددن کاتێك زەنندەدارن و (حرکة)ی پێشەوەیان لەڕەگەزی خۆیانبێت، هەندێ جاریش تەنها پیتی (لین)ن کاتێك زەنندەدارن و پێشەوەیان (مفتوح) بێت.[١٢٤]

(الجمزوري) دەڵێت:

حُرُوفُهُ ثَلاَثَةٌ فَعِيهَا	مِنْ لَفْظِ وَايٍ وَهْيَ فِي نُوحِيهَا
وَالكَسْرُ قَبْلَ الْيَا وَقَبْلَ الْواوِ ضَمْ	شَرْطٌ وَفَتْحٌ قَبْلَ أَلْفٍ يُلْتَزَمْ
وَاللِّينُ مِنْهَا الْيَا وَوَاوٌ سُكِّنَا	إِنِ انْفِتَاحٌ قَبْلَ كُلٍّ أُعْلِنَا

[١٢٤] بڕوانە: أحكام تلاوة القرآن ل ٢٠٩.

جیاوازی نێوان پیتی مەددو پیتی (الهمزة):

ڕووی بەراورد	(الهمزة)	پیتەکانی مەدد
لەڕووی مەخرەجەوە	مەخرەجی کۆتایی گەروو.	مەخرەجیان بۆشایی ناو دەم (جوف)ە .
لەڕووی بەهێزی و لاوازیەوە	پیتێکی بەهێزە	لاوازن
لەڕووی شێوەیانەوە	پیتێکی (حركة)دارە	(حركة) یان نیە
لەڕووی بنەڕەتی و لاوەکی یەوە	پیتێکی (أصلي) یە	پیتی لاوەکین

بەشەکانی دریژکردنەوە (المدّ)

مەدد دەکرێت بەدوو بەشی سەرەکییەوە:

١- مەددی بنەڕەتی (المد الأصلي)

٢- مەددی لاوەکی (المد الفرعي)

یەکەم: مەددی بنەڕەتی (المد الأصلي):

بریتیە لەومەددەی کەبەبێ ئەو پیتەکە تەواو نابێت و، بەدواید (همزة) و (سکون) نیە.[١٢٥]

هۆی ناونانی: بنەڕەتیە لەچاو مەددەکانی تردا، ئەندازەی دریژکردنەوەی تەنها دوو جوولّە (حركة)یە.

هەروەها پێشی دەوترێ مەددی ئاسایی (طبيعي) چونکە هەموو دەم و زمانێکی ساغ زیاترو کەمتر لەو ئەندازەیە دریژی ناکاتەوە.

(الجمزوري) دەڵێت:

وَالمَدُّ أَصْـلِيُّ وَفَرْعِـيُّ لَهُ ... وَسَمِّ أَوَّلاً طَبِيعِيًّا وَهُو

مَا لاَ تَوَقُّفٌ لَهُ عَلَى سَبَبْ ... وَلاَ بِدُونِه الْحرُوفُ تُجْتَلَبْ

بَلْ أَيْ حَرْفٍ غَيْرٌ هَمْزٍ أَوْ سُكُونْ ... جَا بَعْدَ مَدّ فَالطَبِيعِيُّ يَكُونْ

---

[١٢٥] **بڕوانە: سەرچاوەی پێشوو ل ٢١٠.**

ئەندازەی مەددی ئاسایی:

سەبارەت بە ئەندازەی درێژکردنەوەی پیتەکانی مەدد زانایانی پێشین زاراوەی ئەلیفیان بەکارهێناوە، واتە: بۆ هەموو جۆرێك لەجۆرەکانی مەددی بنەڕەتی وتوویانە ئەندازەی ئەلیفێك درێژ دەکرێتەوە، زانایانی دوای ئەوانیش زاراوەی (حركة)یان بەکارهێناوە،(حركة)ش یەکەیەکی پێوانەییەو بریتیە لەزەمەنی دەربڕینی (فتحة)یەك یان (ضمّة)یەك یان (كسرة)یەك، هەر بۆیە بە (فتحة)یان وتووە ئەلیفی بچووك و بە(ضمّة) شیان وتووە واوی بچووك و بە (كسرة)شیان وتووە یای بچووك.

بەلأم پاش سەرنجدان بۆمان ڕوونەبێتەوە کە هەردوو زارەوەکە [واتە: ئەلیف و (حركة)] هەمان مەبەست دەگەیەنن، چونکە مەبەست لەدوو(حركة) واتە: (٢ ضمة) یان (٢ فتحة) یان (٢ كسرة).

کەواتە ماوە (زمن)ی پێویست بۆ دەربڕینی ئەلیفێك یەکسانە بەماوە (زمن)ی پێویست بۆ دەربڕینی دوو(حركة)و هیچ جیاوازیەك لەنێوان ئەم دوو زاراوەیەدا نیە.

بەلأم زۆرێك لەزانایانی سەردەم دەڵێن: ئەندازەی دوو (حركة) ئەوەندەیە کەبەخێرایییەکی مامناوەند پەنجەت دابخەیت یان بیکەیتەوە. بەلأم ئەم قسەیە قسەیەکی ڕوون نیەو بەپێوەر دانانرێت و ئەندازەکەی لەکەسێکەوە بۆکەسێکی تر دەگۆڕێت و، نەگونجاویشە لەگەڵ هەرسێ شێوازی خوێندنەوە(التحقيق، التدوير، الحدر) [١٢٦]

بۆیە پێویستە لای مامۆستایەکی خاوەن مۆڵەت ئەم یاسایە فێربیت.

---

[١٢٦] بڕوانە: حق التلاوة ل ١٩٥، تيسير الرحمن ل ٢٠٥، علم التجويد للغوثاني ل ٤٧، كيف تقرأ القرآن للدكتور أيمن رشدي سويد (وانەی ٥٣-٥٤)

بەشەکانی مەددی ئاسایی (طبيعي):

مەددی ئاسایی دەکرێت بە (دوو) بەشەوە:[١٢٧]

١- مەددی ئاسایی وشەیی (المد الطبيعي الكلمي)

٢- مەددی ئاسایی پیتیی (المد الطبيعي الحرفي)

١- مەددی ئاسایی وشەیی (المد الطبيعي الكلمي):

ئەم مەددەش لەیەك وشەدا ڕووەدات و، سێ جۆری هەیە:

أ- مەددی ئاسایی جێگیر لەکاتی بەردەوامبوون و وەستاندا (المد الطبيعي الثابت وصلا ووقفا):

ئەگەر دوای پیتی مەدد پیتێکی بزواو (متحرك) لەحاڵەتی وەستان (وقف)و بەردەوامبوون (وصل)دا هاتبێت، لەسەرەتاوە بێت یان لەکۆتایی.

وەکو: ﴿ مَالِكِ، يُوصِيكُمْ، بِيَمِينِهِ، وَضُحَاهَا، قَالُوا، وَأُمْلِي ﴾

ب- مەددی ئاسایی جێگیر لەکاتی وەستاندا (المد الطبيعي الثابت في الوقف دون الوصل):

ئەم جۆرەیان تەنها لەحاڵەتی وەستان (وقف)دا بوونی هەیە، ئەویش لەم حاڵەتانەی خوارەوەدا:

---

[١٢٧] **بڕوانە: هداية القاري للمرصفي ل (١٣٣-١٣٥)، غاية المريد في علم التجويد ل(٤٨-٤٩)، تيسير الرحمن ل (٢٠٦-٢٠٧)**

- **بەدوای پیتی مەددا لە وشەیەکی تردا پیتێکی زەننەدار هاتبێت، واتە: (التقاء الساكنين):**

نموونەی ئەلیف:

﴿فَإِن كَانَتَا ٱثۡنَتَيۡنِ...﴾(النساء:١٧٦) ، ﴿وَقَالَا ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ﴾(النمل:١٥)

﴿وَجَآءَ رَجُلٞ مِّنۡ أَقۡصَا ٱلۡمَدِينَةِ﴾(القصص:٢٠)،﴿ طَغَا ٱلۡمَآءُ﴾ (الحاقه:١١)

نموونەی واو:

﴿ثُمَّ إِنَّهُمۡ لَصَالُواْ ٱلۡجَحِيمِ ﴾ (المطففين ١٦) ، ﴿وَإِذۡ قَالُواْ ٱللَّهُمَّ﴾ (الأنفال:٣٢)

نموونەی (یاء):

﴿وَفِرۡعَوۡنَ ذِى ٱلۡأَوۡتَادِ﴾ (الفجر ١٠) ،﴿حَاضِرِى ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡحَرَامِ﴾ (البقرة:١٩٦)

- **وەستان لەسەر ناوە (مقصور)ەکان:**

وەکو: ﴿ هُدًى، ضُحًى، مُصلًّى، عَمًى، سُدًى﴾

- **وەستان لەسەر ناوە (منصوب)ەکان:**

وەکو: ﴿وَكِيلاً، حَسِيباً، حَكِيماً، حَدِيثاً ﴾

ئەم جۆرە مەددی لەجیاتی (العِوض)ی پێ دەگوترێت، واتە: هێنانی پیتی ئەلیف لەجیاتی (تنوين) لەحاڵەتی وەستاندا.

هەروەها وەستان لەسەر وشەی ﴿وَلَيَكُونًا﴾، ﴿لَنَسۡفَعًۢا﴾، ﴿إِذٗا﴾، بە (وَلَيَكُونَا)و (لَنَسْفَعَا)و (إِذَا) دەخوێنرێتەوە.

- **ئەگەر پیتی مەددەکە پیتی (ألف) بێت ئەویش لەم (حەوت) وشەیەی خوارەوەدا:**

(أَنَاْ) **بۆ نموونە:** ﴿ وَلَآ أَنَا۠ عَابِدٞ مَّا عَبَدتُّمۡ﴾ (الكافرون ٤)

(لَّكِنَّاْ) **لەئایەتی** ﴿لَّٰكِنَّا۠ هُوَ ٱللَّهُ رَبِّي ﴾ (الكهف ٣٨)

(الظُّنُونَا) **لەئایەتی** ﴿وَتَظُنُّونَ بِٱللَّهِ ٱلظُّنُونَا۠ ﴾ (الأحزاب ١٠)

(الرَّسُولَا) **لەئایەتی** ﴿وَأَطَعۡنَا ٱلرَّسُولَا۠ ﴾ (الأحزاب ٦٦)

(السَّبِيلَا) **لەئایەتی** ﴿ فَأَضَلُّونَا ٱلسَّبِيلَا۠ ﴾ (الأحزاب ٦٧)

(قَوَارِيرَا) **لەئایەتی**﴿ وَأَكۡوَابٖ كَانَتۡ قَوَارِيرَا۠ ﴾ (الانسان ١٥)

(سَلَاسِلَاْ) **لەئایەتی** ﴿إِنَّآ أَعۡتَدۡنَا لِلۡكَٰفِرِينَ سَلَٰسِلَا۠ وَأَغۡلَٰلٗا وَسَعِيرٗا﴾ (الانسان ٤)

تێبینی:

یەکەم: لەکاتی وەستان لەسەر وشەی (سَلَاسِلَاْ) دەشتوانی ئەلیفەکەی نەخوێنیتەوەو لەسەر پیتی لام بوەستی، بەڵام لەحاڵەتی بەردەوامبوون (وصل)دا دەبێت ئەلیفەکە نەخوێنرێتەوە.[١٢٨]

دووەم: بەڵام وشەی (قَواريرَا)ی دووەمی سورەتی (الانسان: ١٦) لە حاڵەتی بەردەوامبوون و وەستاندا ئەلیفەکەی ناخوێنرێتەوە.[١٢٩]

سێیەم: لە (مصحف)ی پیرۆزدا سفرێکی درێژ لەسەر ئەلیفی ئەم حەوت وشەیە دانراوە، واتە نەخوێندنەوەیان لەکاتی(وصل)دا.[١٣٠]

---

[١٢٨] **بڕوانە: مذكرة في أحكام التجويد (٢٥/١).**

[١٢٩] **بڕوانە: غاية المريد في علم التجويد ل١٠٤.**

[١٣٠] **بڕوانە: فتح رب البريّة ل ٦٤.**

ج- مەددی ئاسایی جێگیر تەنها لەکاتی بەردەوامبووندا (المد الطبيعي الثابت في الوصل دون الوقف):

ئەمیش لەم دوو حاڵەتەی خوارەوەدا:

حاڵەتی یەکەم: مەددی ڕاناوی بچووك (الصلة الصغرى): ئەو ڕاناوە بزواوەیە کەبۆ تاکێکی ئامادە نەبووی نێر بەکاردێت و دەکەوێتە کۆتایی وشەوە لە نێوان دوو پیتی بزواودا بەمەرجێك بەدوایدا پیتی (همزة) نەیەت.

وەکو:

﴿وَلَمۡ يَكُن لَّهُۥ كُفُوًا أَحَدُۢ﴾، **بەم شێوەیە دەخوێنرێتەوە:(لَهُو كُفوً).**

﴿فَأَثَرۡنَ بِهِۦ نَقۡعٗا ۝٤ فَوَسَطۡنَ بِهِۦ جَمۡعًا﴾ (العاديات ٤-٥) **بە(بهي نقعا)و (بهي جمعا) دەخوێنرێتەوە.**

ئەندازەکەشی دوو جووڵە (حركة) درێژ دەکرێتەوە لەحاڵەتی بەردەوام بووندا.

حاڵەتی دووەم: ئەگەر پیتی مەدد کەوتە پێش پیتی کۆتاییەوە ئەوا دەبێتە مەددێکی ئاسایی لەکاتی بەردەوام بووندا، بەڵام لەحاڵەتی وەستاندا دەبێتە مەددی توشهاتوو بەزەننە (المد العارض للسكون)و دەتوانرێت دوو یان چوار یان شەش(حركة)درێژبکرێتەوە.

وەکو: ﴿ بصِير، الحِساب، الرَّاكعون ﴾

٢- مەددی ئاسایی پیتیی (المد الطبيعي الحرفي):

ئەو پیتانە دەگرێتەوە لە سەرەتای هەندێ لەسورەتەکاندا هاتوون .

پیتەکانی: ئەم مەددەش لەپێنج پیتدا هەڵهێنراوە: (ح، ي، ط، ه، ر) لە ڕستەی (حـي طهـر)دا کۆکراونەتـەوەو، بـە(حـا، یـا، طـا، هـا، را) دەخوێنرێنەوە.

پیتی (ح) لەوشەی (حم)ی حەوت سورەتدا (غافر، فصلت، الشورى، الزخرف، الدخان، الجاثية، الأحقاف)

پیتی (ي) لە (كهيعص)ی سورەتی (مريم)و، لە (يس).

پیتی (ط) لەسورەتی (طه) ، (طسم)ی سورەتی الشّعراء)و (القَصَص)، (طس)ی سورەتی (النمل).

پیتی (ه) لە (كهيعص)، (طه)

پیتی (ر) لە (الر)ی هەر پێنج سورەتی (يونس، هود، يوسف، إبراهيم، الحجر)و، لە (المر)ی سورەتی (الرَّعد).

مەددی لاوەکی (الفرعي)و بەشەکانی:

پێناسە: درێژکردنەوەی پیتی مەدد زیاد لەمەددی ئاسایی، لەبەر هۆکارێك لەهۆکارەکان.[١٣١]

هۆکارەکانی: گەیشتنی پیتەکانی مەدد بە پیتی (همزة:ء) یا پیتێکی زەننەدار.

(الجمزوري) دەڵێت:

وَالآخَرُ الْفَرْعِيُّ مَوْقُوفٌ عَلَى سَبَبْ كَهَمْزٍ أَوْ سُكُونٍ مُسْجَلا

جۆرەکانی دوانن:

یەکەم: ئەو مەددانەی بەهۆی پیتی (همزة) وە ڕوو دەدەن.

دووەم: ئەو مەددانەی بە هۆی پیتێکی زەننەدارەوە ڕوو دەدەن.

یەکەم: ئەو مەددانەی بە هۆی (همزة) وە ڕوو دەدەن:

سێ جۆرن:

١- مەددی پێویستی لکاو (المد الواجب المتصل).

کاتێك بەدوای یەکێك لەپیتەکانی مەددا پیتی (همزة) هاتبێت لەیەك وشەدا.

ئەم درێژکردنەوە پێویست (واجب)ە چونکە گشت خوێنەران (القُرّاء) بڕیاریان لەسەردرێژکردنەوەی داوە.

---

[١٣١] تيسير الرحمن ل (٢٠٨).

ئەندازەی درێژ کردنەوەی:

(٤) یان (٥) جوولەیە، بەڵام (٤) جوولە بەناوبانگترە.

هۆی ناونانی: لکاو (متصل) چونکە لەیەک وشەدا پوو دەدات.

(ابن الجَزري) دەڵێت:

وَوَاجِبٌ إنْ جَاءَ قَبْلَ هَمْزَةِ مُتَّصِلاً إنْ جُمِعَا بِكِلْمَةِ

نموونە:

پیتی مەدد لە ناوەڕاستدا: ﴿ فَكُلُوهُ هَنِيٓـًٔا مَّرِيٓـًٔا ﴾، ﴿ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ﴾، ﴿لِيَسُٓـُٔوا﴾

پیتی مەدد لە کۆتاییدا: ﴿وَمَا عَمِلَتْ مِن سُوٓءٍ ﴾، ﴿يَهْدِى مَن يَشَآءُ ﴾، ﴿إِنَّمَا ٱلنَّسِىٓءُ زِيَادَةٌ فِى ٱلْكُفْرِ ۖ ﴾

تێبینی: ئەگەر پیتی (همزة) کەوتە کۆتایی وشەو لەسەری وەستایت دەتوانی تا (٦) جوولەش درێژی کەیتەوە، چونکە دەبێتە مەددی توشهاتوو بە زەننە (العارض للسكون)، وەکو:

﴿ذَٰلِكَ فَضْلُ ٱللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَآءُ ۚ ﴾ (الجمعة ٤)

﴿إِنَّكَ سَمِيعُ ٱلدُّعَآءِ ﴾ (غافر ٥٨)

٢- مەددی ڕێپێدراوی جیا (المد الجائز المنفصل).

کاتێک یەکێک لەپیتەکانی مەدد لەکۆتایی وشەیەکداو پیتی (همزة) لە سەرەتای ووشەیەکی تردا کەبەدوای ئەودا هاتبێت.

ئەندازەی درێژ کردنەوەی: دەتوانرێ (٤) یان (٥) جوولە درێژ بکرێتەوە بەڵام (٤) بەناوبانگترە.

هۆی ناونانی:

پێی گوتراوە جیا (منفصل) چونکە لەدوو وشەدا پروو دەدات.

هەروەها پێی گوتراوە ڕێپێدراو (جائز) چونکە لەلای هەندێك لەخوێنەران (القراء) کورتکردنەوەی بۆ (٢) جوولّەش (واتە: القصر) دروستە.

(ابن الجَزري) دەڵێت:

وَجَائِزٌ إِذَا أَتَى مُنْفَصِلاَ .....

نموونە:

کاتێك پیتە مەددەکە بخوێنرێتەوە بنووسرێت وەك: ﴿وَلَآ أَنتُمۡ عَٰبِدُونَ مَآ أَعۡبُدُ ﴾(الكافرون:٥)، ﴿وَإِذَا ٱنقَلَبُوٓاْ إِلَىٰٓ أَهۡلِهِمُ ٱنقَلَبُواْ فَكِهِينَ ﴾(المطففين:٣١)

یان بخوێنرێتەوە بەڵام نەنوسرابێت وەك:

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ﴾، ﴿ يَٰٓـَٔادَمُ ﴾، ﴿ يَٰٓأَهۡلَ﴾، ﴿هَٰٓأَنتُمۡ﴾

تێبینی:

ئەم جۆرە مەددە تەنها لەکاتی بەردەوامبوون (وصل)دایە، خۆئەگەر لەسەر وشەی یەکەم وەستای لە (٢) جوولّە زیاتر درێژی ناکەیتەوە.

٣- مەددی گۆڕاو(البدل).[١٣٢]

ئەگەر لەپێش پیتی مەددەوە لەیەك وشەدا پیتی (همزة) هاتبێت و لەدوای پیتی مەددیشەوە (همزة)و زەننە نەهاتبێت.

هۆی ناونانی: بۆیە ناونراوەمەددی گۆڕاو (البدل) چونکە پیتە مەددەکە لەبنەڕەتدا هەمزەیەکی زەننەدار بووە بەپێی یاسای زانستی (الصرف) هەرکات دوو هەمزە لەسەرەتای وشەیەکدا کۆبونەوە یەکەمیان بزواو ودووەمیان زەننەداربێت دووەمیان دەگۆڕی بۆ پیتی مەدد لەڕەگەزی جوولّەی پیتی پێش خۆی.

ئەندازەی درێژکردنەوەی: لەلای (حفص) تەنها دوو جوولّە درێژ دەکرێتەوە.

نموونە:

﴿ ءَادم ﴾، ﴿ أُوتوا ﴾، ﴿ إِيتَاء ﴾، ﴿ لِإِيلَافِ ﴾، ﴿ ءَامَنَ﴾

لەبنەڕەتدا (أَأْدم)، (أُؤْتوا)، (إِئْتاء)، (لِإِئْلاف)، (أَأْمن) **بوون.**

مەددی لێکچوو بەگۆڕاو (المد الشبيه بالبدل):

خوێنەری بەڕێز، هەر پیتێکی مەدد بەدوای (همزة)دا هاتبێ زانایان بەپاشکۆی مەددی (بدل) یان داناوەو، هەمان حوکمی مەددی گۆڕاو (البدل) وەردەگرێت، با لەبنەڕەتیشدا هەمزە نەبووبێت.[١٣٣]

وەك: ﴿ لَيَئُوسٌ﴾، ﴿ يَشَآءُون ﴾، ﴿ مُّتَّكِـِٔين﴾، ﴿ مَئَابٍ﴾

---

[١٣٢] تيسير الرحمن ل ٢١٦-٢١٧.

[١٣٣] الروضة الندية شرح متن الجزرية ل ٣٢.

حالّەتەکانی مەددی گۆڕاو (البدل):

چوار شێوەی هەیە:

١- جێگیرە لە بەردەوامبوون (وصل)و، وەستان (وقف)دا:

ئەگەر لەسەرەتاوە یان لەناوەڕاستەوە هاتبوو، وەکو:

﴿ءَامَنَ الرَّسول ﴾، ﴿إِي وَرَبِّي ﴾، ﴿أَنبِئُوني ﴾، ﴿نَبِّؤُوني ﴾

٢- تەنها لە (وصل)دا جێگیرە (درێژ دەکرێتەوە):

وەکو: ﴿ الخَاطِئِين ﴾، ﴿ مُستَهزِءُون ﴾، ﴿ يُرَاءُونَ ﴾

بەلاّم لەحالّەتی (وقف)دا دەبێتە مەددی توشهاتوو بەزەننە (المد العارض للسكون) ئەو کاتە (٢) یان (٤)یان (٦) جوولّە درێژ دەکرێتەوە .

٣- جێگیرە تەنها لە وەستان (وقف)دا:

وەك: ﴿ وَجَآءُوٓ أَبَاهُمۡ ﴾ **ئەگەر لەسەر وشەی (وَجاءُو) وەستایت دەبێتە مەددی گۆڕاو (بدل)و دوو جوولّە درێژدەکرێتەوە .**

٤- جێگیرە تەنها لەسەرەتاوە: وەکو وشەی (ائْتُونِي)ی ئایەتی

﴿أَمۡ لَهُمۡ شِرۡكٌ فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِۖ ٱئۡتُونِي بِكِتَٰبٖ مِّن قَبۡلِ هَٰذَآ﴾ (الأحقاف ٤)

واتە لەکاتی (وصل)دا بە (السماواتِئتوني) دەخوێنرێتەوە بەبێ هەمزە. بەلاّم ئەگەر لەسەر وشەی (السَّمَاوَاتِ) وەستایت و پاشان دەستکردەوە بەخوێندنی (ائْتُونِي) بە (إيتوني) دەیخوێنیتەوە دوو جوولّە درێژی دەکەیتەوە دەبێتە مەددی (بدل).

هەروەها:

﴿وَمِنۡهُم مَّن يَقُولُ ٱئۡذَن لِّي وَلَا تَفۡتِنِّيٓۚ﴾ (التوبة ٤٩)

﴿وَقَالُواْ يَٰصَٰلِحُ ٱئۡتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ﴾ (الأعراف ٧٧)

﴿فَلۡيُؤَدِّ ٱلَّذِي ٱؤۡتُمِنَ أَمَٰنَتَهُۥ﴾ (البقرة: ٢٨٣)

گەر لەسەرەتاوە خوێنرایەوە بە (إيذن لي)و (إِيتِنَا)و (أوتمن) دەخوێنرێنەوە.

دووەم: ئەو مەددانەی بەهۆی پیتێکی زەننەدارەوە ڕوو دەدەن

ئەمانیش دوو جۆرن:

١- مەددی پێویست (المد اللازم).

٢- مەددی توشهاتوو بەزەننە (المد العارض للسكون).

٣- مەددی (اللين)

١- مەددی پێویست (المد اللازم).

بەدوای پیتی مەددا پیتێکی زەننەداری بنەڕەتی لەهەردوو حاڵەتی وەستان و بەردەوامبووندا لە وشەیەکدا یان لەپیتێك لەپیتەکانی سەرەتای هەندێ لەسوڕەتەکاندا.[١٣٤]

هۆکاری: هۆی ئەم مەددە بەیەکگەیشتنی دووپیتی زەننەدارە، کە پیتی مەددو پیتە زەننەدارە بنەڕەتیەکەیە، پیتی یەکەم درێژدەکرێتەوە بۆ ئەوەی درێژکردنەوەکە وەك پیتێکی لێبێت و و بکەوێتە نێوان دوو پیتە زەننەدارەکەوە.

ئەندازەی درێژکردنەوەی: پێویستە شەش جووڵە درێژ بکرێتەوە .

(ابن الجزري) دەڵێت:

فلازمٌ إنْ جاءَ بعْدَ حرفِ مَد ساكِنُ حَالَيْن وبالطول يُمَد

هۆی ناونانی:

[١٣٤] **تيسير الرحمن ل ٢٢١.**

هەموو خوێنەران (القرّاء) یەکدەنگن لەسەر تەواو درێژکردنەوەی (الإشباع) لەهەردوو حالّەتی بەردەوامبوون و وەستاندا.[١٣٥]

بەشەکانی: مەددی (لازم) دەبێت بەدوو بەشەوە:

أ- مەددی پێویستی وشەیی (المد اللازم الكلمي)

ب- مەددی پێویستی پیتیی (المد اللازم الحرفي)

هەریەک لەم دوانەش دەبن بەدوو بەشەوە:

قورسکراو (مُثقل)، سوککراو (مُخَفَّف)

(الجمزوري) لە (التحفة)دا بەم شێوەیە ئاماژەی بۆ هەرچواریانکردووە:

أَقْسَامُ لاَزِمٍ لَدَيْهِمْ أَرْبَعَهْ وَتِلْكَ كِلْمِيٌّ وَحَرْفِيٌّ مَعَهْ

كِلاَهُمَا مُخَفَّفٌ مُثَقَّلُ فَهَذِهِ أَرْبَعَةٌ تُفَصَّلُ

أ- مەددی پێویستی وشەیی(المد اللازم الكلمي):

ئەگەر بەدوای پیتی مەدد دا پیتێکی زەننەداری هەمیشەیی لەهەمان وشەدا هاتبوو، ئەمیش دوو جۆرە:

(١) مەددی پێویستی وشەیی قورسکراو (مُثَّقل):

ئەگەر لەدوای پیتی مەددەوە پیتێکی (شدّة) دار هاتبوو. وەک:

﴿ٱلضَّآلِّينَ﴾، ﴿ٱلْحَآقَّة﴾،﴿دَآبَّة﴾، ﴿ءَآلذَّكَرَيْنِ﴾، ﴿ءَآللهُ﴾، ﴿أَتُحَجُّونِّي﴾

پێ ی وتراوە وشەیی:

چونکە پیتە زەننەدارە بنەڕەتیەکە بەدوای پیتی مەدد دا لەیەک وشەدا هاتووە.

---

[١٣٥] الروضة الندية شرح متن الجزرية (٣ / ٢٥).

قورسکراو: چونکه تێهەڵکێش دەکرێت.

(٢) مەددی پێویستی وشەیی سووککراو (مخفّف):

ئەگەر لە دوای مەددەوە پیتێکی زەننەداری بنەڕەتی بێ (شدّة) هاتبوو.

نموونە: لە قورئانی پیرۆزدا تەنها وشەی ﴿ءَآلْـَٔـنَ﴾ هەیەو دووجار لە سورەتی (یونس)دا لە ئایەتی (٩١،٥١) هاتووە.

پێی وتراوە: سووککراو لەبەر ڕوونەدانی تێهەڵکێش.

تێبینی: سێ وشە لە شەش جێگەی قورئانی پیرۆزدا مەددی پێویستی وشەیین بەلاّم بە بێ دریژکردنەوەش (التسهيل) دەخوێنرێنەوە.

وشەی ﴿ءَآلذَّكَرَيْنِ﴾ دوو جار لەسورەتی (الأنعام)دا

وشەی ﴿ءَآلْـَٔـنَ﴾ دوو جار لەسورەتی (یونس)دا

وشەی ﴿ءَآللهُ﴾ یەکی جارێك لەسورەتی (یُونس)و لە (النمل)دا هاتووە .

هەندێ لەزانایان ئەم حاڵەتەیان ناوناوە مەددی جیاکردنەوە (الفَرق) کاتێك هەمزەی پرسیار (استفهام) دەکەوێتە پێش (أل)ی ناساندن (التعريف) ودەبێتە پیتی مەدد.

هۆی ناونانیشی بۆجیاکردنەوەی پرسیار (استفهام) لە هەواڵ (الخبر).[١٣٦]

[١٣٦] بڕوانە: إحكام الأحكام في تجويد القرآن ل ٢١.

ب- مەددی پێویستی پیتیی (المد اللازم الحرفي):

ئەگەر بەدوای پیتی مەدد یان (لین)دا (واتە پیتی عین) پیتێکی زەنناەداری بنەڕەتی هاتبوو لە یەکێك لەپیتەکانی سەرەتای هەندێك لەسوڕەتەکاندا، بەمەرجێك ئەو پیتە هیجاکەی لەسێ پیت کەمتر نەبێت و پیتی ناوەڕاستی پیتی مەدد بێت ، ئەمیش دوو جۆرە:

(١) مەددی پێویستی پیتی قورسکراو (مُثقَّل):

ئەگەر دوای پیتی مەدد پیتێکی تێهەڵکێشکراو (مدغم) هاتبێ.

وەك: ﴿الٓمٓ﴾، ﴿طسٓمٓ﴾

پێی وتراوە:

پیتی: چونکە پیتە زەنناەدارە بنەڕەتیەکە بەدوای پیتی مەدد دا لەیەك وشەدا هاتووە.

قورسکراو: چونکە لەبەر ڕووەدانی تێهەڵکێش.

(٢) مەددی پێویستی پیتی سووك (مُخفَّف):

ئەگەر دوای پیتی مەدد پیتێکی زەنناەداری تێهەڵکێش نەکراو هاتبێ.

وەك: ﴿قٓۚ وَٱلۡقُرۡءَانِ ٱلۡمَجِيدِ﴾، ﴿يسٓ﴾

پێی وتراوە: سوککراو لەبەر ڕوونەدانی تێهەڵکێش .

(الجمزوري) لە مەتنەکەیدا دەڵێت:

فَإِنْ بِكِلْمَةٍ سُكُونٌ اجْتَمَعْ مَعْ حَرْفِ مَدٍّ فَهْوَ كِلْمِيٌّ وَقَعْ
أَوْ فِي ثُلاَثِيِّ الحُرُوفِ وُجِدَا وَالمَدُّ وَسْطُهُ فَحَرْفِيٌّ بَدَا

كِلاَهُمَا مُثَقَّلٌ إِنْ أُدْغِمَا مَخَفَّفٌ كُلٌّ إِذَا لَمْ يُدْغَمَا

پیته بچراوەکان (الحروف المقطعة)ی سەرەتای سوڕەتەکان [١٣٧]

ئەم پیتانە ژمارەیان چواردە پیتە (الجمزوري) لەم دێرەدا کۆیکردوونەتەوە:

وَيَجْمَعُ الْفَوَاتِحِ ٱلاَرْبَعْ عَشَرْ صِلْهُ سُحَيْراً مَنْ قَطَعْكَ ذَا اشْتَهَرْ

هەندێکی تر لەزانایان لە ڕستەی (نصٌّ حكيمٌ قاطعٌ له سرٌّ) .

ئەم (١٤) پیتە لەسەرەتای (٢٩) سوڕەتدا هاتوون و، دەکرێن بە پێنج بەشەوە:

١- **یەك پیتی: لە (٣) سوڕەتدا :** ﴿صٓ﴾، ﴿قٓ﴾، ﴿نٓ﴾.

٢- **دووپیتی: لە (١٠) سوڕەتدا:** ﴿طه﴾، ﴿طسٓ﴾ ، ﴿حم﴾ **لە (٧) سوڕەتدا.**

٣- **سێ پیتی: لە (١٣) سوڕەتدا:** ﴿الٓمٓ﴾ **لە سوڕەتی (البقرة)، (آل عمران)، (العنكبوت)، (الرّوم)، (لقمان)، (السَّجدة)دا.**

﴿الٓرٰ﴾ **لە سوڕەتی (یُونُس)، (هود)، (یُوسُف)، (إبراهيم)، (الحِجر)دا.**

﴿طسٓمٓ﴾ **لە سوڕەتی (الشُّعراء)، (القَصَص)دا.**

٤- **چوارپیتی: لەدوو سوڕەتدا:** ﴿الٓمٓصٓ﴾ **الأعراف،** ﴿الٓمٓرٰ﴾**الرَّعد.**

٥- **پێنج پیتی: لەدوو سوڕەتدا:** ﴿كٓهيعٓصٓ﴾ **مریم،** ﴿حٰمٓ ۝١ عٓسٓقٓ﴾ **الشوری.**

---

[١٣٧] **بڕوانە: تيسير الرحمن ل ٢٢٥-٢٢٦.**

حوکمیان: ئەم چواردە پیتە لەڕووی حوکمیشەوە دەبن بەچوار بەشەوە:

١- مەددی پێوستن و دەبێت (٦) جوولّە درێژ بکرێنەوە:

ئەو سێ پیتیانەن کەناوەڕاستیان پیتی مەددەو بەدوایاندا زەنندەی بنەڕەتی هاتووە، ژمارەیان (حەوت) پیتەو لەم ڕستەیەدا کۆکراونەتەوە: (سنقص لكم)، وەبەم شێوەیە دەخوێنرێنەوە : سین، نون، قاف، صاد، لام، كاف، میم.

٢- تێرکردن (الإشباع)و، ناوەند (التوسط):

ئەو سێ پیتیانەن ناوەڕاستیان پیتی (لین)ە، ئەویش تەنها پیتی (ع: عین)ەو، لە سەرەتای سوڕەتی مریم ﴿كٓهيعٓص﴾و لەسەرەتای سوڕەتی الشوری ﴿عٓسٓقٓ﴾دا هاتووە.

دەتوانرێ (٦) جوولّە درێژ بکرێتەوە چونکە مەددی پێویستی پیتی سووکەو، دەشتوانرێ (٤) جوولّە درێژ بکرێتەوە و وەکو مەددی (لین)ی لێبکرێت، بەلاّم پێی ناوترێ مەددی (لین) چونکە بەدوایدا زەنندەی بنەڕەتی هەیەو مەددی (لین)یش بەدوایدا زەنندەی کاتی هەیە، بۆیە هەندێ لەزانایان ناوی (اللين اللازم)یان لێناوە.

بەلاّم لەکاتی خوێندنەوەیدا تێرکردن (الإشباع) واتە: تەواو درێژکردنەوە لەپێشترە.

٣- درێژکرنەوەی ئاسایی: ئەوانەن کە لەدووپیت پێك هاتوون بەلاّم پیتی دووەمیان پیتی مەددەو، ژمارەیان (٥) پیتە لە ڕستەی (حيّ طهر)دا کۆکراونەتەوەو، بە (حا، یا، طا، ها، را) دەخوێنرێنەوە.

٤- بەهیچ شێوەیەك درێژناکرێنەوە: ئەوانەن کەلە (٣) پیت پێکهاتوون و ناوەڕاستیان پیتی مەددو (لین) نیە، ئەمیش تەنها پیتی (أَلِف) دەگرێتەوە.

٢- مەددی توشهاتوو بەزەننە (المد العارض للسكون).

ئەگەر بەدوای پیتی مەددا پیتێکی زەننەدار بەهۆی وەستان (وقف)ەوە هاتبوو، واتە لەبنەڕەتدا زەننەدار نیە.

ئەندازەی درێژکردنەوەی:

(٢) یان (٤) یان (٦) جوولّە درێژ دەکرێتەوە

نموونە:

﴿وَفِرۡعَوۡنَ ذِی ٱلۡأَوۡتَادِ﴾ (الفجر:١٠)، ﴿كَلَّا بَلۡ تُكَذِّبُونَ بِٱلدِّينِ﴾ (الانفطار:٩)

﴿يَعۡلَمُونَ مَا تَفۡعَلُونَ﴾(البينة:١٢)، ﴿وَٱللَّهُ عِندَهُۥ حُسۡنُ ٱلۡمَـَٔابِ﴾ (آل عمران ١٤)

﴿إِنَّ فِرۡعَوۡنَ وَهَٰمَٰنَ وَجُنُودَهُمَا كَانُواْ خَٰطِـِٔينَ﴾ (القصص ٨)

﴿ٱلَّذِينَ هُمۡ يُرَآءُونَ﴾ (الماعون ٦)

٣- مەددی (اللين):

بریتیە لەدرێژکردنەوەی هەردوو پیتی (و، ي)ی زەننەدار (ساكن) كاتێك پێشەوەیان (مفتوح) بێت و دوایان پیتێکی زەننەدار بێت بەهۆی وەستانەوە .

ئەندازەی درێژکردنەوەی:

(٢) یان (٤) یان (٦) جوولّە درێژ دەکرێتەوە

نموونه :﴿ قرَيْش، علَيْه، البَيْت، خَوْف﴾

مەددی (الصِّلة):

بریتیە لە (ھ)ی ڕاناو (الضمير) کە بۆ تاکی نادیاری نێر دەگەڕێتەوە .

دەلکێت بەناو وکردارو پیتەوە:

وەکو: ﴿قُلتُهُ، حرِّقُوهُ﴾، ﴿أجَلِهِ، کمثلِهِ﴾، ﴿إليهِ، فيهِ، منهُ﴾

ئەم ڕاناوە لەبنەڕەتدا (مبني علی الضم)ە، بەلأم ئەگەر (کسرة) لەپێشیەوە بوو ئەویش (مکسور) دەبێت تەنها لەدوو شوێندا نەبێت کە لەریوایەتی (حفص)دا پێچەوانەیە:

﴿وَمَآ أَنسَىٰنِيهُ﴾ (الكهف:٦٣)، ﴿عَلَيْهُ ٱللَّهَ﴾ (الفتح: ١٠)

مەددی (الصِّلة) دەکرێت بەدوو بەشەوە:

١- مەددی (الصلة)ی بچووک: ئەگەر پیتی (همزة) ی بەدواوە نەبوو، ئەوە وەك مەددی ئاسایی (طبيعي)یەو دوو جوولّە درێژ دەکرێتەوە، واتە ئەگەر ژێری هەبوو ئەندازەی پیتی (ي)و، ئەگەر بۆری هەبوو ئەندازەی پیتی (و) درێژ دەکرێتەوە.

لە (مصحف)دا لەدوای ڕاناوەکەوە (و) یْکی بچووك یان (ي) یەکی بچووکی بۆ دانراوە، وەکو:﴿ إِنَّهُۥ بِعِبَادِهِۦ خَبِيرُۢ بَصِيرٌ﴾

٢ – مەددی (الصلة)ی گەورە: ئەگەر پیتی (همزة)ی بەدواوە بوو.

ئەندازەی دریژ کردنەوەی: هەر وەك مەددی (منفصل) وایە (٤) یان (٥) جوولّە دریژ دەکریّتەوە، هەرلەبەرئەوەش پیّی وتراوە: (الانفصال الحكمي).

نموونە:

﴿وَمَا يُغۡنِي عَنۡهُ مَالُهُۥٓ إِذَا تَرَدَّىٰٓ﴾ (الليل ١١)، ﴿أَيَحۡسَبُ أَن لَّمۡ يَرَهُۥٓ أَحَدٞ﴾ (البلد ٧)

﴿وَمَا يُكَذِّبُ بِهِۦٓ إِلَّا كُلُّ مُعۡتَدٍ أَثِيمٍ﴾ (المطففين ١٢)

تێبینی:

١- لە سێ شوێنی قورئانی پیرۆزدا (ه)ی ڕاناو کەوتۆتە نێوان دوو پیتی بزواو بەلاّم دریژ ناکرێتەوەو بەزەننە دەخوێنرێتەوە:

﴿ وَإِن تَشۡكُرُواْ يَرۡضَهُ لَكُمۡ ﴾ (الزمر ٧).

﴿ٱذۡهَب بِّكِتَٰبِي هَٰذَا فَأَلۡقِهۡ إِلَيۡهِمۡ﴾ (النمل: ٢٨)

﴿قَالُوٓاْ أَرۡجِهۡ وَأَخَاهُ﴾ (الأعراف: ١١١) ، (الشعراء:٣٦)

سوود:

(ه)ی ڕاناو لەم حاڵەتانەی خوارەوەدا دریژ ناکرێتەوە:

أ- ئەگەر کەوتە نێوان دووپیتی زەننەدارەوە، وەکو:

﴿وَهَدَيۡنَٰهُ ٱلنَّجۡدَيۡنِ﴾ (البلد ١٠)

﴿وَمَا تَفۡعَلُواْ مِنۡ خَيۡرٖ يَعۡلَمۡهُ ٱللَّهُۗ﴾ (البقرة ١٩٧)

ب- ئەگەر پێشەوەی بزواو (متحرك) و دواوەی زەننەبوو، وەکو:

﴿فَيُعَذِّبُهُ ٱللَّهُ ٱلْعَذَابَ ٱلْأَكْبَرَ﴾ (الغاشية ٢٤)

ج- ئەگەر پێشەوەی زەننەو دواوەی بزواو بوو، وەکو:

﴿ إِنَّآ أَنزَلْنَٰهُ فِى لَيْلَةِ ٱلْقَدْرِ﴾ (القدر: ١)

تێبینی:

١- لەیەك شوێنی قورئانی پیرۆزدا (ھ)ی ڕاناو پێشەوەی زەننەدارو دواوەی بزواوەو دوو جووڵەش درێژ دەکرێتەوە:

﴿وَيَخْلُدْ فِيهِۦ مُهَانًا﴾ (الفرقان ٦٩)، **لەلای (حفص) بە (فيهي مُهانا) دەخوێنرێتەوە.**

٢- (ھ)ی (إسم الإشارة)ش هەمان حوکمی (ھ)ی ڕاناوی هەیە:

﴿إِنَّ هَٰذِهِۦ تَذْكِرَةٌ﴾ (الانسان ٢٩)، **دوو جووڵە درێژ دەکرێتەوە چونکە پیتی (همزة) لەدوایەوە نەهاتووە .**

﴿وَإِنَّ هَٰذِهِۦٓ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَٰحِدَةً﴾ (المؤمنون ٥٢)، (٤) **یان (٥) جووڵە درێژ دەکرێتەوە چونکە پیتی (همزة) لەدوایەوە هاتووە.**

﴿هَٰذِهِ ٱلنَّارُ ٱلَّتِى كُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ﴾ (الطور ١٤)، **لێرەدا هیچ درێژ ناکرێتەوە چونکە دواوەی پیتێکی زەننەداڕە.**

بەلأم لە قورئانی پیرۆزدا بەدوای ئەم (ھ)یەدا پیتی (و) نەهاتووە.

پاشکۆی مەددەکان

مەددی توانین (التمكين):

بریتیە لەهاتنی دوو پیتی (ي) بەشوێن یەکدا، یەکەمیان (شدّة) دارو (مکسور)ەو دووەمیان زەننەدار.

هۆی ناونانی: چونکە بەهۆی (شدة)ەکەوە دەتوانرێت بەباشی بخوێنرێتەوە.

نموونە:

﴿ حُيِّيتم، النَّبيِّين، علِيِّين، الحواريِّين ﴾

ئەندازەی درێژکردنەوەی:

پێویستە (٢) جوولّە درێژ بکرێتەوە.[١٣٨]

مەددی لەجیاتی (العوض):

بریتیە لەوەستان لەسەر (تنوين)یّکی (منصوب) لەکۆتایی وشەدا، بە ئەلیفێکی مەددی، واتە پیتی ئەلیفەکە لەجیاتی (تنوين)ەکە.

---

[١٣٨] إحكام الأحكام في تجويد القرآن ل ٢٢.

ئەندازەی دریژکردنەوەی:

پێویستە (٢) جوولە دریژ بکرێتەوە.

نموونە:

﴿ حكيمًا، عليمًا، كبيرًا ﴾

تێبینی: (ت)ی (تأنیث)ی خڕ (مربوطة) ئەگەر (تنوین)ی (فتحة)ی هەبوو بەپیتی (ه) لەسەری دەوەستی.

نموونە :﴿ رحمةً، نِعمةً ﴾.[١٣٩]

مەددی جیاکردنەوە (الفرق):

کاتێك هەمزەی پرسیار (إستفهام) دەچێتە سەر ناوێکی ناسێنراو بە (الـ)، ئەلیفی (ألـ)ی ناساندنەکە دەبێتە پیتی مەدد بۆ جیاکردنەوەی پرسیار (إستفهام)و هەوالّ (خبر).[١٤٠]

ئەم مەددەش تەنها لەسێ وشەی قورئانی پیرۆزدا ڕوویداوە:

﴿ءَآللهُ﴾، ﴿ءَآلْـَٰٔنَ﴾، ﴿ءَآلذَّكَرَيْنِ﴾

ئەندازەی دریژکردنەوەی:

پێویستە (٦) جوولە دریژ بکرێتەوە، چونکە جۆرێکە لەمەددی پێویستی وشەیی.[١٤١]

---

[١٣٩] مذكرة في التجويد ل ١٥.

[١٤٠] إحكام الأحكام في تجويد القرآن ل ٢١.

[١٤١] كتاب الاضاءة فى بيان اصول القراءة ل ١٤.

ڕیزبەندی مەددە لاوەکیەکان: [١٤٢]

مەددە لاوەکیەکان لەڕووی بەهێزی و لاوازیەوە جیاوازن بەپێی جیاوازی هۆکارەکانیان، واتە ئەگەر هۆکاری دروستبوونی مەددەکە بەهێز بوو مەددەکە بەهێزەو بەپێچەوانەشەوە ئەگەر هۆکارەکەی لاوازبوو مەددەکەش لاواز دەبێت، ئەویش بەم شێوەیەی خوارەوە:

١- بەهێزترینیان مەددی پێویست (لازم).

٢- مەددی لکاو (المتصل).

٣- مەددی تووشهاتو بەزەننە (العارض للسكون).

٤- مەددی جیا (المنفصل).

٥- مەددی گۆڕاو (البدل).

٦- لاوازترینیان مەددی (لین)ە.

کەواتە ئەگەر لەوشەیەکدا دوو هۆکار لەهۆکارەکانی مەدد کۆبوونەوە کار بەهۆکارە بەهێزەکەیان دەکرێت، بۆ وێنە:

﴿وَلَآ ءَآمِّينَ ٱلْبَيْتَ ٱلْحَرَامَ﴾ **دوو هۆکاری مەددی تێدایە یەکەمیان مەددی (بدل) چونکە پیتی هەمزە پێش پیتی مەدد کەوتووە.**

---

[١٤٢] **بڕوانە: فتح رب البرية شرح المقدمة الجزرية ل ٣٧،تيسير الرحمن (٢٢٦-٢٣٠).**

دووەمیان مەددی (لازم) چونکە پیتێکی زەننەداری بنەڕەتی بەدوای پیتی مەددا هاتووە، لێرەدا کار بەلاوازەکە ناکرێت کە مەددی (بدل)ە، بەڵکو کار بە هۆکارە بەهێزەکە دەکرێت کەمەددە (لازم)ەکەیە.

﴿بُرَءَٰٓؤُاْ﴾ لێرەشدا دوو جۆر مەدد هەیە، (بدل)و پێویستی لکاو (واجب متصل) بۆیە کار بە پێویستە لکاوەکە دەکرێت و، لەبەر لاوازیی، (بدل)ەکە فەرامۆشدەکرێت.

(السّمنودي) دەڵێت:

أَقْوَى المُدودِ لازِمٌ فَمَا اتَّصَلْ فَعَارِضٌ فَذُو انْفِصَالٍ فَبَدَلْ

وَسَبَبَا مَدٍّ إذا مَا وُجِدَا فَإِنَّ أَقْوَى السَّبَبَيْنِ انْفَرَدَا

(ابن الجزري) بەم نیو دێرە ئامازەی پێکردووە:

..... وأَقْوَى السَّبَبَيْن يَسْتَقِلْ

تێبینی: لەکاتی خوێندنی قورئانی پیرۆزدا پێویستە مەددە هاوشێوەکان وەك یەك درێژبکرێنەوە، بۆنموونە مەددی (جائز منفصل) ئەگەر یەکەمیان (٤) جوولّە بوو دەبێت تا کۆتایی خوێندنەکە لەسەر (٤) جوولّە بەردەوامبیت، هەروەها مەددی توشهاتوو بەزەننەش دەبێت لەسەر(٢) یان (٤) یان(٦) جوولّە تاکۆتایی خوێندنەکە لەسەری بەردەوامبیت.[١٤٣]

(ابن الجزري) لەمبارەیەوە دەڵێت:

[١٤٣] بڕوانە : هداية القاري ل ١٤٢.

..... واللَّفْظُ في نظِيرِهِ كَمِثْلِهِ

بەشی نۆیەم
وەستان و دەستپێکردن (الوقف والابتداء)

وەستان (الوقف)و، دەستپێکردن (الإبتداء) بەیەکێك لەبەشە هەرە گرنگەکانی زانستی (تجوید) دادەنرێت چونکە بەهۆیەوە واتاو مەبەستی ئایەتەکان بۆ خوێنەرو بیسەر پرووندەبێتەوە.

پێشەوا (علي) رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ **لەڕاڤەی ئایەتی** ﴿ وَرَتِّلِ ٱلْقُرْءَانَ تَرْتِيلاً ﴾ (المزمل ٤)

فەرموویەتی: هو تجويد الحروف، ومعرفة الوقوف.[١٤٤]

واتە: چاك خوێندنەوەی پیتەکان و زانینی وەستانەکانە.

(ابن الجزري)یش دەڵێت:

وَبَعْدَ تَجْوِيْدِكَ لِلْحُرُوفِ لاَبُدَّ مِنْ مَعْرِفَةِ الْوُقوفِ

والِإبتداء ....

[١٤٤] **الإتقان في علوم القرآن للسيوطي (٢٢١/١).**

یەکەم: وەستان (الوقف):

پێناسەی وەستان (الوقف): بریتیە لە بچڕاندنی دەنگ و وەستان لەسەر کۆتایی وشەیەك، بەو مەرجەی هەناسە وەرگرێ و نیازی دەستپێکردنەوەی هەبێت.

بەشەکانی وەستان (الوقف):
وەستان دەکرێت بە (چوار) بەشی سەرەکییەوە:

یەکەم : وەستانی ناچاری (وقف اضطراري):
بریتیە لەوەستانی خوێنەر بەهۆی هەناسە تەواو بوونەوە یا تەنگە نەفەسییەوە یا پژمەو کۆکەو هەرشتێکی تر لەوبابەتانە.
ئەم جۆرە وەستانەش لەهەموو کاتێکدا دروستە، بەلآم چاکتر وایە کەخوێنەر تابۆی دەکرێ وشەی گونجاو هەلبژێرێ بۆ وەستانەکەی. لەکاتی دەستپێکردنەوەشدا ئەگەر وشەی دوای وەستانەکە گونجاو بوو لەوێ وە دەست پێدەکاتەوە ئەگەر نا دەگەڕێتەوە بۆ ئەو شوێنەی گونجاوە بۆ دەست پێکردنەوە.

دووەم: وەستانی تاقیکردنەوە (اِختباري):

وەستانە لەسەر وشەیەکی قورئانی پیرۆز کە لە بنەڕەتدا شوێنی وەستان نیە، بەڵکو تەنها بۆتاقیکردنەوەو فیرکردنی قورئانخوێنە لەلایەن مامۆستاکەیەوە تا شێوازی وەستان لەسەر ئەو وشەیە فێربێت.

بۆ نموونە: وەستان لەسەر وشەی (حَاضِرِي) لە ئایەتی :﴿ذَٰلِكَ لِمَن لَّمۡ يَكُنۡ أَهۡلُهُۥ حَاضِرِي ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡحَرَامِۗ﴾ (البقرة:١٩٦)

لەکاتی وەستاندا پێویستە پیتی(ي) کەی بخوێنێتەوەو، لەکاتی بەردەوامبوونیشدا پێویستە پیتی ناوبراو نەخوێنێتەوە.

وەستانی چاوەڕوانی (الوقف الإنتظاري):

لەکاتی خوێندنەوە بەکۆکردنەوەی قیرائات (جمع القراءات) بۆ دەرهێنانی هەموو شێوە (وجه)کان.[١٤٥]

وەستانی ئارەزوو (اِختياري):

بریتیە لەوەستانی خوێنەر بەویست و حەزی خۆی، ئەمیش لەسەر ڕای زۆرێك لەزانایان، وەك پێشەوا (الداني) و (ابن الجزري) دەکرێت بە چوار بەشەوە:

١- وەستانی تەواوتر (تام).

٢- وەستانی تەواو (كافي).

٣- وەستانی باش (حسن).

٤- وەستانی ناشیرین (قبيح).

---

[١٤٥] (د. دیاری)

١- وەستانی تەواوتر (تام): وەستانە لەسەر ڕستەیەکی تەواو کە هیچ پەیوەندیەکی بەپاش خۆیەوە نیە نە لە ڕووی واتاو نە لە ڕووی (إعراب)ەوە. ئەمیش دوو جۆرە:

أ- وەستانی پێویست (لازم): وەستانە لەسەر وشەیەك ئەگەر بگەیەنرێ بەوەی دوای خۆی مانای ئایەتەکە دەشێوێ، بۆیە وەستان لەسەری پێویستە.

نموونە:

﴿إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ ٱلَّذِينَ يَسْمَعُونَ ۘ وَٱلْمَوْتَىٰ يَبْعَثُهُمُ ٱللَّهُ﴾ (الأنعام:٣٦)

﴿فَلَا يَحْزُنكَ قَوْلُهُمْ ۘ إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ﴾ (يس:٧٦)

﴿أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُواْ ۗ مَا بِصَاحِبِهِم مِّن جِنَّةٍ﴾ (الأعراف:١٨٤)

لێرەشدا وەستان لەسەر وشەی (يتفكّروا) پێویستە بە لە (مصحف)یشدا نیشانەی وەستانی پێویستی بۆ دانەنرابێت، بۆئەوەی پیتی (ما) ببێتە (نافية)، چونکە لەکاتی نەوەستاندا دەبێتە (موصولة)و مانای ئایەتەکە دەگۆڕێت.[١٤٦]

﴿لِّتُؤْمِنُواْ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَتُعَزِّرُوهُ وَتُوَقِّرُوهُ وَتُسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلاً﴾(الفتح:٩)

هەروەها لێرەشدا وەستان لەسەر وشەی (وتوقّروه)پێویستە، بۆ جیاکردنەوەی هەردوو ڕاناوی (هاء)ی لەیەکتر، چونکە ڕاناوی

[١٤٦] **بڕوانە: تيسير الرحمن ل ٢٩٣**

(وتُوَقّروه) بۆ پێغەمبەر ﷺ دەگەڕێتەوەو، ڕاناوی (هاء)ی (وتسبّحوه) بۆ خوای گەورە دەگەڕێتەوە.[١٤٧]

نیشانەی لە (مصحف)دا: زانایان بۆ ئەم جۆرە وەستانە سەرە پیتی میمیان(مـ) بەبچووکی بەنیشانە بۆ داناوەو بەمیمی خەنجەری دەناسرێت، وەك نموونەکانی سەرەوە، ئەم جۆرە وەستانە (البیان التام)یشی پێدەوترێت.

ب- وەستانی تەواوی ڕەها (التام المطلق):

وەستان لەسەری سوننەتەو بەردەوامبوونیش (وصل) ڕێپێدراوە.

وەکو وەستان لەسەر کۆتایی زۆربەی ئایەتەکان ، کۆتایی چیرۆکەکان.

نیشانەکانی ئەم وەستانە:[١٤٨]

زۆر جار یەکێك لەمانەی خوارەوە بەدوایدا دێت:

- **پرسیار (استفهام)، وەك:** ﴿ٱللَّهُ يَحۡكُمُ بَيۡنَكُمۡ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ فِيمَا كُنتُمۡ فِيهِ تَخۡتَلِفُونَ ۝٦٩ أَلَمۡ تَعۡلَمۡ أَنَّ ٱللَّهَ يَعۡلَمُ مَا فِي ٱلسَّمَآءِ وَٱلۡأَرۡضِۗ﴾ (الحج ٦٩-٧٠)
- **پیتی (یا النداء) وەك:** ﴿إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٌ ۝٢٠ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ﴾ (البقرة: ٢٠-٢١)

---

[١٤٧] **بڕوانە: حق التلاوة ل ١٠٢- ١٠٣.**

[١٤٨] **بڕوانە: تیسیر الرحمن ٢٩٥.**

- **ئـــامرازی مـــەرج (شـــرط)، وەك :** ﴿لَّيۡسَ بِأَمَانِيِّكُمۡ وَلَآ أَمَانِيِّ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِۗ ۞ مَن يَعۡمَلۡ سُوٓءٗا يُجۡزَ بِهِۦ ... ﴾ (النساء : ١٢٣)

- **داخـوازی (فعـل الأمـر)، وەك :** ﴿ذَٰلِكَ ذِكۡرَىٰ لِلذَّٰكِرِينَ ١١٤ وَٱصۡبِرۡ فَإِنَّ ٱللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجۡرَ ٱلۡمُحۡسِنِينَ﴾ (هود:١١٤-١١٥)

- **جیاکردنەوەی ئایەتی سزا لە ئایەتی بەزەیی وەك:**

﴿فَٱتَّقُواْ ٱلنَّارَ ٱلَّتِي وَقُودُهَا ٱلنَّاسُ وَٱلۡحِجَارَةُۖ أُعِدَّتۡ لِلۡكَٰفِرِينَ ۞ ٢٤ وَبَشِّرِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ﴾ (البقرة:٢٤-٢٥)

- **لادان لەهەواڵـەوە بـۆ چـیرۆك وەك :** ﴿وَمِن قَوۡمِ مُوسَىٰٓ أُمَّةٞ يَهۡدُونَ بِٱلۡحَقِّ وَبِهِۦ يَعۡدِلُونَ ۞ ١٥٩ وَقَطَّعۡنَٰهُمُ ٱثۡنَتَيۡ عَشۡرَةَ أَسۡبَاطًا أُمَمٗاۚ﴾

نیشانەی لە (مصحف)دا: زۆر جار نیشانەی (قلی)ی بۆ دانراوە، واتە: وەستان باشترە لەبەردەوامبوون، بەردەوامبوونیش دروستە .

سوود: وەستانی جبریل (وقفُ جبریل) سەر بەم بەشەیەو، وەستان لەسەری سوننەتە، چونکە (جبریل) سەلامی خوای لێبێت لەسەری وەستاوە، هەروەها پێغەمبەریش ﷺ لەکاتی وتنەوەیدا وەستاوە.

ئەم وەستانەش لە (١٠) شوێنی قورئانی پیرۆزدایە : [١٤٩]

بۆ دەستنیشانکردنی نیشانەی (۞)م بۆداناوە.

١- ﴿ وَلِكُلّٖ وِجۡهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَاۖ فَٱسۡتَبِقُواْ ٱلۡخَيۡرَٰتِۚ ۞ أَيۡنَ مَا تَكُونُواْ يَأۡتِ بِكُمُ ٱللَّهُ جَمِيعًاۚ ﴾ (البقرة:١٤٨)

٢- ﴿قُلۡ صَدَقَ ٱللَّهُۗ ۞فَٱتَّبِعُواْ مِلَّةَ إِبۡرَٰهِيمَ حَنِيفٗا وَمَا كَانَ مِنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ﴾ (آل عمران:٩٥)

٣- ﴿وَلَٰكِن لِّيَبۡلُوَكُمۡ فِي مَآ ءَاتَىٰكُمۡۖ فَٱسۡتَبِقُواْ ٱلۡخَيۡرَٰتِۚ ۞إِلَى ٱللَّهِ مَرۡجِعُكُمۡ جَمِيعٗا ﴾ (المائدة:٤٨)

٤- ﴿قَالَ سُبۡحَٰنَكَ مَا يَكُونُ لِيٓ أَنۡ أَقُولَ مَا لَيۡسَ لِي بِحَقٍّۚ ۞ إِن كُنتُ قُلۡتُهُۥ فَقَدۡ عَلِمۡتَهُۥۚ ﴾ (المائدة:١١٦)

٥- ﴿قُلۡ هَٰذِهِۦ سَبِيلِيٓ أَدۡعُوٓاْ إِلَى ٱللَّهِۚ ۞عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا۠ وَمَنِ ٱتَّبَعَنِيۖ ﴾ (يوسف:١٠٨)

٦-﴿كَذَٰلِكَ يَضۡرِبُ ٱللَّهُ ٱلۡأَمۡثَالَ ۞ ١٧ لِلَّذِينَ ٱسۡتَجَابُواْ لِرَبِّهِمُ ٱلۡحُسۡنَىٰۚ ﴾ (الرعد:١٧)

---

[١٤٩] **بڕوانە: حق التلاوة ل ١٠٥.**

٧- ﴿خَلَقَ ٱلۡإِنسَٰنَ مِن نُّطۡفَةٖ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٞ مُّبِينٞ ۝٤ وَٱلۡأَنۡعَٰمَ خَلَقَهَاۚ ۝٥ لَكُمۡ فِيهَا دِفۡءٞ وَمَنَٰفِعُ وَمِنۡهَا تَأۡكُلُونَ﴾ (النحل:٤)

٨- ﴿أَفَمَن كَانَ مُؤۡمِنٗا كَمَن كَانَ فَاسِقٗاۚ ۝١٨ لَّا يَسۡتَوُۥنَ﴾ (السجدة:١٨)

٩- ﴿ثُمَّ أَدۡبَرَ يَسۡعَىٰ ۝٢٢ فَحَشَرَ ۝٢٣ فَنَادَىٰ ۝٢٤﴾ (النازعات:٢٢-٢٣)

١٠- ﴿لَيۡلَةُ ٱلۡقَدۡرِ خَيۡرٞ مِّنۡ أَلۡفِ شَهۡرٖ ۝٣ تَنَزَّلُ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ وَٱلرُّوحُ فِيهَا﴾ (القدر:٣-٤)

٢- وەستانی تەواو (كافي): وەستانە لەسەر ڕستەیەك لەخودی خۆیدا مانای تەواو دەبەخشێت و، تەنها لەڕووی واتاوە پەیوەندی بەدوای خۆیەوە هەیە نەك لەڕووی (إعراب)ەوە.

حوكمی ئەم وەستانە: وەستان و بەردەوامبوون وەك یەك پەسەندكراوە.

وەكو وەستان لەسەر وشەی (الْبَيْتِ) لە ئایەتی: ﴿فَلْيَعْبُدُواْ رَبَّ هَٰذَا ٱلْبَيْتِ ۝٣ ٱلَّذِيٓ أَطْعَمَهُم مِّن جُوعٍ وَءَامَنَهُم مِّنْ خَوْفٍۢ ۝٤﴾ (قريش ٣-٤)

نیشانەكانی وەستانی (كافي):

زۆر جار یەكێك لەمانەی خوارەوە بەدوایدا هاتووە:[١٥٠]

- **(مبتدأ) وەك :** ﴿وَإِذَا خَلَوْاْ إِلَىٰ شَيَٰطِينِهِمْ قَالُوٓاْ إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِءُونَ ۝١٤ ٱللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ﴾ (البقرة:٨٥)
- **(فعل) وەك:** ﴿وَإِن مِّنكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا ۚ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا﴾ (المائدة:٩٥)
- **(مفعول به) (فعل)یكی (محذوف) وەك :**﴿وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ۝٣٠ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ وَٱتَّقُوهُ﴾ (الروم:٣٠)
- **(نفي) یان (استفهام) وەك:** ﴿فَأَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِي قُلُوبِهِمْ إِلَىٰ يَوْمِ يَلْقَوْنَهُۥ بِمَآ أَخْلَفُواْ ٱللَّهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُواْ يَكْذِبُونَ ۝٧٧ أَلَمْ يَعْلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَىٰهُمْ﴾ (التوبة:٧٧)

[١٥٠] **بڕوانە: أضواء البيان في معرفة الوقف والأبتداء ، جمال إبراهيم القرش ل ١٥- ١٦.**

- (**إنِ**)**ی ژێردار** (**مكسورة**) **وەك**:﴿أَمَّنۡ هَٰذَا ٱلَّذِي هُوَ جُندٞ لَّكُمۡ يَنصُرُكُم مِّن دُونِ ٱلرَّحۡمَٰنِۚ ﴾إِنِ ٱلۡكَٰفِرُونَ إِلَّا فِي غُرُورٍ﴾ (الملك:٢٠)
- (**بَل**) **وەك**: ﴿وَقَالُواْ قُلُوبُنَا غُلۡفُۢۚ ﴾بَل لَّعَنَهُمُ ٱللَّهُ بِكُفۡرِهِمۡ فَقَلِيلٗا مَّا يُؤۡمِنُونَ ﴿٨٨﴾﴾ (البقرة:٨٨)
- (**لا**) **وەك**: ﴿وَٱلۡقَمَرَ قَدَّرۡنَٰهُ مَنَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ كَٱلۡعُرۡجُونِ ٱلۡقَدِيمِ ﴿٣٩﴾ لَا ٱلشَّمۡسُ يَنۢبَغِي لَهَآ أَن تُدۡرِكَ ٱلۡقَمَرَ﴾ (يس:٣٩)
- (**سين**) **و** (**سوف**)، **وەك**: ﴿أَشَهِدُواْ خَلۡقَهُمۡۚ سَتُكۡتَبُ شَهَٰدَتُهُمۡ وَيُسۡـَٔلُونَ﴾ (الزخرف:١٩)
- (**نعم**) **و** (**بئس**) **وەك** : ﴿ وَوَهَبۡنَا لِدَاوُۥدَ سُلَيۡمَٰنَۚ نِعۡمَ ٱلۡعَبۡدُۖ إِنَّهُۥٓ أَوَّابٞ﴾ (ص: ٣٠)

نیشانەی وەستانی (كافي): زۆر جار لە (مصحف)دا نیشانەی (ج)ی بۆ دانراوە، واتە: وەستان و نەوەستان وەك یەكن.

٣- وەستانی باش (حسن): وەستانە لەسەر وشەیەك مانای تەواوبێت بەڵام لەڕووی ماناو (إعراب)ەوە پەیوەندی هەیە بە پاش خۆیەوە.

حوکمی ئەم وەستانە: وەستان لەسەری باشە، بەڵام باش وایە بەوەی کەبەدوای وەستانەکەدا دێ دەست پێنەکەیتەوە، بەڵام ئەگەر کۆتایی ئایەت بوو ئاساییە. وەکو:

وەستان لەسەر (الْحَمْدُ للّهِ)ی سورەتی (الفاتحة) کەوەستانێکی جوانە، بەڵام دەست پێکردن بە (رَبِّ الْعَالَمِينَ) دەستپێکرنێکی ناشیرینە.

نیشانەی وەستانی جوان:

زۆربەی جار زانایان لە(مصحف)دا نیشانەی (صلى)یان بۆ داناوە، لەکاتێکدا ئەگەر دەستپێکردن بەدوای وەستانەکەوە دروستبێت.[١٥١]

(ابن الجزري) سەبارەت بەم سێ جۆرە وەستانە دەڵێت:

..... وَهْيَ تُقْسَمُ إِذَنْ	ثَلاَثَةً تَامٌ وَكَافٍ وَحَسَنْ
وَهْيَ لِمَا تَمَّ فَإِنْ لَمْ يُوجَدِ	تَعَلُّقٌ أَوْ كَانَ مَعْنًى فَابْتَدِي فَالتَّامُ
فَالْكَافِي وَلَفْظًا فَامْنَعَنْ	إِلَّا رُؤُوسَ الآيِ جَوِّزْ فَالْحَسَنْ

[١٥١] بڕوانە: أضواء البيان في معرفة الوقف والأبتداء، جمال إبراهيم القِرش ل ١٨.

٤- وەستانی ناشیرین (قبیح): وەستانە لەسەر وتەیەك لەخودی خۆیدا واتای تەواو نابەخشێت، لەبەر پەیوەست بوونی بەپاش خۆیەوە لەڕووی وشەو ماناشەوە، لەبەر ئەوە مانایەکی بێمەبەست یان خراپ دەگەیەنێت.

حوکمی ئەم وەستانە : دروست نیە لەکاتی ناچاریدا نەبێ، وەك : کۆکەو پژمەو هەناسەتوندی، لەم حاڵەتەشدا پێویست(واجب)ە لەکاتی دەست پێکردنەوەدا بگەڕێیتەوە بۆ پێش وەستانەکە بۆئەو شوێنەی مانای تەواو دەبەخشێ.

(ابن الجزري) دەڵێت:

وَغَيْرُ مَا تَمَّ قَبِيْحٌ وَلَهُ الْوَقْفُ مُضْطَرًّا وَيَبْدَا قَبْلَه .

وەستانی (قبیح) چوار شێوەی هەیە:[١٥٢]

١- دەقەکە پیرۆزەکە والێ دەکات کەهیچ واتایەك نەبەخشێ، وەکو :

وەستان لەسەر (وَهَلْ أَتَاكَ)ی ئایەتی﴿وَهَلۡ أَتَىٰكَ حَدِيثُ مُوسَىٰٓ﴾ (طه ٩)

وەستان لەسەر (اسْمَ) ئایەتی ﴿سَبِّحِ ٱسۡمَ رَبِّكَ ٱلۡأَعۡلَى﴾ (الأعلى ١)

٢- واتایەك دەبەخشێت کە پەروەردگار مەبەستی ئەو واتایە نیە، وەك وەستان لەسەر وشەی (والموتی)ی ئایەتی:

﴿إِنَّمَا يَسۡتَجِيبُ ٱلَّذِينَ يَسۡمَعُونَۘ وَٱلۡمَوۡتَىٰ﴾ (الأنعام:٣٦)

[١٥٢] **بڕوانە: تیسیر الرحمن ل ٢٩٩.**

یان وەستان لەسەر وشەی (الصَّلاَةَ)ی ئایەتی: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَقۡرَبُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَنتُمۡ سُكَٰرَىٰ حَتَّىٰ تَعۡلَمُواْ مَا تَقُولُونَ﴾ (النساء ٤٣)

٣- وەستان لەسەر وشەیەك كەواتاكەی شایستە نەبێت بەخوای پەروەردگار، یان واتایەك بگەیەنێ كەپێچەوانەی بیرو باوەڕی ئیسلامی بێت، وەكو:

وەستان لەسەر وشەی (لا يَهْدِي) ئایەتی: ﴿إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلۡفَٰسِقِينَ﴾ (المنافقون ٦)

وەستان لەسەر (لا يَسْتَحْيِي) ئایەتی: ﴿وَٱللَّهُ لَا يَسۡتَحۡيِۦ مِنَ ٱلۡحَقِّۚ﴾ (الأحزاب ٥٣)

٤- وەستانی زۆر لەخۆكردن (التعسّف): ئەم جۆرەش هەندێ لە بەناو قورئانخوێنەكان بەناڕەوایی تێیدا دەوەستن، وەك وەستان لەسەر وشەی (فلا جناحَ) وپاشان دەستپێكردن بە (عليه ...)

لەئایەتی: ﴿إِنَّ ٱلصَّفَا وَٱلۡمَرۡوَةَ مِن شَعَآئِرِ ٱللَّهِۖ فَمَنۡ حَجَّ ٱلۡبَيۡتَ أَوِ ٱعۡتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيۡهِ أَن يَطَّوَّفَ بِهِمَاۚ﴾ (البقرة:١٥٨)

یان وەستان لەسەر (لا تُشرك) لە ئایەتی: ﴿وَإِذۡ قَالَ لُقۡمَٰنُ لِٱبۡنِهِۦ وَهُوَ يَعِظُهُۥ يَٰبُنَيَّ لَا تُشۡرِكۡ بِٱللَّهِۖ إِنَّ ٱلشِّرۡكَ لَظُلۡمٌ عَظِيمٞ﴾

دووەم: دەستپێکردن (الابتداء)

دەستپێکردن: بریتیە لەدەستپێکردنەوەی خوێندن پاش بچڕان یان وەستان لەخوێندن، دەستپێکردنەوەش بەویستی خوێنەرەو ناچاریی تێدا نیەو، دەکرێت بە دوو بەشی سەرەکیەوە:

دەستپێکرنی دروست (الابتداء الجائز)

دەستپێکردنە بەواتایەک لەخودی خۆیدا سەربەخۆیەو واتایەک پوونەدەکاتەوە پێچەوانە نیە لەگەڵ ئەوەی خوای گەورە ویستوویەتی. ئەمیش دەبێت بە سێ بەشەوە:

١- دەستپێکرنی تەواوتر (الابتداء التام): دەستپێکردنێکە بەدوای وەستانی (تام)دا دێت، یان دەستپێکردنێکە هیچ پەیوەندیەکی بە پێش خۆیەوە نیە نە لەڕووی (إعراب)و نە لەڕووی واتاشەوە .
وەک: دەستپێکردن بە: سەرەتای سورەتەکان، چیرۆکەکان، ئایەتەکانی ئەحکام، سیفاتی ئیمانداران یان بێباوەڕان یان دووڕووان، سەرەتای باسکردنی بەهەشت یان دۆزەخ.[١٥٣]

٢- دەستپێکرنی تەواو (الإبتداء الكافي): دەستپێکردنێکە بەدوای وەستانی (كافي)دا دێت، یان دەستپێکردنە بەڕستەیەک کەواتایەکی تەواو دەبەخشێت بەلأم هەر لەڕووی واتاوە پەیوەندی بەپێش خۆیەوە هەیە، وەک:

[١٥٣] مذكرة في التجويد ل ٢٥.

﴿أُوْلَٰٓئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمۡۖ﴾ (البقرة:٥)

﴿وَلَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمُۢ بِمَا كَانُواْ يَكۡذِبُونَ﴾ (البقرة:١٠)

٣- دەستپێکرنی باش (الابتداء الحسن): دەستپێکردنێکە بەدوای وەستانی (باش)دا دێت، یان دەستپێکردنە بەڕستەیەك لەڕووی ماناو (إعراب)ەوە پەیوەندی هەیە بە پێش خۆیەوە.

وەك دەستپێکردن بە (مِن قبلُ) لەئایەتی:

﴿...وَأَنزَلَ ٱلتَّوۡرَىٰةَ وَٱلۡإِنجِيلَ ۝ مِن قَبۡلُ هُدٗى لِّلنَّاسِ وَأَنزَلَ ٱلۡفُرۡقَانَۗ﴾

(آل عمران: ٣-٤)

دەستپێکردن بە (مَن یقولُ) لەئایەتی :

﴿وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَقُولُ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَبِٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ وَمَا هُم بِمُؤۡمِنِينَ﴾(البقرة:٨)

دەستپێکرنی ناشیرین (الإبتداء القبیح):

دەستپێکردنە بەڕستەیەك کەهیچ مانایەك نابەخشێ یان دەیشێوێنێ یان مانایاك دەبەخشێ کە خوای گەورە مەبەستی نیە، بۆیە پێویستە لەسەر قورئان خوێن خۆی لەمجۆرە دەستپێکردنانە بپارێزێت هەرچەندە بەمەبەستی خراپیشەوە نەبێت.

بۆ نموونە دەستپێکردن بە:

﴿أَبِي لَهَبٖ وَتَبَّ﴾**ی ئایەتی** ﴿تَبَّتۡ يَدَآ أَبِي لَهَبٖ وَتَبَّ﴾ (المسد:١)

﴿ٱتَّخَذَ ٱللَّهُ وَلَدٗا﴾ **لەئایەتی** ﴿قَالُواْ ٱتَّخَذَ ٱللَّهُ وَلَدٗاۗ﴾ (یونس:٦٨)

وەستان (السَّكت)

السكت : وەستان یا بێدەنگبوون لەسەر وشەیەکی قورئانی پیرۆز بۆ ماوەیەکی کەم (٢جوولّە) بەبێ هەناسە دان .[١٥٤]

شوێنەکانی (السّکت) لە قورئانی پیرۆزدا:

لەریوایەتی (حفص) لە (عاصم)ەوە لەڕێگای (الشاطبية)وە چوار (سكتة)ی پێویست (واجب) هەن کە ئەمانەن:

١- (سكتة) لەسەر پیتی ئەلیفی وشەی (عِوَجَا) لە ئایەتی﴿ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ ٱلَّذِيٓ أَنزَلَ عَلَىٰ عَبۡدِهِ ٱلۡكِتَٰبَ وَلَمۡ يَجۡعَل لَّهُۥ عِوَجَاۜ ۝١ قَيِّمًا...﴾(الكهف١-٢)

ئەمەش لەحاڵەتی بەردەوامبووندا، ئەگینا وەستان لەر وشەی (عِوَجَا) دروستە چونکە کۆتایی ئایەتە.

٢- (سكتة) لەسەر پیتی ئەلیفی وشەی (مَرْقَدِنَا) لە ئایەتی:

﴿ قَالُواْ يَٰوَيۡلَنَا مَنۢ بَعَثَنَا مِن مَّرۡقَدِنَاۜ هَٰذَا مَا وَعَدَ ٱلرَّحۡمَٰنُ وَصَدَقَ ٱلۡمُرۡسَلُونَ﴾ (يس:٥٢)

لێرەدا وەستانی تەواو (الوقف التام)یش دروستە .

٣- (سكتة) لەسەر پیتی نونی وشەی (مَن) لە ئایەتی:﴿وَقِيلَ مَنۜ رَاقٍ﴾ (القيامة ٢٧)

---

[١٥٤] بڕوانە: غاية المريد في علم التجويد ل ١٢٣.

٤- (سكتة) لەسەر پیتی لامی وشەی (بَلْ) لە ئایەتی ﴿كَلَّاۖ بَلۜ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِم مَّا كَانُواْ يَكۡسِبُونَ﴾ (المطففين ١٤)

نیشانەی (سكتة) لە (مصحف)دا:

زانایان پیتی (س)یان بەبچووکی لەسەر پیتی کۆتایی وشەکە بە نیشانە بۆ داناوە.

پێشەوا (الشاطبي)یش بەدوو دێر ئاماژەی بۆ (سكتة)کانی (حفص)کردووە.[١٥٥]

وَسَكْتَةُ حَفْصٍ دُونَ قَطْعٍ لَطِيفَةٌ عَلَى أَلِفِ التَّنْوِينِ فِي عِوَجاً بَلاَ
وَفِي نُونِ مَنْ رَاق وَمَرْقَدِنا وَلاَ مِ بَلْ رَانَ وَالْبَاقُونَ لاَ سَكْتَ مُوصَلاَ

هەروەها دوو (سكتة)ی تریش لە (حفص)ەوە ریوایەت کراوە بەلاّم پێویست (واجب) نین بەڵکو ڕێپێدراو (جائز)ن :

١- (سكتة)ی نێوان سورەتی (الأنفال) و(التوبة)، کە یەکێکە لەسێ شێوازی گەیاندنی ئەم دوو سورەتە بەیەکەوە، واتە: بچڕاندنی هەردووکیان و، گەیاندنی هەردووکیان بە بێ وەستان و بەبێ (سكتة)، (سكتة) لەنێوانیاندا.

٢-(سكتة) لەسەر پیتی های وشەی (مَالِيه) لە ئایەتی:
﴿مَآ أَغۡنَىٰ عَنِّي مَالِيَهۡۜ ٢٨ هَلَكَ عَنِّي سُلۡطَٰنِيَهۡ﴾

---

[١٥٥] بڕوانە: إبراز المعاني من حرز الأماني لأبي شامة ل (٢/٢٤٥).

لێرەشدا خوێندنەوەی بە (سکتة)و بەبێ (سکتة) دروستە بەڵام (سکتة)کە لەپێشترە، بەڵام ئەگەر بەبێ (سکتة) خوێندرایەوە پێویستە هەردوو پیتی (ه) تێهەڵکێش بکرێن، چونکە تێهەڵکێشی لێکچووی بچووکن.[١٥٦]

[١٥٦] **بڕوانە: تیسیر الرحمن ل ٣٠٤.**

نیشانەکانی وەستان

مـ: نیشانەی وەستانی (لازم).

قلی: نیشانەی وەستانی ڕێپێدراو، بەڵام وەستان (وقف) چاکترە.
واتە: (التام المطلق)

ج: نیشانەی وەستانی ڕێپێدراو، (وەستان و بەردەوام بوون وەك یەکن).
واتە: (الوقف الكافي)

صلی: نیشانەی وەستانی ڕێپێدراو، بەڵام بەردەوام بوون (وصل) چاکترە.
واتە: (التام المطلق)

لا: نیشانەی وەستانی قەدەغە.
واتە: (الوقف القبيح)

∴ ∴ ئەگەر لەسەر یەکێك لەم دوو نیشانەیە بوەستی لەسەر ئەوی تریان ناوەستی، دەشتوانی لەسەر هیچ کامیان نەوەستی.
پێی دەوترێت (وقف التعانق) یان(وقف المراقبة) (٣٥) جار لە قورئاندا هاتووە [١٥٧]

[١٥٧] بڕوانە: إحكام الأحكام ل ٢٦.

وەستان لەسەر كۆتایی وشەكان

قورئان خوێنی بەڕێز، دەتوانی بەسێ شێوە لەسەر كۆتایی وشەكانی قورئانی پیرۆز بوەستی:[١٥٨]

١- زەننەی ڕووت (السكون المحض).

ئەم شێوەیە بنەڕەت(أصل)ە لەوەستاندا، چونكە عەڕەب لە قسەكردندا بە زەننە (ساكن) دەستپێناكەن و لەسەر بزواو (متحرك)یش ناوەستن.

٢- الرَّوم.

دەربڕینی بەشێك لە جووڵە (حركة)ی كۆتایی وشەكە، بەشێوەیەك كەسی نزیكی گوێگر ببیستێ و كەسی دوور نەیبیستێ.

مەبەست لەجووڵە (ضمّة) و(كسرة)یەو هیچ جیاوازیەك نیە ئەگەر وشەكە (مبني) یان (مُعرب) بێت.

هەندێك لەزانایان دەڵێن دوو لەسەر سێی جووڵە (حركة)ی پیتەكە دەمێنێتەوە.

تێبینی: لەم حاڵەتانەی خوارەوەدا (رَوم) قەدەغەیە:

أ- ئەگەر كۆتایی وشەكە سەر (فتحة) بوو.

ب- لەمیمی كۆ (جمع)دا، وەك: (عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ)، تەنها بەزەننە لەسەری دەوەستیت.

---

[١٥٨] بڕوانە: فتح رب البريّة ل ٥٨- ٥٩.

ت- (هاء التأنيث) يان (التاء المربوطة) چونكه لەسەری بوەستی دەبیتە پیتی (ه)، وەك: (لَكَبِيرَةٌ).

ث- های ڕاناو (هاء الضمير) لەسەر ڕای بەهێزی زانایان، وەك: (عَلَيْهِ)، (إِنَّهُ).

ج- ژێر (كسرة)ی كاتی (عارض)، وەك:
(أَمِ ارْتَابُواْ)، تەنها بە زەننە لە سەری دەوەستیت چونكە (كسرة)كەی بنەڕەتی (أصلي) نیە.

٢- الإشمام.
كۆكردنەوەی لێو پاش زەننە (ساكن) كردنی پیتە بۆر (ضمّة) دارەكە بەبێ دەربڕینی دەنگ، بەشێوەیەك چاوساغ دەیبینێ وكوێر نایبینێ.
واتە شێوەی هەردوو لێو وەك شێوەی دەربڕینی پیتی واوی لێدێ . كەواتە (إشمام) شێوازە نەك دەنگ .

سوودی (رَوم)و (إشمام):[١٥٩]
ڕوونكردنەوەو دەرخستنی جوولّە (حركة)ی بنەڕەتی (أصلی) وشەكەیە بۆ بیسەر لەحالّەتی (رَوم)داو، بۆ بینەریش لەحالّەتی (إشمام)دا .

[١٥٩] تيسير الرحمن ل ٢٣٨، أحكام قراءة القرآن للحصري ل ٢٣٦.

تێبینی:

یەکەم: (إشمام) حوکمی وەستان لەسەر زەننە (الوقف بالسكون)ی هەیە، هەر بۆیە لەگەڵیدا مەددی توشهاتوو بەزەننە (العارض للسكون) دریژدەکرێتەوە بەمەرجێ پیتی کۆتایی وشەکە بۆر (ضمة)دار بێت.

دووەم: سەبارەت بە وشەی ﴿لَا تَأۡمَنَّا﴾ (یوسف: ١١) لەریوایەتی(حفص)دا پێویستە بە (إشمام) یان بە (رَوم) بخوێنرێتەوە، بۆیە لەسەر قورئان خوێن پێویستە لە دەمی ماموّستایانی شارەزاو موّلەت پێدراوەوە فێری ببێت.[١٦٠]

سێیەم: (رَوم)یش حوکمی گەیاندن (وصل)ی هەیە، بۆیە مەددی توشهاتوو بەزەننە (العارض للسكون) لەگەڵیدا دریژناکرێتەوە.[١٦١]

چوارەم: ئەگەر کۆتایی وشەکە (تنوين)ی (ضمّة)و (كسرة)بوو لەکاتی (رَوم)دا (تنوين)ەکە لادەبەین و بە بەشێکی (ضمّة)یان(كسرة)کە لەسەری دەوەستین.[١٦٢]

(ابن الجزري) دەڵێت:

وَحَاذِرِ الْوَقْفَ بِكُلِّ الْحَرَكَهْ إِلاَّ إِذَا رُمْتَ فَبَعْضُ الْحَرَكَهْ

إِلاَّ بِفَتْحٍ أَوْ بِنَصْبٍ ، وَأَشِمّ إِشَارَةً بِالضَّمِّ فِي رَفْعٍ وَضَمّ

---

[١٦٠] وانەکانی د. أیمن سوید.

[١٦١] هەمان سەرچاوە.

[١٦٢] هەمان سەرچاوە.

بڕین (القطع)

(القطع): واتە لێبوونەوەو کۆتایهێنان بە قوڕئان خوێندن و دەستکردن بەکارێکیتر.

پێویستە لەسەر قوڕئان خوێن لەو شوێنەدا کۆتایی بە خوێندنەکەی بێنێت کە مانای تەواو دەبەخشێت و، بۆی نیە خۆی پاپەندکا بەو نیشانانەی کە دانراون لە کۆتایی (جزء)و (حزب)و (نصف الحزب)و... هتد.

چونکە مەرج نیە ئەونیشانانە لەو شوێنانەدا دانرابن کەمانایان تەواوبێت، بەڵکو زانایان دایاننناون بۆ دابەشکردنی قوڕئانی پیرۆز بەسەر (جزء) و (حزب)و ... هتد.

بۆ نموونە کۆتایی (جزء)ی (٤) پەیوەستە بەسەرەتای (جزء)ی (٥) واتە ئایەتی (٢٤)ی سورەتی (النساء) چونکە تەواوکەرە بۆ ئایەتی پێشوو کە باسی ئەو ئافرەتانە دەکات کە خوازبێنیکردنیان قەدەغەکراوە، بۆیە باش وایە ئەو ئایەتەشی لەگەڵدا بخوێنرێت.

هەروەها:

(جزء)ی (١٢): چاکتر وایە بە ئایەتی (٥٣)ی سورەتی (یوسف) کۆتایی بەخوێندنی(جزء)ی (١٢) بهێنێت .

(جزء)ی (١٩) باشتر وایە بەتەواوبوونی چیرۆکی پێغەمبەر (لوط) کۆتایی بەخوێندنەکەی بهێنێت نەك لەکۆتایی ئایەتی (٥٥)دا.

(جزء)ی (٢١)یش بە خوێندنی ئایەتی (٣١)ی سورەتی (الأحزاب) کۆتایی بەخوێندنەکەی بهێنێت .

(جزء)ی (٢٢)یش بە خوێندنی ئایەتی (٢٩)ی سورەتی (یس) کۆتایی بەخوێندنەکەی بهێنێت.

(جزء)ی (٢٤)یش بە خوێندنی ئایەتی (٤٧) سورەتی (فصلت) کۆتایی بەخوێندنەکەی بهێنێت.

(جزء)ی (٢٥)یش بە خوێندنی هەموو سورەتەکە (الجاثية) کۆتایی بە خوێندنەکەی بهێنێت.

(جزء)ی (٢٦)یش بە خوێندنی ئایەتی (٣٧) سورەتی (الذاريات) کۆتایی بەخوێندنەکەی بهێنێت.

سەبارەت بە (حزب)و بەشەکانیشی نموونەکان زۆر لەوە زیاترن کەلێرەدا باسیان لێوەبکرێت.[١٦٣]

[١٦٣] **حق التلاوة ل ١٢٩–١٣٠، بەدەسکاریەوە.**

دەنگ بەرزکردنەوە (النَّبْر)

النبر: لەزمانەوانیدا: دەنگ بەرزکردنەوەو هاواری توند.

لەزاراوەشدا: دروستکردنی فشارێکی زیادە لەسەر پیت.

حاڵەتەکانی (النبر) لەقوئانی پیرۆزدا:

١- لەکاتی وەستان لەسەر پیتی (شدّة)دار.

وەك: (مُسْتَقِرٌّ، أَضَلُّ، الْمَسّ)

هۆکاری: بۆ ئەوەی گوێگر هەستبکات کەپیتە (شدّة)دارەکە دووپیتە.

بەڵام ئەم دوانەی خوارەوە ناگرێتەوە:

یەکەم: پیتەکانی (قلقلة) ئەگەر (شدّة)دار بوون:

(وَتَبَّ، الْحَجِّ، الْحَقُّ)

ئەمانە (قلقلة)یان پێدەکرێت و پەیوەندیان بە (نَبر)ەوە نیە.

دووەم: نون و میمی (شدّة)دار:

(وَلاَ جَآنٌّ، عَمَّ، لَكِنَّ)

ئەم دوو پیتەش مینگە هاوەڵاێەتیاندەکات.

٢- لەکاتی وەستان لەسەر پیتی (همزة) دا:

(السَّمَآءِ، وَجِيءَ، السُّوءُ، شَيْءٍ، السَّوْءِ)

هۆکاری: نەفەوتانی پیتی (همزة) بەهۆی سەرقاڵبوونی دەم بە دەرکردنی پیتی مەددەوە.

٣- گواستنەوە لەپیتی مەددەوە بۆ پیتێکی (شدّة)دار.
(الضَّآلِّينَ، وَالصَّآفَّاتِ، حَآدَّ)
هۆکاری: تیانەچوونی پیتە (شدّة)دارەکە بەهۆی سەرقاڵبوونی دەم بە دەرکردنی پیتی مەددەوە، بۆ ئەوەی گوێگر هەستبکات کە پیتە (شدّة)دارەکە دووپیتە.

تێبینی: ئەگەر پێش پیتەکانی (قلقلة) پیتی مەددی پێویست (لازم) هاتبوو ئەوا (نبر) پێویست (واجب) دەبێت لە حاڵەتی وەستان بەردەوامبوونیشدا. وەك: ﴿الدَّوَآبِّ، يُشَآقِّ، حَآدَّ ﴾

٤- لە کاتی کەوتنی ئەلیفی دووکەسدا (ألف الاثنين) بەهۆی گەیشتنی دوو (ساکن) بەیەك (نبر) پێویست دەبێت، ئەگەر لەگەڵ تاك (مفرد)دا جیانەدەکرایەوە، بۆئەوەی گوێگر هەست بەپیتی ئەلیفەکە بکات، لێرەدا (نبر) تەنها لەحاڵەتی بەردەوامبوون (وصل)دا پێویستە.
وەك: (ذَاقَا الْشَّجَرَةِ، وَاسْتَبَقَا الْبَابَ، وَقَالاَ الْحَمْدُ للهِ).
بەلأم ئەگەر لە تاك (مفرد)جیا کرایەوە ئەوا پێویستی بە (نبر) نابێت، وەك: (دَعَوَا اللهَ، ادْخُلاَ النَّارَ).

٥- لەکاتی دەربڕینی پیتی (و)و (ي) (شدة)داردا، لەحاڵەتی وەستان و بەردەوامبووندا وەك: (تَوَّاباً، نَبِيًّا، عَصَواْ وَّقَالُواْ، عَدُوٌّ، النَّبِيُّ)
هۆکاری: تێکەڵنەبوونی (و)و (ي) (شدة)دار لەگەڵ (و)و (ي) مەددو (لين)دا.[١٦٤]

---

[١٦٤] بڕوانە: مذكرة في أحكام التجويد ل ٢٦، فتح رب البرية شرح المقدمة الجزرية ل ٦٤- ٦٥

سەرچاوەکان

- إحكام الأحكام في تجويد القرآن — سيد جمعه سلاّم
- أحكام التجويد — بدون مؤلف
- أحكام التلاوة — عادل نصار
- أحكام قراءة القرآن الكريم — محمود خليل الحصري
- أضواء البيان في معرفة الوقف والإبتداء — جمال إبراهيم القِرش
- أطلس التجويد — دار الغوثاني للدراسات القرآنية
- إعانَةُ المستفيد بضبط مَتنَي" التُّحْفة وَالْجَزَرِيَّة " — حسن مصطفى أَحمد الْوَرَّاقِيِّ الْمِصْرِيِّ .
- برنامج أحكام التجويد
- البسيط في علم التجويد — بدر حنفي محمود
- تيسير الرحمن في تجويد القرآن — د سعاد عبدالحميد
- الجامع الكبير في علم التجويد — نبيل بن عبدالحميد بن علي
- حق التلاوة — حسني شيخ عثمان
- الروضة الندية شرح متن الجزرية — محمود محمد عبد المنعم
- السهل المفيد فى أحكام التجويد — إبراهيم أحمد
- متن السلسبيل الشافي في علم التجويد — عثمان بن سليمان مراد
- علم التجويد — د يحيى عبدالرزاق الغوثاني
- غاية المريد في علم التجويد — عطية قابل نصر
- فتح رب البرية شرح المقدمة الجزرية — صفوت محمود سالم
- كيف تقرأ القرآن — محاضرات الدكتور أيمن سويد
- لآلئ البيان في تجويد القرءان — إبراهيم على شحاتة السمنودي
- مذكرة في التجويد — محمد نبهان بن حسين بن نبهان
- المفيد في علم التجويد شهاب الدِّين أَحمد بن بدرالدِّين بْن إبراهِيم الطِّيبِيّ
- نهاية القول المفيد في فن التجويد — محمد نصر
- هداية القاري إلى تجويد كلام الباري — عبد الفتاح السيد عجمي المرصفي

- الوجيز في تجويد الكتاب العزيز — د محمد بن سيدي محمد الأمين
- صحيح البخاري — محمد إسماعيل البخاري
- صحيح مسلم — مسلم بن الحجاج القشيرى النيسابوري
- مسند الإمام أحمد بن حنبل — مذيلة بأحكام شعيب الأرنؤوط عليها
- شرح رياض الصالحين — محمد بن صالح العثيمين
- السلسلة الصحيحة — محمد ناصر الدين الألباني
- صحيح أبي داود — محمد ناصر الدين الألباني
- صحيح الترغيب والترهيب — محمد ناصر الدين الألباني
- صحيح الجامع الصغير — محمد ناصر الدين الألباني
- ضعيف الجامع الصغير وزيادته — محمد ناصر الدين الألباني
- ضعيف وصحيح سنن ابن ماجة — محمد ناصر الدين الألباني
- تەفسیری ڕامان — ئەحمەد کاکە محمود
- ئەنتەرنێت

ناوەڕۆك

بابەت **لاپەڕە**

نزاو پاڕانەوەی خەم و پەژارە ٤
پێشەکی د. دیاری أحمد ٦
پێشەکی چاپی دووەم : ٨
پێشەکی چاپی یەکەم : ١١

بەشی یەکەم :
پێناسەی زانستی (تجوید)..... ١٤
چۆنێتی فێربوونی تەجویدی کردەیی (عملي) ١٥
گرنگی تەجوید ١٦
حوکمی فێربوونی تەجوید ١٧
گەورەیی و پاداشتی فێربوونی قورئان و فێرکردنی ١٩
دەنگ خۆش کردن لەکاتی قورئان خوێندندا ٢٥
گەورەیی وپاداشتی قورئان لەبەر کردن ٢٧
ڕەوشت و ئادابەکانی قورئان خوێن ٢٩

بەشی دووەم :
جۆرەکانی خوێندنەوەی قورئان ٣٩
هەڵەکردن (اللحن) ٤١
پەناگرتن (الإستعاذة) ٤٤
ناوی خواهێنان (البَسْمَلة) ٤٦

بەشی سێیەم :
شوێنی دەرچوونی پیتەکان (مخارج الحروف) ٤٩
پێناسەی مەخرەج ٤٩

چۆنێتی دۆزینەوەی مەخرەج ٥٠
پیتەکانی زمانی عەرەبی (الهجائي) ٥٠
ژمارەی مەخرەجەکان ٥٢
مەخرەجی یەکەم :هەردوو بۆشایی گەروو و دەم (الجوف) ٥٤
مەخرەجی دووەم : گەروو (الحلق) ٥٥
مەخرەجی سێیەم : زمان (اللسان) ٥٧
ددانەکان ٦٠
مەخرەجی چوارەم : هەردوو لێو (الشفتان) ٦٩
مەخرەجی پێنجەم : کەپوو (الخيشوم) ٧٢

بەشی چوارەم :
نازناوی پیتەکان ٧٣
سیفەتی پیتەکان : ٧٥
جۆری سیفەتەکان ٧٥
یەکەم: سیفەتە هۆگرەکان :
١- سیفەتە دژیەکەکان ٧٦
الهمس والجهر ٧٦
الشدّة والرّخاوة ٧٩
نێوان (البينيَّة) ٨١
الإستعلاء والإستفال ٨٤
الإطباق والإنفتاح ٨٦
الإذلاق والإصمات ٨٩
٢- سیفەتە بێ دژەکان :
سیفەتی یەکەم :الصفير ٩١
سیفەتی دووەم: القلقلة ٩٢
سیفەتی سێیەم: اللين ٩٤

سیفەتی چوارەم: الإنحراف ٩٤
سیفەتی پێنجەم: التفشّي ٩٥
سیفەتی شەشەم: التكرير ٩٦
سیفەتی حەوتەم: الإستطالة ٩٨
سیفەتی: الخفاء ٩٩
سیفەتی: الغنة ١٠١
پیت و سیفەتە بەهێزو لاوازەکان ١٠٥
خشتەی سیفەتی پیتەکان ١٠٧
تەواوکردنی جوولّەکان ١٠٩

بەشی پێنجەم:
سیفەتە کاتیەکان ١١١
گەورەکردن و بچووککردن ١١٢
یەکەم :ئەو پیتانەی هەمیشە بەگەورەیی دەخوێنرێنەوە ١١٢
دووەم: ئەو پیتانەی کە هەمیشە بە بەبچووکی دەخوێنرێنەوە ١١٦
سێیەم: ئەوپیتانەی بەگەورە و بە بچووکیش دەخوێنرێنەوە ١١٦
پیتی (ر) ١١٦
پیتی (ل) ١١٧
پیتی (الألف) ١٢٤
تێهەڵکێشکردن (الإدغام):
یەکەم : تێهەڵکێشی گەورە ١٢٦
دووەم : تێهەڵکێشی بچووك ١٢٧
تێهەڵکێشی پیتە لێکچووەکان ١٢٨
تێهەڵکێشی پیتەهاوڕەگەزەکان ١٣٠
تێهەڵکێشی پیتە لەیەك نزیکەکان ١٣٢

بەشی شەشەم:
یاساکانی نونی زەننەدار و (تنوين) ١٣٢
١- ئاشکراکردنی گەرووی ١٣٤
٢- تێهەڵکێشکردن ١٣٥
تێهەڵکێشکردنی مینگەدار ١٣٥
تێهەڵکێشکردنی بێ مینگە ١٣٧
٣- هەڵگەڕاندنەوە (القلب) ١٣٩
٤- شاردنەوەی ڕاستەقینەیی (الإخفاء الحقيقي) ١٤٠

بەشی حەوتەم :
یاساکانی میمی زەننەدار (ساكن)
یەکەم : شاردنەوەی لێوی (الإخفاء الشفوي) ١٤٤
دووەم : تێهەڵکێشکردنی لێوی (الإدغام الشفوي) ١٤٥
سێیەم : ئاشکراکردنی لێوی (الإظهار الشفوي) ١٤٦
حوکمی میم و نونی (شدّە)دار ١٤٩
لامی ناساندن (لام التعريف) ١٥٠
یەکەم : لامی (قمري) ١٥١
دووەم : لامی (شمسي) ١٥٢

بەشی هەشتەم :
درێژکردنەوەو بەشەکانی ١٥٣
جیاوازی نێوان پیتی مەدد و پیتی (الهمزة) ١٥٥
بەشەکانی درێژکرنەوە:
یەکەم : مەددی بنەڕەتی (المد الأصلي) ١٥٦
ئەندازەی مەددی ئاسایی ١٥٧
بەشەکانی مەددی ئاسایی (طبيعي)
١- مەددی ئاسایی وشەیی (المد الطبيعي الكلمي) ١٥٨

٢- مەددی ئاسایی پیتی (المد الطبيعي الحرفي) ١٦٢
مەددی لاوەکی (المد الفرعي):
یەکەم :ئەو مەددانەی به هۆی (همزة)وە ڕوو دەدەن ١٦٣
١- مەددی پێویستی لکاو ١٦٣
٢- مەددی ڕێپێدراوی جیا ١٦٤
٣- مەددی گۆڕاو ١٦٦
مەددی لێکچوو بەگۆڕاو (المد الشبيه بالبدل) ١٦٦
دووەم:ئەو مەددانەی به هۆی پیتێکی زەننەدارەوە ڕوو دەدەن :
مەددی پێویست (المد اللازم) ١٦٩
مەددی پێویستی وشەیی (المد اللازم الكلمي) ١٧٠
مەددی پێویستی پیتی (المد اللازم الحرفي) ١٧٢
پیتە بچراوەکانی سەرەتای سورەتەکان ١٧٣
مەددی توش هاتوو بەزەننە ١٧٦
مەددی (اللين) ١٧٦
مەددی (صلة) ١٧٧
پاشکۆی مەددەکان:
مەددی توانین (التَّمكين) ١٨٠
مەددی لەجیاتی (العِوض) ١٨٠
مەددی جیاکردنەوە (الفَرق) ١٨١
ڕیزبەندی مەددە لاوەکیەکان ١٨٢

بەشی نۆیەم:
وەستان و دەستپێکردن:
یەکەم: وەستان (الوقف) ١٨٥
وەستانی ناچاری (وقف إضطراري) ١٨٥
وەستانی تاقیکردنەوە (إختباري) ١٨٥

وەستانی چاوەڕوانی (إنتظاري) ١٨٦
وەستانی ئارەزوو (إختياري) ١٨٦
١- وەستانی تەواوتر (تام) ١٨٧
وەستانی پێویست (لازم) ١٨٧
وەستانی تەواوی ڕەها (التام المطلق) ١٨٨
وەستانی جبريل (وقفُ جبريل) ١٩٠
٢- وەستانی تەواو (كافي) ١٩٢
٣- وەستانی باش (حسن) ١٩٤
٤- وەستانی ناشيرين (قبيح) ١٩٥
دووەم: دەستپێكردن (الابتداء)
دەستپێكرنی دروست (الابتداء الجائز) ١٩٧
١- دەستپێكرنی تەواوتر (الابتداء التام) ١٩٧
٢- دەستپێكرنی تەواو (الابتداء الكافي) ١٩٧
٣- دەستپێكرنی باش (الابتداء الحسن) ١٩٨
دەستپێكرنی ناشيرين (الابتداء القبيح) ١٩٨
وەستان (السَّكت) ١٩٩
نيشانەكانی وەستان ٢٠٢
وەستان لەسەر كۆتايی وشەكان ٢٠٣
١- زەننەی ڕووت (السكون المحض) ٢٠٣
٢- الرَّوم ٢٠٣
٣- الإشمام ٢٠٤
بڕين (القطع) ٢٠٦
دەنگ بەرزكردنەوە (النَّبْر) ٢٠٨
سەرچاوەكان ٢١٠
ناوەڕۆك ٢١٢